Hayat

TARİH

MECMUASI

Sayı : 7

Ağustos 1970 • 250 Kuruş

farubi

Bir tezhib örneği
Fotoğraf: Tamer Güvenç

Hayat TARİH MECMUASI

Bu sayıda neler var

Türk Destanları: Kür Şad İhtilâli 4
XVI. Yüzyılda Zimmîler 8
Eski Kur'ân-ı Kerîmler 12
Tevfik Fikret 16
Dâhî Bestekâr Beethoven 22
Eski Istanbul'da Çengiler 27
Hums Cephesinde Bir Hafta 31
60 Yıl Önceki Türkiye 38
Ertuğrul Fırkateynînin Batışı 40
Cerrahpaşa Hastanesi 46
Kafkas Halk Oyunları 55
Harbe Girilmesi Yersizdi 58
Eski Istanbul'un Bilinmeyen Köşeleri 65
I. Dünya Savaşı'nda Kanala Hücum 73
Fâtih Dârü'ş-şifâsı 76
II. Dünya Savaşı ve Hindistan 78
Balıkhane Köşkü ve Birkaç Idam 85
İlk ve Son Recim 88
Ülkeler ve İnsanlar 90
Karikatür 94
Tarihe Akan Bir Ay 95
Tarih Postası 96
Tarih Bilmecesi 98

Hayat TARİH MECMUASI

Aylık Kültür Mecmuası

1 Ağustos 1970 Yıl: 8 Cilt: 2
Sayı: 7 Sıra: 87

İMTİYAZ SAHİBİ:
Sevket RADO

NEŞRİYAT MÜDÜRÜ:
Yılmaz ÖZTUNA

MESUL
YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ:
Orhan Ş. YÜKSEL

BASILDIĞI YER:
Tifdruk Matbaacılık Sanayii A. Ş. Basımevi - Divanyolu Türbedar Sok. No: 22. İstanbul
TEL: 27 95 10 (5 hat)

ABONE:
Bateş Bayilik Teşkilâtı. Cağaloğlu-İstanbul TEL: 27 61 10

Türk Destanları: 2

KÜR ŞAD İHTİLÂLİ

Sonunda Türkler'in istiklâl ülküsü, yine Asya'nın efendisi olmak derecesinde coştu.

Yılmaz Oztuna

TEOMAN Yabgu'nun Kuzey Asya'da Büyük Türk Hâkanlığı'nı kurduğu yıldan, Milât'tan önce 220 yılından, 854 yıl geçmişti. Miladın 634. yılında Büyük Türk Hâkanlığı, mühim bir kriz devresine girmişti. Bu çağda, Büyük Türk Hâkanlığı'nın başında Göktürk hanedanı bulunuyordu. Türkler'in en büyük ve an'anevî düşmanı, Çin İmparatorluğu idi. Göktürk hanedanından 10. Büyük Türk Hâkanı Culuk Kağanı Çinliler, bir Çin prensesi olan eşi İçing Hatun eliyle zehirletmişlerdi. 621'de zehirlenerek ölen Culuk Kağan'ın yerine kardeşi Kara Kağan geçti ve İçing Hatun'la, yani dul yengesiyle evlendi. Kara Kağan, zayıf bir şahsiyetti. Çinli eşinin entrikalarıyle büsbütün yanlış hareketler yapmıya başladı. Üst üste gelen soğuklar ve kıtlık yılları da Türk illerinde büyük zararlar meydana getirdi. Bu durumdan faydalanan Çinliler, kuzeye, Türk ülkelerine büyük bir ordu gönderdiler. Kara Kağan yenildi. 100.000 Türk'le beraber Çinliler'e esir oldu. 4 yıl Çin'de yaşadı. Kederinden öldü.

Çinliler, Kara Kağan'ın yerine Doğu Göktürk prenslerinden Sirba Kağan'ı Türk imparatoru ilân ettiler. Sirba Kağan, bir kukladan ibaretti. Hayatı 900 yıla yaklaşan Türk devletinin, Çin'e, tâbî olduğunu kabûl etmek mecburiyetinde kaldı. Yüzyıllarca Çin'in ve bütün Asya'nın efendisi olan Türkler, bu utandırıcı boyunduruktan silkinmek için fırsat gözlüyor, kendilerine bir lider arıyorlardı. Bu lider, ortaya çıkmakta gecikmedi. Bu kahraman, Culluk Kağan'ın yeğeni, genç bir Türk imparatorluk prensiydi. Adı Kür Şad'dı.

Kür Şad başa geçiyor

40 kişilik bir ihtilâl komitesi kuruldu ve Kür Şad'ı, çeşitli meziyetlerinden ötürü komitenin başbuğu seçti. Çinliler'i Türk yurdundan kovmak ve Çin'de esir yaşayan Türkler'i kurtarmayı amaç edinen ve ihtilâl komitesi başarı kazanırsa, Kür Şad hâkan olmıyacak ve siyasetten çekilecekti. Zira ihtilâlin tamamen milli bir gaye ile yapıldığından, hiç bir Türk'ün gönlüne şüphe düşmemesi lâzımdı. Kür Şad'ın imparator olmak gayesiyle başa geçtiği söylenmemeliydi. Netekim önce komite üyelerinden birkaçı, Kür Şad'ın müstakbel hâkan olarak ilân edilmesini teklif etmiş, fakat bu teklif, Kür Şad tarafından kesinlikle reddedilmişti. Bunun üzerine, ihtilâl başarıya ulaşırsa, Kür Şad'ın ağabeyinin oğlu, yani

yeğeninin hâkan yapılması kararlaştırıldı.

Bu sıralarda Çin'de 18. İmparatorluk hanedanı olan Tanglar'dan 2 imparator Li Şih-min hüküm sürüyordu. Li Şih-min 40 yaşında ve 13 yıldan beri tahtta idi. Çin, 50 milyon nüfusuyle dünyanın en kalabalık devletiydi. Kuzey Çin'de boyunduruk altında yaşayan yüz binlerce Türk, her an yok edilmek tehlikesiyle karşı karşıyaydı.

Türk ihtilâl komitesinin planı şöyleydi: İmparator Li Şih-min esir edilecek, Türk illerine kaçırılacak, sonra Çin sarayında esir bulunan Türk ileri gelenleri ve Çin boyunduruğundaki Türk toprakları ile değiştirilecekti. İhtilâl başarıya ulaşır ulaşmaz, yani Çin İmparatoru ele geçirilir geçirilmez, bütün Türkler ayaklanacaklar, rastladıkları Çinli'yi öldürüp istiklâl kazanacaklardı.

Çin İmparatoru'nun her gece kılık değiştirerek başkenti Cangan şehrinde dolaştığı, Türkler tarafından haber alınmıştı. Bir sokak baskınıyle İmparator'un esir edilmesi, oldukça kolaydı. Ancak bu işin yapılması kararlaştırılan gece, aksi bir tesadüfle, büyük bir fırtına patlak verdi. İmparator sarayından çıkmadı. Kür Şad, gecikilirse ihtilâlin duyulacağından ve Türkler'in kılıçtan geçirilmesinden korktu. Akıl almaz bir cesaretle, İmparatorluk sarayını basıp İmparator'u silâh kuvvetiyle ele geçirmek kararını verdi. Arkadaşlarının, Çinliler'le kıyas kabûl etmez derece iyi silâh kullanmalarına güveniyordu.

"Çinliler kalplerinin derinliklerine kadar titredi"

Gerçekten o gece 40 Türk asilzadesi, Çin imparatorluk sarayını bastı. Pek kanlı bir vuruşma oldu. Yüzlerce Çinli muhafız, 40 Türk'ün keskin nişancılığı ve vuruş maharetî karşısında can verdi. Türk okları ve kılıçları, yıldırımlar gibi yağıyor ve değdiği yerden sütunlar halinde kan boşanıyordu. Ancak Çin İmparatoru'nun hassa kuvvetleri, yerden mantar bitercesine çoğalıyor, bir ölü muhafızın yerini on kişi alıyordu. Öyle bir an geldi ki, Kür Şad, İmparator'un ele geçirilmesine imkân olmadığını anladı. Sarayı terk etmek emrini verdi. Ancak yaya olarak kaçmıya kalkışmak delilikti. Mutlaka binecek at bulmak icab ediyordu. Sarayı basan Türkler, sokaklarda göze çarpmamak için atsız gelmişlerdi. Tek yol, sarayın has ahırını basıp at ele geçirmekti. Öyle yapıldı. İmparatorun has ahırına giren Kür Şad ve 39 arkadaşı, seyisleri öldürdüler. Buldukları atlara atladılar. Bütün muhafız duvarlarını parçalayarak saraydan çıkıp gittiler. Şehir surlarının bir kapısını zorlayıp Çin başkentinden de çıktılar. Ancak arkalarından bütün bir Çin ordusu geliyordu. Vey ırmağı kıyısına gelince, amansız takip, korkunç bir vuruşma hâlini aldı. Irmağa varan Kür Şad ve 39 yoldaşı, suyu geçemeden Çinliler tarafından durduruldular. Birkaç yüz Çin askeri, Türk oklarıyle vurulup düştü. Fakat 40 Türk'te artık değil dövüşecek, yay çekip kılıç savuracak takat kalmamıştı. Göz yaşartıcı, pek haşmetli bir kahramanlık sahnesi içinde, güneşin ışınları karanlığın perdesini yırtmaya başladığı anlarda Kür Şad ve 39 arkadaşı, canlarını mümkün olduğu kadar

Kür Şad ve 39 arkadaşının Çin sarayındaki mücadelesi.

pahalıya satmak için, son gayretlerini harcadılar. Her dakika bir Türk, Vey ırmağının sarı toprakları üzerine seriliyordu. Bir an için çevresine bakmak fırsatı bulan ve vücudunda düşman silâhı değmemiş yer kalmayan Kür Şad, kendisinden başka kılıç sallayan kimse göremedi. Arkadaşlarının hepsi ölmüştü. Son kılıcını savurdu. Şanlı atalarını, Teoman'ı, Oğuz Han'ı, Bumin ve İstemi Kağanlar'ı hatırına getirdi. Gözlerini yumdu ve 39 arkadaşının vefâlı göğüslerine doğru düştü.

Türk illerinde esen istiklâl rüzgârı

İhtilâl başarılamadı diye Çin boyunduruğundaki Türkler sinmedi. Bütün Türk illerinde, hiç bir kuvvet tarafından karşı konulmasına imkân olmıyan bir istiklâl rüzgârı esti. 639 yılının karanlık ve fırtınalı bir gecesinde 40 Türk'ün hayalden dahi geçirilemeyen baskını, Çinliler'i kalplerinin derinliklerine kadar titretti. Türkler, Kür Şad'ın kardeşleri ve yeğenleri, pek şanlı Göktürk hanedanından yeni başbuğlar buldular. İstiklâl ülküsü, yeniden taşmak, bütün Çin'i basmak, yine Asya'nın efendisi olmak derecesinde coştu.

XVI. yüzyılda

Zimmîler

Yazan: Metin And

ESKİDEN, bir İslâm devletinin tâbii olan gayr-i Müslimler'e zimmî denirdi. Osmanlı İmparatorluğu'nda belli başlı üç çeşit zimmî vardı: Ortodokslar, Yahudiler ve Ermeniler. Her cemaat, dış ilişkilerinde İslâm devletinin yasalarına uyduğu gibi, bir yandan da kendi kurallarına, kendi din adamlarının denetimine uyardı. Böyle bir topluma millet dendiği gibi, bunu yöneten başlara millet başı deniliyordu. Bugün azınlık dediğimiz bu topluluklar aslında, hele XVI. yüzyılda İstanbul'daki istatistiklere bakılırsa hiç de azınlık sayılmazlardı. Nitekim 1550'de Sinan Paşa'nın özel hekimi Cristobal de Villalon'un sayımında, İstanbul dolaylarındaki on bin ev dışında, İstanbul içinde yüz dört bin ev bulunduğunu, bunun kırk bininin Hıristiyan, dört bininin Yahudi, altmış bininin Müslüman evi olduğuna göre neredeyse Müslüman olan ve olmayanların nisbeti yarı yarıya yaklaşmaktadır. Topkapı Sarayı arşivinde bulunan 1478 tarihli bir belgeye göre İstanbul ve Galata'da nüfusun 9.486'sı Müslüman ve 1.647'si Yahudi olmak üzere 6.338 Müslüman olmayanların evi bulunduğu anlaşılıyor. Profesör Ömer Lütfi Barkan'ın 1520 ile 1535 yılları arasındaki nüfus sayımı araştırmalarına göre 400.000 nüfustan % 58,3'ünün Müslüman, % 41,7'sinin Hıristiyan ve Yahudi olduğu sonucu çıktığına göre, Müslüman olmayan halkın İstanbul'da bunların neredeyse Müslüman halkla yarı yarıya olduğu görülmektedir.

Önce Ortodokslar'dan başlayalım. İlk başlarda çoğunluk İstanbul patrikliğinin yetkisi altındaydı. İstanbul'un alınmasıyla Fâtih, bunları «Rum milleti» adı altında, patrikliğin yetkisinde toplamıştı. Protokole göre paşalar gibi üç tuğlu olan patrik, Fener'de kendi kilisesine bağlı zimmiler üzerinde yargı, yetki ve sorumluluğuna sahipti. Vergi toplamada bile patrikle belirli bir ölçüde işbirliği yapılıyordu. Galata'daki Cenevizliler'in ise ayrı bir ferman ile mülkiyet, ticaret, seyahat hakları güven altına alınmıştı. Harac ödüyor, kapitülasyon haklarından yararlanıyorlardı.

Daha sonra Evliyâ Çelebi, Rumlar'ı İstanbul'da 304 mahalleye ayrılmış olarak gösterir. İstanbul'un alınışı sırasında Rumlar'ın çoğu Edirne, Çanakkale, Bursa gibi şehirlere gitmişlerdi. Patriklik 1601'de Fener'e geçmeden önce, Fâtih Camii'nin olduğu yerde, sonra Fethiye Camii'nin bulunduğu yerde, bundan sonra da çeşitli yerlere yerleştirildi. Fener'deki patrikliğin kuruluşundan sonra zengin Rumlar'ın evleri bunun çevresini aldı. Rumlar'ın yerleştiği belli başlı yerler şunlardır: Ayakapı, Petrokapısı, Kumkapı, Samatya, Cibali, Topkapı, Hasköy, Kasımpaşa, Galata'da Mumhane, Tophane, Kuruçeşme, Arnavutköy, Yeniköy, Tarabya, Büyükdere, Kuzguncuk, Üsküdar. Ortodoks kiliselerinin sayısı da pek çoktu.

İstanbul'da 25 kadar kilise vardı. Bunlardan 6 - 7 tanesi Samatya'da, üç tanesi Kumkapı'da, bir tanesi Cibali'de, iki tanesi Fenerkapısı'nda, bir tanesi Balat'ta, bir tanesi Hasköy'de, üç tanesi Tophane'de, üç tanesi Yeniköy'de, ayrıca birer tane Beşiktaş, Ortaköy, Kuruçeşme, Arnavutköy'de.

Boğaziçi'nin karşı yakasında da kiliseler bulunuyordu. İstanbul'dan ayrıldıktan bir süre sonra yeniden İstanbul'a dönen Rumlar, belirli işler ve sanatlarla uğraşırtardı. Küçük tacirler, dükkân sahipleri, peremeleri işletenler, balıkçılar, marangozlar, doğramacılar, kalafatlar, balıkçılar, meyhaneciler Rumlar'dandı. Sultanın tercümanlığı, reisülküttâblık gibi yüksek görevlere gelen Rumlar'a da rastlanmaktadır. En çok gemicilik ve deniz ticareti alanlarında görülen Rumlar, adalara, Anadolu'ya, Karadeniz'e yayılmışlardı.

Yahudiler'e gelince, Fâtih, onların İstanbul'a yerleşmelerine izin vermiş ve başlarına da bir Hahambaşı atamıştı. Hahambaşı şeyhulislâm'dan sonra en büyük dinî reisti. Yahudiler, İstanbul'dan başka Selânik'te kalabalıktılar. Yahudiler'in çoğunluğu XVI. yüzyılın başında İspanya ve Portekiz'den kovulanlardı. 1590'da İstanbul'da bunlardan 20 000 Yahudi bulunuyordu. Selânik ve İstanbul dışında Edirne, Gelibolu, İzmir'de de Yahudiler vardı. İspanya ve Portekiz'den gelen Yahudiler, sultanın sarayına hokkabaz, soytarılık gibi eğlendirici bir sınıf olarak kendilerini kabûl ettirmişlerdi. Ayrıca, baskı işleri, hekimlik gibi işlerle de uğraşıyordu. Almanya'dan gelen hekim Nathan Salomon Eskenazi'nin Sokollu Mehmed Paşa üzerinde büyük etkisi vardı. Daha sonra bankacılık, ticaret gibi alanlarda etkileri genişlemişti. Dinî bakımdan Yahudiler dört ayrı topluma ayrılıyorlardı:

Önce XV. yüzyılda Bizans'tan kalma Yahudiler vardı, bunlara yerli Yahudiler diyebiliriz. Sonra Abbâsîler çağında ortaya çıkan Karayit de denilen Karayimler, çok değişik inançları olan Yahudiler'di. Bir de Avrupa'dan gelen Yahudiler vardı ki, bunun belirli bir kesimi Almanya'dan gelmiş ve adlarına Eskenazi Yahudiler'i deniliyordu. Bunlar Bavyera Yahudileri olup X. Louis'nin emriyle kovulup İstanbul'a yerleşmişlerdi. Sonuncu kısım ise yukarıda belirttiğimiz gibi Ispanya ve Portekiz'den kovulan Yahudiler'di. Bunlara İtalya'dan gelenler de katılmıştı. XVI. yüzyılın başında yerli Yahudiler'le, Portekiz ve İspanya'dan gelen Yahudiler arasında bir hâkimiyet rekabeti olmuştur. Karayimler, daha çok Balat ve Hasköy'de oturuyordu. Bu dört mıntıka arasındaki anlaşmazlık çok derindi. Ancak Hahambaşı'nın yetkisi büyüktü. Yahudi toplumu Hahambaşı'yı kendi arasından seçer, Bâbıâlî bunu tasdik ederdi.

İspanya ve Portekiz'den gelen Yahudiler, İstanbul'dan başka Selânik, Edirne,

XVI. yüzyılda İstanbul'da Yahudiler.

Bursa, Amasya, Tokat gibi yerlerde toplanmıştı. Eski bir vesikaya göre İstanbul'da Yahudiler 17 mahallede oturuyordu: Balıkpazarı, Bahçekapısı, Yemiş iskelesinin yakınında Acemoğlu'nda, Karaşmesi, Tahtakale yakınında Tirnurtaş'da, Unkapanı'nda, Balat'ta Emin İskelesi denilen Eminönü ile Sirkeci arasında bir Yahudi mahallesi ve bir de sinagog vardı. XVI. yüzyılda daha çok Karayim Yahudiler'i, Yahudi (veya Çifit) Kapısı denilen Eminönü yakınındaki Bahçekapısı'nda yoğunlaşmışlardı. Ancak Yenicami'nin yapılmasından sonra çoğu Hasköy'e yerleştiler. Evliyâ Çelebi'ye göre Hasköy'deki Yahudiler'in sayısı on bir bindi ve 11 sinagog vardı. Yahudiler daha sonra Ayazma Kapısı, Balat, Ayvansaray, Cibali, Tekfursarayı, Kasımpaşa, Mumhane, Beşiktaş, Kuzguncuk, Üsküdar, Ortaköy'de görülmektedir. Cemaatin başı olan hahambaşılık karşılığı olarak rav akçası denilen bir vergi veriyorlardı. Hükümette hahambaşı bir köhya aracılığıyla temsil ediliyordu.

Yahudiler başlıca, kuyumculuk, kasaplık, meyhanecilik, parşömencilik, inci tacirliği, kumaşçılık, bankacılık, hekimlik ve basım işleri yapardı. İstanbul'da ilk Yahudi basımevi 1494'te kurulmuş, bunu XVI. yüzyılda Selânik ve Edirne, XVII. yüzyılda ise Şam ve İzmir'deki basımevleri takibetmişti. Hekimliğe gelince, sarayda Yahudi hekimler de olması bir gelenekti. Bu arada Yahudiler Osmanlı devletinde çeşitli entrikalara da karışmışlardı. Sultan Murad'ın annesi Nûr-Bânû, bir Yahudi dönmesiydi. Yahudiler'in sivrilmesinde büyük rol oynamıştı. Bu arada eğlenceye düşkün olan II. Selim, Yahudiler'e fazla yüz vermişti. Asıl adı Juan Miquez olan Yasef Nassi, Sultan Selim'e yaklaşmış, III. Murad çağında entrikaları artmış, büyük bir servet yapmıştı. III. Murad veliaht ve Kütahya valisi iken Ege denizindeki on adanın geliri ve ayrıca şarap öşürünü ona bırakılmıştı. 1600 yılında da Kera adında bir Yahudi kocakarı siyasî dolaplar çevirmiş, iltizam almış, büyük servetler yapmıştı. Sonunda yeniçeriler onu ve oğullarını idam etmişler, yalnız küçük oğlu Müslüman olarak canını kurtarabilmişti.

Ermeniler'e gelince, Ermeni olmayanların pek çoğu da bu ad altında anılmıştı. Bunların millet olarak tanınması 1461'de olmuştur. İstanbul'un alınışından sonra Ermeniler Tokat, Sivas'dan İstanbul'a gelmişler ve Sulumanastır'a yerleşmişlerdi.

İstanbul Rumları'ndan bir grup (XVI. yüzyıl).

XVI. yüzyılda İstanbul Ermenileri

Fâtih, patrik ile Bursa'daki bazı Ermeni ailelerini Bursa'dan İstanbul'a getirtmişti. Daha sonra da Ankara'dan, Adana'dan Bayburt'tan gelen Ermeniler, İstanbul'da gerek patrikliğin bulunduğu Sulumanastır, gerekse Samatya ve Galata'ya yerleşmişlerdi.

Ermeni kilisesi, Hazret-i İsâ'nın birliğine inanması bakımından Ortodoks kilisesinden ayrılır ve daha çok Gregoryen özelliktedir. Henüz Doğu Ermenileri'nin ve Sivas dolaylarındaki Ermeniler'in bulunduğu yerlerin Osmanlılar'ın eline geçmediği Fâtih çağında, Fâtih Gregoryen piskoposu Horaghim'i İstanbul patriği olarak atamış ve böylece Ermeni Patriği Ortodoks patriği ile hahambaşının yetkilerini kazanmıştı. Ermeniler İstanbul'da şu semtlere yerleşmişlerdi: Samatya, Yenikapı ile Kumkapı arasında Balat, Topkapı, Hasköy, Beşiktaş, Üsküdar'da Yenimahalle. Ermeni kiliselerinin bulunduğu yerler ise şunlardı: Sulumanastır, Kumkapı, Balat, Samatya, Galata, Beşiktaş, Ortaköy, Kuruçeşme, Üsküdar. İşlerine, uğraşlarına gelince bunlar arasında sarraflık, bankacılık, pastırmacılık, badanacılık, fırıncılık, ticaret bulunuyordu. Yahudiler gibi İstanbul'da bir de basımevi kurmuşlardı. Bu basımevini gerekli araçları Venedik'ten getirten Sivaslı Apkar, Vâlide Hanı'nda 1567'de kurmuştu. Böylece Ermeni basımevi, Yahudiler'inkinden önce kurulmuştu.

Bu üç milletten başka az sayıda Katolikler gibi başka zimmiler de vardı. Ancak üç millet arasında yalnız Ortodokslar devşirme yoluyla kapıkulu olabiliyordu. Yahudi ve Ermeniler'e bu yol kapalıydı. İstanbul azınlıkları arasında daha çok ayrı bir etnik grup olan Arnavutlar'ı, Ermeniler'i, Çingeneler'i, Ulahlar'ı ve başkalarını sayabiliriz.

Zimmilere verilen imtiyazların yanısıra birçok konularda birtakım sınırlamalar, yasaklar uygulanıyordu. Bunlardan XVI. yüzyılda kimini tarihçi Ahmed Refik yayınlamıştır. Nitekim bunlar arasında köle ve cariyelerin kaydedilmesi, bunlarda bulunan köle ve cariyelerin elterinden alınıp İslâmlar'a satılması, giyim kuşamlarının nasıl olacağı, sokakta tulumla şarap taşımaları, bunlara esir satılmaması, İslâm mahalleleri arasında meyhane açmamaları, İslâm kılığında gezmemeleri, Eyüpsultan yakınında oturtulmamalarıyla ilgili birçok karar örnekleri yer almaktadır. Bu arada usûlüne uygun yapılmamış Balatkapısı dışında yapılan kilise ile Sulumanastır'da yolsuz yapılan Ermeni keşişhanesi üzerine de kararlar bulunmaktadır. Hele giyimlerine konulan sınırlama ve yasaklar inceden inceye belirtilmiştir.

Yazma Kur'ân-ı Kerîmler Nasıl Hazırlanırdı?

Yazan: Eoz. Uğur Derman

MECMUANIN kapağında gördüğünüz dairevi tezhib örneğinin, aşağı yukarı dört buçuk asırlık bir tarihi vardır. Sahibi olduğu yazma eserlerle iftihar ettiğimiz Süleymaniye kütüphanesinde, Sultan Ahmed K. - 14'te saklı bir Kur'ân-ı Kerîm'den alınan bu sahife, yapıldığı zamanki canlılık ve parlaklığı ile asırlara meydan okumaktadır; onu hazırlayan ellerin, cihanda nam ü nişanı kalmamışsa ne çıkar?

XVI. asra kadar, Mushaflar'ın baş tarafına, yani «Fâtiha» sûresinden evvel gelen birkaç yaprağa, kitabın eb'adına uygun dikdörtgen veya beyzî (oval), yahut da kapakta olduğu gibi yuvarlak tezhib yapılması âdet idi. Zamanla terkedilen bu süsleme şekline, yeri itibariyle «Zahriye» (Zahr, sırt mânâsına geldiğine göre «Sırtlık» demektir) ismi verilir. Bazen yalnız tezhible bırakılır, bazen de, burada olduğu gibi, içine bir âyet veya temellük kitâbesi yazılırdı. Birkaç sahife devam eden zahriyeler de görülmüştür. Nitekim, bu Mushaf'ın da, üç zahriye sahifesi mevcuttur: Birincisinde Besmele ve ikinci sahifede başlayıp üçüncü sahifede biten Kur'ân'dan, Hz. Muhammed'e hitâben şu âyet yer almaktadır:

«De ki: İnsanlar ve cinler, birbirine yardımcı olarak bu Kur'ân'ın benzerini meydana getirmek üzere bir araya gelseler, and olsun ki, yine de benzerini ortaya koyamazlar!» (XVII. İsrâ sûresi, âyet: 88)

Buradaki örnek, ikinci zahriye sahifesidir.

Kapak hakkında şu izahat vesilesiyle, yazma bir Kur'ân-ı Kerîm'in hazırlanışında emeği geçenlerin, evvelâ Allah'ın rızasını tahsil, sonra da maişetlerini temin hususundaki gayretlerini belirtmeden önce, Mushaf için lüzumlu ana malzemeden bahsedeyim.

Kâğıt: Tercihan, Şark'tan (bilhassa Hindistan'ın Âbâdî kâğıtları) gelen ham kâğıt tabakaları, beyaz renk gözü yorduğu için, bazı nebatî kısımların (soğan kabuğu, al bakkam odunu, cehrî tohumu v.s.) kaynatıldıkları suya renk vermeleriyle, tekne içinde o suya batırılırlar ve böylece nohudî renk aldıktan sonra kurutulurlar. Bu kâğıtların üzerine, şapla kestirilmiş yumurta akı sürülmekle, «âhâr» lanmış, yani terbiye edilip cilâlanmış olurlar. Böyle bir kâğıda mürekkeple yazıldığı vakit, şayet hatâ varsa, kazımakla, hattâ yalamakla, iz bırakmadan çıkar. Eskiden, okumuş yazmış insanlar hakkında kullanılan «mürekkep yalamış» tâbiri de bundan kinayedir.

Üzerlerine sürülen «âhâr»ın çatlamaması için, kâğıtlar, çakmak taşından yapılmış, iki kollu «mühre» denilen bir nevi el presi ile «mührelenir», yani ütülenip düzeltilir. En az altı ay dinlendirilen böyle kâğıtlara, eskidikçe daha güzel yazılır.

Mürekkep: Eski mürekkeplerimizi, zamanımızda, çini mürekkebi zannedenler çoktur. Halbuki, bu mürekkepler, bezir yağı, neft yağı, balmumu gibi, yakıldığında is veren maddelerden, bin zahmetle çıkartılan isin suda eritilmiş Arap zamkı ile muayyen nisbette karıştırılıp, uzun müddet havanda dövülmesiyle hazırlanır. Kısacası, eski mürekkeplerimiz, titizlikle elde edilmiş bir is süspansiyonudur ve kâğıda asla solmazlar.

Kalem: Diğer sanat yazılarında olduğu gibi, Kur'ân yazmak için de, «Kamış kalem» kullanılmıştır. Bunlar, «Kalemtraş» denilen ve kalem açmak maksadıyle yapılan bir nevi keskin kalem bıçağı ile açılır, ağzı da yazılacak yazı kalınlığına göre kesilir. Ayrıca, mürekkebin akışını sağlamak üzere, bu ağız dikine çatlatılırdı.

Hattatlar, kaleme çok hürmet göstermişlerdir. Hattâ, bazıları, ömür boyunca açtıkları kalemlerin yongalarını saklayıp, vefatlarında, bunların yakılmasıyla ısıtılacak suyun, cenazelerini yıkamak için kullanılmasını vasiyet etmişlerdir. Kalem hizmetkârları için ne kadar mânâlı bir son temizlik değil mi?

Fazla yazmakla ağzı yıprandığı için, kamış kalem yerine, geçen asırdan itibaren, «Cava kalemi» ismiyle ma'ruf, Cava'dan gelen sert bir cins kamış özü, Mushaf yazmakta kullanılmaya başlanmıştır.

■

Şimdi artık Mushaf'ımız, hattatın göz nuru ve el emeği ile kimbilir kaçıncı defa olarak vücut bulmaya başlıyacaktır...

Kur'ân yazmakta XVI. asra kadar Kûfî, Muhakkak, Reyhânî, Sülüs, Nesih gibi yazı çeşitleri, münferid veyahut da Muhakkak - Nesih, Muhakkak - Reyhânî, Sülüs - Nesih, Sülüs - Reyhânî gibi iki hat cinsi karışık olarak kullanılmış ise de, Kitâbullah için, ecdadımızın zevkine en uygun düşeni Nesih hattıdır. Esasen, Şeyh Hamdullah (1429 - 1520) dan bu yana, diğer yazı cinsleri gibi nesih de, Osmanlı hattatlarının elinde bir kelebek kadar hafif ve rahat okunur hâle gelerek, dört asır boyunca daima tekâmül gösterir.

Her şeyden önce, Mushaf'ın ne büyüklükte yazılacağının tesbiti icab eder. Büyükten küçüğe doğru, eb'adına göre Kur'ân-ı Kerîm'lere şu isimler verilir: Cami Mushafı, Büyük kıt'a Kur'ân, Vezirî kıt'a Kur'ân, Küçük kıt'a Kur'ân, Sancak Kur'ânı (Sancak tepesine takılan en küçük boy).

Âyetleri, satıra düzgün bir şekilde oturtmak icab ettiğinden, her sayfada bunun tahakkuku için «Mıstar» usûlü tatbik olunurdu. Sayfanın yazılacak sahası ve satırların arası, ayrı bir mukavva üzerinde çizgiyle tesbit edildikten sonra, bu çizgilerin başından sonuna bir ibrişim iplik, iki ucu alttan dikişlenerek gerilir, böylece çizgiler kabartma bir hâle sokulur. İlâhî metnin yazılacağı her bir yaprak, daima aynı yere getirilmek şartı ile, bu mukavvanın üstüne konur ve parmaklar ibrişimlerin üstünde hafifçe dolaştırılırsa, satır çizgileri iz hâlindeki kâğıda çıkar. Böylece, her satır çizgisini teker teker çizmek külfetinden âzâd olunurdu.

Mushaflar, bütün eski sanat yazılarımız

Kâğıtların âhârlandıktan sonra düzeltilmesinde kullanılan «mühre» âleti (aşağıda).
Kamış kalemin kalemtraş ile elde açılırken görünüşü (sağda).

gibi, sağ diz dikilerek, «Altlık» denilen düzgün bir zemin üstünde yazılırdı. Her sayfadaki satır sayısı, 11, 13, 15 olabilirse de, istisnaları yok değildir. Bir de, yine 15 satırlı olan ve bilhassa Kur'ân'ı hıfzedenler için kolaylık sağlayan «Âyet - berkenar»lı Mushaflar vardı. Bunlarda, her sayfanın sonuna gelen âyet mutlaka o sayfada biter, yeni sayfa başka bir âyetle başlar. Bu usûlün, ne zaman ve kimin tarafından tertip olunduğu meçhul ise de, pek eski değildir. Meselâ, meşhur hattat Hâfız Osman (1642 - 1698) devrinde henüz yoktur.

Bizde Âyet - berkenarlı (veya Âyet-i berkenarlı) Mushaf yazmakta en çok tanınan hat üstadı Hasan Rıza Efendi (1849 - 1920) dir. Bu tarz, hattatın serbest yazmasına mâni olup onu kayıt altına aldığından, ancak mecbur kalındığında benimsenmiştir.

Matbaanın bize girmediği devirlerde, ömrünü, sadece Mushaf yazıp çoğaltarak değerlendiren bir hattat zümresi vardı. Onların yazı yazmaktaki süratleri göz önüne alınırsa, birer canlı matbaa oldukları daha iyi anlaşılır.

Daima Kur'ân kitâbetiyle uğraşmayan yazı üstadları, tamamı 30 cüz (Her cüz, 20 sayfalık bir Kur'ân formasıdır) olan Mushaf-ı Şeriflerin onuncu cüzünden itibaren yazmaya başlayıp nihayete kadar bitirirlerdi. Sonra, Fâtiha'dan, yani en baştan alarak onuncu cüze kadar olan kısım tamamlanırdı. Baş tarafın mükemmel bir nesih hattıyla olabilmesi için bu yola gidilirdi. Zira, daha iptidâî yazılan yerler, onuncu cüzden sona doğru azalarak kaybolurdu.

Her sayfanın yazı kısmı tamamlanınca, daha ince kalemle, okumaya yardımcı olan «Hareke»ler, sonra yine başka bir kalemle ve kırmızı (lâl) mürekkeple «Secâvend» denilen duraklama işaretleri konurdu. Bu arada, bir hatâ olup olmadığına bakılır, şayet varsa o yaprak çıkartılırdı ki, bunlara «muhreç sayfa» denir.

İtina ile hazırlandıkları için, sanat kıymeti olan Mushaflar'ın yazılması çok zaman alırdı. Bu müddet, hattatın süratine ve ruh hâletine göre, elbette, azalır ve çoğalır. Bu hususta bir misâl arzedeyim: Son devrin nesih üstadlarından Yahyâ Hilmi Efendi (1833 - 1907) gençliğinde Hac'ca gitmeye hazırlanırken, annesi de birlikte gelmek ister. İkisine yetecek para yok... Ramazan'ın ilk günlerinde bir Kur'ân'a başlıyarak, yarım cüz gündüz, yarım cüz gece yazmak suretiyle, bayrama kadar yirmi altı günde tamamlar. Annesi, bu Mushaf'ı varlıklı bir zata götürüp karşılığında 7.500 kuruş alır ve oğluyla birlikte Hac'ca gider.

Aynı hattat, ömrünün son yıllarında başladığı bir Kur'ân'ın her gün bir, iki sayfasını yazabilmiştir ki, bu sürat ile Mushaf bir buçuk senede ancak tamamlanmıştır.

Bir ay nerede, bir buçuk sene nerede?...

■

Mushaf'ın yazılması bitince, sıra tezhibine gelir. Tezhîb, «altınlamak» demekse de, tezyinat (süsleme) mânâsına da kullanılan bir kelimedir. Tezyinatın içine altın da, muhtelif renkler de girer. Tezhîb ile uğraşanlara, «Müzehhib» denir. Müzehhibler, Mushaf'ın karşılıklı gelen ilk iki sayfasına (yani Fâtiha ile Bakara süresinin baş tarafı) hususî ve zengin bir tezhib yaparlar. Yazma Kur'ân'ların bu en gösterişli sahifelerine —ki müze ve koleksiyonlarda ekseriya burası açıktır— «Serlevha» ismi verilir. Ondan sonraki daha fazla yazı ihtiva eden sayfalara tezhib yapılmaz. XVI. asrın ma'ruf hattatı Ahmed-i Karahisârî'nin Kanunî Sultan Süleyman için yazdığı ve halen Topkapı Sarayı müzesinde bulunan nadide Mushaf'ta olduğu gibi, bunun da istisnaları vardır. Zira, bahsedilen bu Kur'ân'ın her sayfasında ayrı bir tezhib nümunesi, bakanları hayrete garkeder. Böyle müstesna Mushaflar hariç, diğerlerinde, serlevhadan sonraki sayfalarda yazının etrafına altın «cetvel»ler ve bunun da kenarlarına «tahrir» denilen başka renkte çizgiler çekilmekle yetinilir. «Tahrir», etrafına çekildiği şekilleri ortaya daha iyi çıkartır.

Hattatın, yazarken iki âyet arasında bıraktığı boşluğu, müzehhibler, rozet biçimi bir tezyinî şekille doldururlar. Buna «Durak» denir. Kur'ân'da bulunan altı binden fazla âyetin her biri arasına yaptığı durak şeklini, bir daha tekrarlamıyacak kadar buluş kabiliyetine sahip tezhib ustaları yetişmiştir. Ayrıca, her yirmi sayfada bir konulan cüz işareti «Cüz gülü», beş sayfada bir konulan hizib işareti «Hizib gülü», secde âyetleri hizasına konulan «Secde gülü» ve her sûrenin başına yapılan «Sûre başı tezhibi», müzehhiblere hüner gösterme vesilesi olmuştur. Tezhib bittikten sonra, hattat, beyaz üstübeç mürekkebi ile, sûre isimleri ve cüz, hizib, secde yerlerini yazar.

Mushaf tezhiblerinin en ince ve zengin bir üslûbla yapıldığı, bilhassa XVI. asırda, tezhib, kolektif bir çalışma ile hazırlanırdı. Öyle ki, meselâ cetvelleri ayrı bir grup (bunlara cetvelkeş denir), tahrirleri ayrı bir grup çeker, durakları bir başkası yapar, diğer biri altın ezer, öteki sü-

Geçen asrın müzehhiplerinden Nureddin Efendi tarafından yapılan nümunelik iki Kur'ân sayfası. Her ikisi de nesih hattıyla olan bu sayfalardan soldaki Hattat Şevki (1829 - 1887) ve sağdaki Kadıasker Mustafa İzzet (1801 - 1876) Efendiler'e aittir...

rer, bir diğeri renk koyar... Bilhassa «Saray Nakışhânesi»nden çıkan o nâdide eserler hep böyle vücuda gelmiştir. Bu ince işlerde, usta müzehhibler nezaretinde, yüzünde yeni tüy biten gözü yorulmamış gençler çalıştırılırdı.

Son asırların tezhib işleri, bir usta ve birkaç çırağının, yavaş da olsa, şahsî mesalleriyle ortaya çıkmıştır. Bunlar, ne usûlpta ve hediyesi kaça tezhib yapacaklarını göstermek için, muhreç Kur'ân sayfalarına nümunelik tezhib hazırlarlar ve Mushaf sahibi hangisini tercih ederse, o tarzda bir iş işlerlerdi.

Tezhibi de bittikten sonra, sıra artık Mushaf'ın ciltlenmesine gelir. Müzehhiblerin çoğu, aynı zamanda mücellit olduklarından, Kur'ân-ı Kerîm'in üstüne «Şemse» denilen klasik tarzdaki cildi de onlar yapardı. «Şemse kap», mukavvaya gerilmiş ince deri üzerine, tezyinî şekiller ihtiva eden ve elde oyularak hazırlanmış kalıpların bir kaide dairesinde basılmasıyle vücude getirilir ve ekseriya altın sürülerek süslenir. Cildin alt kapağına bağlı olan «Mıkleb» çıkıntısı, Mushaf'ın yaprakları arasına girerek, hatim sûreler için işaret koymakta yardımcı olur.

Müze ve kütüphanelerimiz şemse ciltlerinin emsâlsiz örnekleriyle doludur.

Şunu da ilâve edeyim ki, mistik tarafı ağır basan bu sanatlarla uğraşanların hemen hepsi, müreffeh olmaktan çok uzak, kanaatkâr bir hayat sürmüşlerdir. Burada, eski bir mısraı zikretmek lâzım: «Mücellitlik kanaattir, değildir cem'i mâl etmek» = (Mücellitlik kanaat sahibi olmaktır, mal toplamak değildir).

Zaten, sanat tarihimizde, kanaatkârlık ve hakiki sanatkârlık daima beraber yürümüştür!

Pek çok kimsenin emeği ile ortaya çıkan bu gibi ince sanat eserlerine, zamanımızda, «Bunlarla neye uğraşmışlar?» diye dudak bükerek bakan maddeci zihniyete, et ve kemikle değil, akl-ı selim ve zevk-i selim ile insan olunabileceği hatırlatılarak, bu eserlere insaf ve ibret gözüyle tekrar bakmaları tavsiye edilir.

Kur'ân-ı Kerîm'i en güzel yazanlardan ve tezhib edenlerden bahis açmaya çekiniyorum. Zira o kadar çok var ki, hepsinden bahsedememekle haksızlık yapmış olacağım. Hele bunların bir kısmı, tevazu ve mahviyet örtüsüne bürünüp, eserlerine isimlerini bile yazmamışlardır.

Bu mevzu, bir kitap yazılacak kadar geniştir. Hulâsanın hulâsası olan şu yazıyı, herkesçe ma'ruf bir sözle bitirmek yerinde olacak: «Kur'ân-ı Kerîm Hicaz'da nâzil oldu, Mısır'da okundu, İstanbul'da yazıldı».

Ölümünün 55. Yılında

Tevfik Fikret

Yazan: Şemsettin Kutlu

HEMEN her milletin edebiyat tarihinde, sevilmiş veya sevilmemiş; hakkında çok güzel şeyler söylenmiş yahut da çok hücumlar yapılmış şâir ve edîbler vardır. Edebiyat — ilim gibi — şaşmaz ve değişmez temellere dayalı bir saha olmadığına göre bu da gayet tabiîdir. Çünkü zevkler, duygular, düşünceler ve görüşler, değişen zaman ve mekân içinde elbette yeni yeni şekillere bürünecek, dolayısıyle hükümler de bunlara paralel olarak değişmeler gösterecektir. Bu böyledir ama, edebiyatta bu hâlin bir de çok ifrata kaçmış örnekleri bulunmaktadır. Bazı edebiyatçılar vardır ki sağlıklarında da, ölümlerinden sonra da, hattâ ölümlerinin üzerinden büyük zaman mesafeleri geçtikten sonra da bu kaderden kolay kolay kurtulamazlar; haklarındaki yermeler ve övmeler daima canlı ve aktüel kalır.

Türk edebiyatında bu tipin en belirli örneği Tevfik Fikret'tir.

Gerçekten de Türk edebiyatında — ölümünden bu yana elli beş yıl geçmiş bulunduğu halde — hakkında Tevfik Fikret kadar çok şeyler yazılmış, çok şeyler söylenmiş, göklere çıkarılmış veya yerlere batırılmış başka bir sanatkâr yoktur. Oysa ve doğrusunu söylemek gerekirse, Tevfik Fikret, lehinde bulunanların da, aleyhinde olanların da, kendisi hakkında biraz aşırılık gösterdikleri bir şâirdir. Şurasını da hatırlamak yerinde olur ki, onun hakkındaki hükümler ve kavgalar — sanatından fazla — şahsiyeti ve karakteri üzerinde kümelenmektedir.

■

Tevfik Fikret'in soyca garip bir tecellisi vardır: Bir yandan katıksız bir Anadolu'luk tarafı, öte yandan da Rum'luğa çalan yönü. Bu durumun daha açık ifadesi şöyledir: Fikret'in büyükbabası, Çankırı'nın Çerkeş kazası ileri gelenlerinden Ahmed Ağa'dır. Bu Ahmed Ağa'nın oğlu Hüseyin Efendi, memleketinde ilk öğrenimini yaptıktan sonra Istanbul'a gelmiş, biraz rüştiye (ortaokul) de okumuş, Arapça ve Farsça öğrenmiş, sonra Hariciye Mektûbî kalemine mümeyyiz olarak girmiştir. İyi kötü, hayatını kazanmaya başlayan bu Hüseyin Efendi'yi eşi dostu, tanıdıkları Hatice Refia adlı bir genç kızla evlendirirler. İşte bu Hatice Hanım'ın babası Hüsrev Efendi, Sakız adası Rumlarından iken, sonradan Müslüman olmuş bir adamdır. Tevfik Fikret, Çerkeşli Hüseyin Efendi ile Sakızlı ve Rum soylu Hatice Refia Hanım'dan, 24 aralık 1867 yılında dünyaya gelir. Fikret'in, anne tarafından büyükbabasının Rum asıllı bulunmasının, ileride onun düşmanları için bir tutamak tarafı olacaktır. Oğlu Halûk'un Hıristiyan olmasında, bazı kimseler, bir ırsiyet arayacaklardır.

Bazı kaynaklar Fikret'in doğduğu semt olarak Istanbul'da Aksaray'ı gösterirler. Bu semt konusunda — yalan değilse de yanlış çeşidinden — ufak bir hata vardır. Fikret, Aksaray'da değil, fakat Aksaray'a yakın bir semtte, Kadırga'da, Kadırga'nın da Bostân-ı âlî adlı mahallesinde dünyaya gelmiştir. Ancak Hüseyin Efendi, oğlunun doğuşundan kısa bir süre sonra evini değiştirmiş, Aksaray'da Ağayokuşu altında yaptırdığı bir eve göç etmiştir. Tevfik Fikret'in çocukluğu bu evde geçmiştir.

Tevfik Fikret

Sultan Abdülaziz'in yakınlarından, Fatma Sultan'ın özel kâtipliğini de yapan Hüseyin Efendi; evine bağlı, doğru, namuslu, haysiyet ve onuruna düşkün bir kimse olarak tanınmıştır. Uzun yıllar sonra babasından bahseden Fikret, onun için: «Babam, aşırı sinirli, titiz, fakat eğilmek bilmez derecede namuslu bir adamdı,» der. Şâirin bu söyledikleri gerçekten doğru olmalı ki, Hüseyin Efendi — sırf bu karakteri yüzünden — bir zaman sonra gözden düşmüş, mutasarrıflık göreviyle Istanbul'dan çok uzak yerlere sürülmüş, nihayet Hama mutasarrıfı iken bu şehirde ölmüştür. Kocasının ölümü üzerine kendisini büsbütün dine, ibâdete veren Hatice Refia Hanım'ın, Hicaz'a gittiğini, orada, Kâbe'de öldüğünü de ilâve etmek yerinde olur.

Asıl adı Mehmed Tevfik olan Fikret, çocukluk yıllarında pek yaramaz ve haşarıymış. Anne ve babası, konu komşusu, onun ileride tam bir sokak adamı olacağını düşünürlermiş. Fakat Aksaray'daki Mahmudiye rüşdiyesine verildikten kısa bir süre sonra küçük çocukta yaşından beklenmeyen bir ağırbaşlılık göze çarpmaya başlıyor. Bu sırada Fikret, on yaşlarında kadar vardır. Derken, 1877 - 1878 Osmanlı - Rus savaşı kopuyor; Türk ordularının çözülmesiyle birlikte, Balkanlar'dan Istanbul'a korkunç bir muhacir akını baş-

lıyor, pek çok cami ve okullar gibi onun okulu da muhacirlere barınak yapıldığından kapanıyor. Bunun üzerine babası Fikret'i, yatılı olarak, Galatasaray Sultanîsi'ne veriyor.

Tevfik Fikret'in Galatasaray'daki öğrencilik hayatını «çalışmak, sükûn ve inziva içinde yaşamak, eline geçen her kitabı hırsla okumak, çekingen fakat iyi huyu ile kendisini gerek hocalarına, gerek arkadaşlarına sevdirmek» şeklinde formülleştirmek mümkündür.

İLK ÂŞİYAN

Bu arada, çok ileriki yıllarda Bebek sırtlarında yaptıracağı meşhur «Âşiyân»ının ilk başlangıç hikâyesini de anlatmak yerinde olur:

Galatasaray Sultânîsi öğrencisi Mehmed Tevfik'in, Ağayokuşu'ndaki evlerinin bahçesinde —belki de büyükçe bir kümes olarak yaptırılmış— küçük tahta bir kulübe varmış. İnzivadan çok hoşlanan çocuk, hafta sonu tatillerinde ve büyük yaz tatillerinde evlerine geldiği zamanlarda, asıl evden çok, bu kulübede yaşarmış. İsteği üzerine ailesi, bu kulübeyi iyi kötü dayayıp döşemiş de... Raflarına kitaplarını yığan, dergilerden kestiği resimleri asan Fikret, bu kulübede kendi kendine yatıp kalkmaktan, okuyup yazmaktan, çalışmaktan engin bir haz duyarmış. İşte o günlerde bu küçük barakaya «Âşiyân» diye bir de ad takmış. Yıllardan sonra, planlarını kendisinin çizdiği o büyükçe köşke sahip olduğu zaman da, bir zamanlarki kulübesinin adı olan «Âşiyân»ı buraya da vermekte tereddüt etmemiş.

Galatasaray'da Fikret'e şiir ve edebiyat zevkini veren öğretmenler arasında çeşitli ve birbirinden çok değişik karakterde kimseler vardır: Devrinin tanınmış Arapça ve Farsça üstadlarından Muallim Feyzi Efendi bunlardan ilkidir. Genç öğrenci, Muallim Feyzi Efendi'den sonra Recâîzâde Mahmud Ekrem Bey'den ve Muallim Naci'den de ders görmüştür. Bütün bunların etkisiyle şiire yönelen Fikret, ilk nazım denemelerini «Mehmed Tevfik» imzasıyle o zamanların ünlü günlük gazetesi «Tercümân-ı Hakikat»te yayınlamaya başlamıştır. Henüz on beş yaşlarındadır ve gazel tarzında olan bu nazım denemeleri, burcu burcu dîvân şiiri veya Muallim Naci tesiri kokmaktadır.

On yıl kadar süren sultânî öğrenimini

Tevfik Fikret, Galatasaray Kulübü oyuncularıyla.

Tevfik Fikret, yirmi, yirmi bir yaşlarında, birincilikle tamamlar. O zamanın Galatasaray'ı bir çeşit yüksek okul sayılmaktadır. Okulu bitiren genç öğrenci, sıcağı sıcağına, «Hariciye Nezâreti İstişâre Odası»na, daha sonra da «Sadâret Mektûbî Kalemi»nde Mühimme Şubesi'ne tayin olunur. Aynı zamanda Gedikpaşa'daki yarı özel bir ticaret okulunda da Fransızca, yazı ve kompozisyon dersleri okutmaktadır. Hariciye ve sadâret kalemlerinde altı ay kadar çalışan genç adamın bir şey dikkatini çeker: Buradaki memurların hemen hepsi, sabahtan akşama kadar masaları başlarında ya çene çalmakta, ya kahve içip, gazete okumakta, yahut da haftada ancak birkaç saat daireye uğramaktadırlar. Durumdan son derece bîzâr olan idealist genç adam, altı ay kadar çalıştığı ve o zamanın icabı olarak maaşların üç ayda, altı ayda bir verildiği, bu devlet dairelerinden istifa eder. Aradan epey bir zaman geçtikten sonra bir gün evine bir kâğıt gelir. Bu kâğıtta, çalıştığı sürece birikmiş maaşlarını gelip alması bildirilmektedir. Tevfik Fikret, o zamanlar tam bir geçim sıkıntısı içindedir; fakat kendisine verilmek istenen bu toplu parayı reddederek:

«Ben, der, gerçi bu dairelerde altı ay kadar bulundum ama, orada öteki memurlar gibi, hiçbir iş görmedim. İş görmeden, bir hizmet yapmadan devletten para almak ise benim âdetim değildir.»

Devlet: «Bu maaşlar bir kere hazineden çıkmıştır; onun için geri alınması mümkün değildir» yollu ısrar eder; Fikret kabûl etmemekte direnir. Nihayet şöyle bir çözüm yolu bulunur: Genç adam, ister istemez maaşlarını alır; fakat bunu bir kuruşuna bile dokunmadan, olduğu gibi götürüp, «Muhacirlere Yardım Komisyonu»na iâne olarak yatırır.

SERVET-İ FÜNÛN

Tevfik Fikret, ömrü boyunca, bu anlayış ve karakterine sadık kalmıştır.

Gedikpaşa okulunda öğretmenlik yaptığı sıralarda, Galatasaray Lisesi'nin orta kısım Türkçe derslerini okutmak üzere, öğretmene ihtiyaç olur. Tevfik Fikret bu görev için açılan sınavlara girer, kazanır ve böylelikle, mezun olduğu okula, öğretmen tayin olunur. Şimdi artık hem öğretmenlik yapmakta, hem de çeşitli gazete ve dergilerde şiirlerini yayınlamaktadır. Bu dergilerden başta gelenleri «Mirsâd», «Mekteb» ve «Maarif»tir. Genç şâir artık gazel tarzını terketmiştir, yeni bir yol aramakla meşguldür; fakat henüz bu yolu bulabilmiş, kendine bir yön verebilmiş de değildir.

Bu sırada, ilerde edebiyatımızda büyük izler bırakacak, büyük bir edebî olay meydana gelir:

Recâîzâde Mahmud Ekrem Bey, edebiyatta eskiliği devam ettirmek isteyenlere karşı mücadele hâlindedir ve onların ağır hücumlarına karşı kalmaktadır. Üstad, hem kendini hem de yeni fikir ve görüşleri savunmak için bir çare, bir yayın organı ararken, aklına vaktiyle Mülkiye'den öğrencisi olan Ahmed İhsan Bey gelir. Ahmed İhsan Bey, «Servet-i Fünûn» mecmuasını çıkarmaktadır. Üstad, bu dergiyi bir fikir ve sanat organı hâline getirmeyi, genç ve yeni edebiyata yatkın kimseleri de bunun çevresinde toplanmayı tasarlar. Düşüncesini Ahmed İhsan Bey'e açar. Ahmed İhsan Bey, eski hocasının arzusunu uygun bulur. Böylelikle o zamana kadar renksiz, kokusuz, basit bir mecmua olan Servet-i Fünûn, kapılarını ardına kadar fikir ve sanata, hem de yeni ve batılı fikir ve sanata açar.

Yıl 1896'dır ve artık, edebiyat tarihimizde uzun akisler bırakacak yeni bir devre başlamıştır. Ekrem Bey, o günlerin genç fakat değerli ve ilerisi için ümit veren, edebiyatta batılılaşmayı hedef edinen hemen bütün sanatkârlarını bu dergiye çekmiş, onlara ortak bir çekidüzen vermiş, başlarına da, Tevfik Fikret'i geçirmiştir. İşte, o zamana kadar «Mehmed Tevfik» imzasıyla şiirler yazan ve bu isimle oldukça da tanınan genç adam, bu tarihten sonra, Tevfik Fikret diye tanınmaya başlar.

Servet-i Fünûn'a katıldıktan bir sene sonra, Amerikan Robert Kolej'i, onu iyi bir ücretle, Türkçe öğretmenliği kadrosuna almıştır. Bu tarihten sonra büyük şâir çeşitli yeni ve değişik görevler kabûl etmiş, bunlardan ayrılmış, başkalarına girmiş, onlardan da ayrılmıştır; fakat bu okula karşı olan bağlılığını, hattâ sadâkatını —kıl payı şaşmadan— ölümüne kadar sürdürmüştür. Bu tutumunun kusur mu, meziyet mi olduğu ise daima tartışma konusu olmuştur.

1896'da başlayan Servet-i Fünûn edebiyatı ve faaliyeti, 1901 yılına kadar sürer. Bu devre içinde Tevfik Fikret «Rübâb-ı Şikeste»sinin asıl malzemesini teşkil eden şiirlerini verir. Zaman zaman titizlenmekle beraber, genellikle mutlu ve sakin bir hayat sürmektedir. Pek çok sevdiği, şahsında Türk çocuğunun ve Türk gencinin idealini yaşattığı Halûk doğmuştur. Gerçek bir aşkla sevdiği karısı ile gerçek bir aşkla sevdiği oğlu, onun hayatının tek mânâsını, saadetinin temelini teşkil etmektedir. Bu süre içinde onu —o da çok

kısa bir zaman i, ı — üzen şu olay meydana gelmiştir:

İsmail Safâ ile beraber, mazlûm Boerler'i ezişini tebrik için İngiltere sefâretine gitmesi, Fikret'in dengesiz fikirlerini gösterir. Ertesi günü Tevfik Fikret evinden apar topar alınır ve Beşiktaş'taki Hasan Paşa karakoluna götürülüp orada nezârete konulur. Şâirin bu mevkufiyeti ancak iki gün sürer; iki gün sonra onu serbest bırakırlar. İki gün, iki gündür ama, siz gelin de onu şâire sorun. Bu kırk sekiz saat ona iki yıldan uzun gelir. Oğlunun ve karısının özlemi ile içli içli «feryatnâmeler» bile yazar

Ağlayan kim, anan mı yavrucuğum?
Bızı pek çok seven mi yavrucuğum?
Sen Halûk'um, o nazlı mâşukam,
O mu kıymetli, sen mi yavrucuğum?
Sızi bir an tahattur etmeyecek
Hangi mel'un, o ben mi yavrucuğum?...

tarzında mısralarla elemlerini dile getirir.

Fikret'in idaresindeki Servet-i Fünûn'un edebî faaliyeti, 1901 yılında, Hüseyin Cahid Bey'in bir makalesi yüzünden birdenbire durdurulur. Derginin şâir ve yazarlarından bir kısmı Istanbul'dan uzaklaştırılır; otekilere de yazı yazmak âdeta yasaklanır ve bir devreye mührünü basan dergi, yeniden eski, renksiz, şahsiyetsiz magazın kılığına bürünür.

ZEHİR DOLU BİR RUH

Tevfik Fikret'in esasen kötümserliğe meyilli ruhu, bu olaydan ve bu tarihten sonra büsbütün zehirle dolar. Yalnız edebiyat hayatından değil, bütün toplum hayatından ümidini kesen, hattâ tıksınen şâir, idareye olan küskünluğunü, milletine de yöneltir — başka bir ifade ile — milletinden de elini yıkar; Bebek sırtlarında, Robert Kolej'in hemen altında, Amerikalılar'ın yardımı ile yaptırmış olduğu «Âşiyân»ına sığınır. İçi, daha çok devlete olmakla beraber, milletine, milletinin barındığı, gezip dolaştığı, nefes alıp verdiği çevreye de bir çeşit düşmanlıkla doludur. Kendi nefsini, mensubu bulunduğu cemiyetten, kültür ve medeniyetten âdeta bile bile koparmıştır. Öfkesini böyle davranmakla dindirmek ve şahsını bu ortamdan koparmakla iyi kötü rahat edeceği kanaatindedir. İşte, bir bakıma Nâmık Kemal'i andıran Tevfik Fikret'in, Nâmık Kemal'den ayrı ve ona göre kusurlu olduğu en keskin taraf budur: Nâmık Kemal, devlet idaresinden türlü kahırlar gördüğü, sürgünlere ve hapislere yollandığı halde, milletine hiçbir zaman küsmez, milletinden ümit kesmez. Fikret tac, N ı mal'ın uğradığı kahırların dörtte birine bile uğramadığı halde, hiçbir zaman devlete, hükumete küsmekle yetinmez — sanki o da suçluymuş gibi — milletine de küser; diliyle değilse de hâl ve davranışları ile «Bu millet adam olmaz» gibilerden birtakım haksız ve yersiz hükümlere varır.

1901'den 1908 yılına kadar — yani II Meşrutiyet'e kadar — Tevfik Fikret, Âşiyân'ından Istanbul'a pek az inmiş, toplum ve halk arasına hemen hiç karışmamıştır. Bu arada gittikçe artan istibdat idaresi, onun ruhunun gittikçe daha çok kararmıştır. Toplumla ve milletle ilgili olarak yaptığı tek şey, yeri ve zamanı düştükçe, kaleme aldığı belki çok kuvvetli, fakat muhakkak ki çok da zehirli birtakım manzumeler yazmak olmuştur. «Sis», «Bir Lahza-i taahhur» ve öteki birkaç çok tanınmış eseri hep bu devrenin mahsulleridir. Şâir, «Sis»te, padişahın istibdadına karşı çıkmadığı ve sade günlük menfaatleri ile dolu olduğu için, Istanbul'u ve bütün Istanbul halkını — geçmişinden geleceğine kadar — kötüler ve lânetlere boğar.

YAHYÂ KEMAL NE DİYOR?

«Bir Lahza-i taahhur» ise, 1905 yılında, II. Abdulhamid'e yapılan suikast üzerine yazılmıştır. Aslında bu suikastı düzenleyenler, hürriyetsever Türkler değil, padişahla birlikte memleketi de yok etmek isteyen vatan haini birtakım Ermeni komitacılarıdır. Ama Fikret, işin burasını düşünmeye, deşmeye lüzum bile görmez; değil mi ki bazı kimseler Sultan Abdulhamid'i öldürmek istemişlerdir, bunlar şanlıdır, kahramandır.

Ey şanlı avcı, dâmını bihûde kurmadın,
Attın, fakat yazık ki, yazıklar kı
vurmadın ..

Yahyâ Kemal, yakın dostu olan Tevfik Fikret'i anlatan bir yazısında, onun için şunları söylüyor ki, bu sözlerde muhakkak belirli bazı gerçek payları da bulunmaktadır:

« Fikret'in bilgisi orta derecede, birçok bahislerde ondan da aşağıydı. Bir mütefekkir olarak, kâinatı hayli sınırlıydı. Meselâ, yaşının kemâl devresinde meyletiği sol nazariyeleri, o kadar basit ve hayâl meyâl bir halde benimsemişti ki, o senelerde Avrupa'da o nazariyelerin kitaplarla, mecmualarla, gazetelerle, hutbelerle, nihayet amele âleminde ve parlamentolarda bilfiil çalkantılarıyla, onda bir kadarını olsun bile bilemezdi; bilmeye fazla heveslı de değildi...»

Yahyâ Kemal'in bu sözleri — şüphesiz Fikret'i kötülemek için değil, onun moral karakterini çizmek için söylenmiştir. Tevfik Fikret, yaradılıştan huzursuz bir insandı. Yaşadığı devrin, devlet ve milletin gelişmesi bakımından hiç de iç açıcı olmadığı bir gerçektir; fakat bu devir iç açıcı olsaydı bile, bu aşırı hassas şâir, bedbaht olmak için mutlaka onda da türlü kusurlar bulabilirdi. Fikret'in bu özelliğini, yine yakın arkadaşlarından biri olan Yâkup Kadri Karaosmanoğlu ne kadar güzel belirtmektedir:

«Fikret, Abdülhamid zamanından şikâyetçiydi, Meşrutiyet ilân edildi, ondan da hoşnut olmamıştı. Şimdi düşünüyorum: Eğer Atatürk devrini idrâk etmiş olsaydı artık huzura kavuşur muydu? Hiç zannetmiyorum; çünkü şikâyet etmek, memnun ve mes'ud olmamak, Fikret'in tabiatı ve karakteriydi. »

Kanaatimiz odur ki, Yahyâ Kemal'in hükmü de, Yâkup Kadri'nin hükmü de, Fikret'in aleyhinde olmak için söylenmiş sözler değildir; dolayısıyle gerçeğin kendisidir. Tevfik Fikret'i her devirde, her zaman ve mekânda bedbaht eden şey, şüphesiz onun menfi bir ahlâka sahip olması değildi. Tam aksine, şâir öylesine bir hayâl ve ideal adamıdır ki, insanlığı ömrü boyunca kendi tertemiz dürbününden seyretmek istemiş, umduğunu bulamayınca hırçınlaştıkça hırçınlamış, kendi kendisini yiyip bitirmiştir. Bu arada, Fikret'in bir şeker hastası olduğunu da ehemmiyetle hatırlatmak icabeder.

Bütün bunlarla birlikte Tevfik Fikret'in, millet ve toplum kaderi bakımından, saadete erdiği çok kısa bir dönem de yok değildir. Bu devir, 1908 Meşrutiyeti'nin ilk ilân edildiği günler, çok daha iyi bir hesapla, haftalardır. Gerçekten de Meşrutiyet'in ilânı bu hayâl ve ideal adamını bir anda çılgın bir sevince boğmuştur. Şâir ümidinde o kadar susuzdur ki, kötülüklerin, tenbelliklerin bir anda ortadan kalkacağını umar.

Gelecek sayımızda:

- **Fikret'in son yılları,**
- **Hakkında söylenenler,**
- **Onunla ilgili hâtıralar,**
- **Eserlerinden seçmeler bulacak sınız.**

Tevfik Fikret ve oğlu Halûk.

Doğumunun 200 Yıldönümünde

Dâhî Bestekâr Beethoven

Yazan: M. Cahid Atasoy

1970 YILI, 16 aralık 1770'de doğan L. van Beethoven'in 200'uncu doğum yıldönümüdür. Beethoven, Almanya'nın Kolonya eyaleti yakınında, Ren nehri kenarındaki şirin bir şehir olan Bonn'da doğdu. Ataları Flaman ırkındandır. Zaten o da bütün canlılığını irsiyetle ilgili olarak bu Flaman'lığından almıştır.

Babası Johann (1739 - 1792) Bonn sarayında tenor olarak hizmet etmiştir. Annesine gelince, bir aşçı kızı olan bu kadın, daha evvel bir başkasıyla evli olup, bilâhare dul olarak babasıyle evlenmiştir.

Beethoven'in babası, oğlunun müzik kabiliyetini bir an evvel ortaya çıkarmak, onu bir hârika çocuk olarak teşhir edebilmek ve kendisinden menfaat sağlamak için, daha dört yaşından başlıyarak üzerinde durmaya kalkmış, ona bizzat ders vermiştir. Öyle ki, daha o yaştaki çocuğu saatlerce klavsenin önüne oturtmuş ve yine eline tutuşturduğu bir kemanla kapattığı bir odada öldüresiye çalışmaya mecbur etmiştir.

Babasının en basit bir pedagojik bilgiden mahrum olması yanında, annesi de ömrünün çoğunu hasta yatağında geçirdiğinden, esasen maddî durumlarının hoca tutmaya elvermemesi yüzünden, küçük Beethoven'in müzik kabiliyeti başlangıçta gereği gibi gelişememiştir. Daha o yaşta ahlâk ve zihin terbiyesinden uzak bir şekilde büyümeye çalışırken, ziyadesiyle kederli ve neşesiz bir aile ortamında ebeveyninin bitmez - tükenmez kavgalarına şahit olmakla da sinirleri busbütün bozulmuştur.

Onun insanlardan kaçmasında ve acaip tabiatlı olmasında herhalde hayatının bu basamaklarının büyük tesiri olsa gerektir. Bu durum karşısında Beethoven önceleri kendi kendisini yetiştirmek zorunda kalmış, daha sonra bazı hocalardan ders alabilme imkânı olmuştur. Ancak Van den Eden, P. F. Pfeiffer, Rovantini, Organist P. W. Koch gibi, isimlerini sıralayabileceğimiz hocalardan istifadesi o kadar verimli olmamıştır. Sadece o günlerde Christian Gottlop Neefe'nin şahsında değerli bir hocaya kavuşabilmiştir.

1748'de Chemnitz'te doğmuş olan Neefe, talebesi Beethoven üzerinde dururken; ona, büyük Bach'ın «Clavecin bien Tempéré»si ile Carl-Philipp Emmanuel Bach'ın ve Clementi'nin sonatlarını tanıtmıştır. Bu üstadların tesiriyle üslûbu teşekkül etmeye başlayan Beethoven'in üzerinde hocası Neefe'nin büyük rolünü asla unutmamak lâzımdır. Hocası ona en ulu ve asil olan şeyler, sanat eserlerinde yer almalıdır telkininde bulunuyordu. Yine onun öğütleri arasında sanata karşı ulvi saygı, büyük üstadlara değer verme, bunların sanat hayatları yanında özel yaşayışlarının örnek alınması gibi olanları da yer alıyordu. Beethoven'e bütün bu sözlerin pek büyük tesiri olmuştur. Gerçekten onun Bonn'da iken bestelemiş olduğu liedler, piyano, şan, oda musikisi, orkestra eserleri, bir balesi, on dört yaşında yazdığı mi bemol majör konçerto, imparatora sunduğu iki kantat ve II. Joseph'in olumu üzerine bestelediği parça hep bu ortamın ve ruh hâlinin izlerini taşır.

Hocası Neefe'nin Bonn sarayına muavin organist olarak tayin edilmesiyle, henüz on yaşına basmış olan Beethoven'in artık metodlu musikî dersi almak imkânını kaybettiği görülür. Ama hocasının sayesinde kilise orgçuluğunda, saray orkestrası klâvsencilliğinde ve operada viyolacı olarak çalışma imkânını bulmuştur. Onun tiyatro orkestrasına girdiği sırada yaşı henüz on birdi, kilise orgçuluğuna getirildiği zaman ise on üçtü.

Beethoven, hayatının ilk yirmi yılını geçirdiği Bonn ve Ren nehri kıyılarını, daha sonraları «Unser Vater Rhein - Babamız Ren Nehri» diyecek şekilde daima yâdedip durmuştur. Bu diyarlardan kopup Viyana'ya gitmeden önce edindiği tatlı hatıraları arasında acıları da olmuştur. Bütün bunları hayatının sonuna kadar unutamamıştır. Meselâ onun daha on yedi yaşında iken iki erkek kardeşinin büyütülmesi yükünü üzerine alması; sarhoş ve evini idareden âciz babasının emekliye ayrılmasını isteyerek onun maaşının israfına meydan vermemek için gayretleri ve çektiği sıkıntılar az olmamıştır. Bu arada Bonn'un iyi bir ailesinden gördüğü yakın ilgiyi de o günlerin büyük tesellisi olarak ömrünce unutamamıştır. Bu aile Breuning'lerdi. Onların küçük kızına, Beethoven ders vermekteydi. Kendisinden iki yaş küçük olan Eleonore'ye müzik öğreten, ilk şiir zevkini aşılayan besteci ile bu küçük kızın arasında bir takım tatlı duygular uyanmış olmakla beraber, daha sonra Eleonore'nin, Dr. Wegeler'le evlendiği görülür. Bu zat ise Beethoven'in bütün hayatı boyunca devam edecek surette en iyi dostu olmuştur ve karısı ile birlikte üçü her zaman için pürüzsüz dost kalmışlardır.

Beethoven, Viyana'ya gitmeden önce, Bonn Üniversitesi'ne kaydolmuş ve bura-

Dâhî bestekâr Ludwig van Beethoven.

da Alman edebiyatı kurlarını takıp etmiştir. O sıralarda Londra'dan dönmekte olan Joseph Haydn, Bonn'a uğramıştı. Haydn ile görüşen Beethoven, onun tavsiyesi üzerine Mozart'tan ders almak için 1787 yılında Viyana'ya gitmiş, fakat çok sevdiği annesinin akciğer vereminden ölümü üzerine tekrar Bonn'a dönmüştür. Bu kere, 1792'de, devrin sanat merkezi olan Viyana'ya musiki tahsilini tamamlamak ve aynı zamanda yerleşmek üzere gitmiştir. Onun bu gidişinde, Kont Waldstein'ın ve Bonn Arşidükü'nün teşvik ve yardımları büyüktü.

Beethoven bu defa Viyana'ya geldiği zaman Mozart ölali henuz birkaç ay olmuştu. Yirmi bir yaşındaki sanatkârın himayesi işini Haydn üzerine aldı. Haydn'ın bestekârlık kurlarından birini ustun derece ile bitiren Beethoven, hocalığı hususunda ondan daha fazla istifade edilemiyeceğini anlayınca, Johann Schenk'le çalışmaya başladı. Fakat asıl faydalandığı hocası füg tekniği dediğimiz beste vucude getirme yolu ustadı olan Albrechtsberger'dir Antonio Salieri'den de 1792 - 1802 yılları arasında, on sene muddetle dramatik kompozisyon dersleri almışur

1792 yılının kasımında Beethoven, Bonn'dan ayrıldığı sırada, tam da o günlerde harp bu şehri sarmıştı ve 1794 yılında ise Fransızlar butun Ren bölgesini işgal ederek Kolonya devletini de ortadan kaldırmışlardır. Bunun neticesinde de Bonn sarayında o vakte kadar L. v. Beethoven'e yapılan yardımlar kesilmişti. Sanatkâr için artık kendi geçimini konserlerinden ve eserlerinin basılmasından elde ettiği gelirlerle temin etmekten başka bir çıkar yol kalmıyordu. Beethoven hayatının sonuna kadar kaldığı ve ayrılmamış bulunduğu bu şehirde hiç bir resmi iş kabul etmediğinden, zaman zaman buyuk sıkıntılar çekti. Dostlarından gorduğu maddî ve manevî yardımlar ise devamlı olamadı.

Gerçekten, meselâ kendisine yardım etmeye kalkışan üç dostu da kısa bir zamanda arka arkaya öldüler. Hayatını kaplayan bu geçim sıkıntısı yanında, eski dostlarını kaybetmenin ve pek yeni dostlar edinememenin verdiği yalnız kalmak ıstırabının da kendisini sarıp kavurduğu gorulur.

Bu arada Beethoven'in iki erkek kardeşi de 1795 yılında Viyana'ya gelip yerleşmişlerdir Ailesine pek duşkun olan sanatkâr onların geçim yuku altında da ezilmeye başlamıştır. İkinci kardeşinin de 1815' de ölümü üzerine ondan geriye kalan yeğeni Karl'ın vasiliğini yuklenmiş ve çok sevdiği bu çocuğun yetişmesine âdeta bütün ömrünü vermiştir. Amin yeğeni onu devamlı surette üzmekten geri kalmadıktan başka, amcasının kendisine istikbal temin etmek maksadıyle yaptığı bir seyahatten dönüşü sırasında, 1826 kasımının sonlarına doğru zatülcenbe yakalanmasına sebep olmuştur. Beethoven ateşler içinde yattığı bir sırada, yanında dostlarından kimsecikler yokmuş. Yeğenini kendisine bir doktor aramaya yollamış. Derler ki, bu kayıtsız çocuk, amca - babasının bu nazik durumunu unutmuş ve iki gun sonra hatırlamış.

Beethoven ise, çok geç gelen doktorun mudahalesinden kısa bir müddet sonra, 26 mart 1827 günü hayata gözlerini yummuştur. Onun gözlerini yabancı bir elin kapadığı sırada ise dışarıda bir kar fırtınasıyle beraber şiddetli bir gök gürültüsu hukûm sürmekteymiş

L. v. Beethoven, ailesinden ötürü çektiği ıstıraplar ve geçim sıkıntıları yanında, doğduğu diyarı, orada yaşadığı ve daha sonra Viyana'da arayıp bulduğu tabiatı, gittikçe derleyen sağırlığı, gönlunu kaptırdığı kadınları tatlı ve acı bir şekilde duyarak eserlerini yaratmış bulunmaktadır. Butun bu olaylar ve tablolar yüzunden bazen de ümitsizliğe kapılmıştır. Muhakkak ki bu ayrı ayrı duygular ve onlardan duygulanmalar sanatkâra birer kuvvetli ilham kaynağı olmuştur.

Bohemya Krallığı maslahatgüzarının kızı Guiletta Gicciardi de Beethoven'in piyano talebesiydi. Sanatkâr kısa bir zaman içinde bu güzel kızı sevdi, onunla evlenmeyi kurdu. Kız da Beethoven'i sevmişti. Fakat kızın babası içtimai seviye ve maddi imkânlar yokluğu gibi sebeplerle kızını ona vermedi. Büyük dâhi, bu işin kendisi için mümkun olamıyacağını henuz öğrenmeden buyuk bir aşkla kız için âdeta bir nişan hediyesi mahiyetinde «Ay Işığı Sonatı»nı besteledi.

1806 yılının baharında, Troppau'da dostu Brunswick'in yanına gitti. Orada bu dostunun kızkardeşiyle sevistiğini goruyoruz. Aşkla, ilk defa hiçbir musvette yapmadan, neş'e, sevgi ve ümitle dolu olan Dorduncu Senfoni'sini yazmıştır.

Beethoven'in marş ve savaş uslûbu taşıyan eserlerinde, şahidi olduğu, yaşadığı çağdaki harplerin ve bu arada hürriyet hareketlerinin buyuk tesiri olmuştur. Meselâ milletin bağımsızlığı ve hurriyeti, halkın devlet idaresine katılması gibi mefhumlar 1789 ihtilâlinden sonra gün geçtikçe kafasının içinde yer etmişti. Bu açıdan Napoléon Bonaparte'ın cumhuriyet

Beethoven'in evi.

idaresini kuracağına ve bütun dunyaya örnek, timsal olacağına inanmış olarak, onun adına Üçüncü Senfoni'sini kaleme almıştır. Sonradan Napoléon kendisini imparator ilân edince, sukut-i hayâle uğrayan Beethoven, bu kahramanlık senfonisini, bilinmeyen (isimsiz) bir kahramana adamıştır.

Beşinci Senfoni, 1805 ile 1808 arasında bestelenmiştir Bu sırada o, her gün artan sağırlığının yukü altında ezilmekteydi. Mukadderata mıskınce boyun eğmek istemiyordu. Ümidini bir an kaybetmemek için Savaş ve Zafer Senfonisi adını verdiği bu eserini kaleme almıştır. Öyle ki, eserin birinci kısmında daha eser başlar başlamaz, konu - tema olarak giren motif için Azrâil'e meydan okumasının ifadesidır diye yorum yapanlar vardır.

Kır ve tabiat, onun en çok sevdiği şeylerdi. «... Ben bir ağacı, bir insandan daha çok severim» derdi. Altıncı Pastoral Senfoni bu duygularının ifadesidir.

BEETHOVEN'İN ÜÇ DEVRESİ

L. v. Beethoven'in butun eserlerini üç devreye bolerek, üç turlü uslubu olduğunu söylemek öteden beri görenek olmuştur Muhakkak ki onun muayyen ve değişmeyen devirler hâlinde keskin sınırlarla birdenbire üslûp değiştirdiğini söylemek mümkün değildir. Herhalde bestecilığı hiç durmadan gelişmiş ve üslûbu da öylece dğişiklik göstermiştir. Elbette ki onun ilk eserlerinden son eserlerine kadar bütün eserlerinde melodi şekilleri, ritm ve şive benzerlikleri ile genel havasını, üslubunu dinleyenlere «İşte Beethoven» dedirten bir birlik göze çarpar, Ama onun devamlı surette değiştiğini, rengini veren bu birlik yanında boyuna yenileştiğini goruruz

Butün bunlara rağmen, yine de dehasının değişmelerini ortaya koyan başlıca ana safhaları belirtmek mumkundur' Birinci devre, birinci üslûbunun olduğu sıralar, onun daha çok Bonn'daki gençlik yıllarını içine almaktadır. Bu devrede Beethoven'in, Hydn ve Mozart an'anesine bağlı olduğu görülür. O da bu devrede üstadları gibi herkesin anlayacağı şekilde ve parlak, şatafatlı, süslü musikî yazmak, musikînin zevk ve eğlence vasıtasını ön plana almak yolunu tutmuştur. Beethoven'in 1803'e kadar bestelediği ilk iki senfonisi, üç piyano konçertosu, Patetik Sonat'ı, Ay Işığı Sonatı, Kreutzer keman - piyano so-

nalı hep bu devrenin mahsulleridir.

1803'ten 1814'e kadarkı devrede, sanatkârın iç hayatının gelişmesi ve yükselmesine şahit oluyoruz. Burada o, Haydn ve Mozart'la olan bağlarını kesmiş bulunmaktadır. Birinci devrede olduğu gibi klasik kaidelere dayanarak hareket etmemektedir. O zamana kadar alışılmamış birtakım yenilikiere bu devredeki eserlerinde yer verdiği görülmektedir. Romantik olan bu devre eserlerinde, bir başka türlü derinlik ve yürekten ortaya koyuş hâkim Bu devreye has eserleri arasında 4'ten 9'a kadar senfonisini, Waldstein Sonatı'nı, Üçlü Konçerto'sunu, Korolu Fantezi'sini ve diğer bazı sonatlarını ilk akla gelenler arasında saymak kabildir

Üçüncü devresi, onun yaratış ve yalnızlık yılları, en acıklı ve ıstıraplı yılları olup, 1815'den ölümüne kadar, yani 1827'ye kadarkı zamanı içine almaktadır. Üslup bakımından Beethoven, ikinci devrede de birinci devrede olduğu gibi Haydn ve Mozart'la daha doğrusu klasik kaidelerin içinde kalmak üzere eserlerin dış şekilleri bakımından tamamen kendine mahsus bir yapıya kavuşmuş değildir. Bu defa üçüncü devrede bestelerin yalnız şekil ve planı bakımından değil, aynı zamanda iç mimarilerinde de busbutun başkalık ortaya koyduğu görülüyor.

BEETHOVEN'İN TÜRK TARZINA HEVESİ

Bir bestecinin ilhamını zenginleştiren şartlar arasında seyahat etmek, edebiyat ve tarih okumak gibi işler mühim bir yer tutar Beethoven de bu kabil davranışlardan geri kalmamıştır. Nitekim aynı asırda yaşadıkları tarihçi Hammer'le mektuplaşmış ve daha sonra da tanışarak, başta Osmanlı Türkleri'ne dair olmak üzere Şark'a ait kendisinden oldukça bilgi almıştır. Bu arada Goethe'nin Batı - Doğu Divânı (West - Östlicher Divan) eserini de okumuştur Şark'la ilgili olarak bütün bu okuduklarının tesiri altında kalmış ve bu meyanda Türk musikisinden de etkilenmiş bulunmaktadır. Gerçekten Beethoven belki bu arada Mozart'ın La Major Piyano Sonatı'nın Alla Turca (Türk tarzında) olan kısmını da örnek alarak Re majör Op. 76 Variyasyonlar'ını yazarak, burada tasavvur ettiği tarzda bir Türk musikisi işlemeye çalışmıştır. Bundan iki sene sonra, 1811'de de, bu variyasyondan faydalanarak, Atina Harabeleri'nin son kısmında yine Turk musikisini Turk Marşı olarak kullanmıştır. Gerçi bu marş, Mozart'ın yukarıda bahsettiğimiz piyano sonatının sonuna konulmuş olan marşı andırmaktadır. Ama bizim için mühim olan taraf ı her iki bestekârın bu marşları, Türk musikisinin Avrupa'ya kadar yayılmış olmasının ve Turk mehterinin tesiri altında kalarak yapmış bulunmalarıdır.

L. v. Beethoven'in 1824'de bitirdiği Dokuzuncu Senfoni'sının notları arasında «.. Senfonının Türk musikisi ve insan sesleri ile bitirileceği» şeklinde kayıtlar bulunmaktadır. Bestekâr, Dokuzuncu Senfoni'de böyle bir şeye yer vermediğine göre, Alman Senfonisi adı altında düşündüğü, onuncu senfonisi olacak eserde belki Türk musikisi unsurlarını kullanacağına kuvvetli bir şekilde ihtimal verilebilir.

■

Türkiye'de 1826 tarihinde yeniçeri ocağının kaldırılmasıyle birlikte «tabli alem mehterleri» de lağv ve yerine Avrupa bandosu ikame edilmiştir. Bu yeni muziğin muzık takım ve âletlerinin kurulması ve kullanılması için de 1831 tarihinde muzik mütehassısı olarak İtalyan Donizetti Istanbul'a getirilmiştir.

Cumhuriyet devrinde Ankara ve Istanbul'da teşkil edilmiş bulunulan orkestralar ile, Beethoven'e ait eserler bugüne kadar çalınagelmiştir. Onun orkestra için yazmış olduklarının dışındakileri de başka Batı musikisi toplulukları, Istanbul ve Ankara konservatuvarlarından yetişmiş olanların çaldıkları görülür.

Beethoven'in eserlerinin geniş ölçüde dinlenmesine radyolar ve hiçbir kayda bağlı olmaksızın ithal edilen plaklar da büyük çapta imkan vermiş bulunmaktadır

Milli Eğitim, güzel sanatlar siyasetinin, Turk musikısının aleyhine olacak surette tek taraflı olarak işlemesi bir yana, bugüne kadar bütün mekteplerde yalnız Batı musikisi öğretilmesi ile bu musiki dunyasının şaheserlerini ve büyük üstadlarını öğrenmek, bu meydanda Beethoven'i, her okuyan gencin tanıması kabil olmuştur. Bugun Türkiye'de bilhassa Beethoven'i, Üçüncü, Beşinci, Altıncı, Dokuzuncu Senfonileri ile; Coriolan,Egmont, Leonore uvertürleriyle; Ay Işığı, Patetik, Appassionata, Kreutzer sonatlarıyle hemen hemen bilmeyen yok gibidir.

Beethoven'in Dokuzuncu Senfoni'si, ilk defa Ankara'da müzik öğretmen okulu ve korosu tarafından icra edilmiştir, 1942'de ise Devlet Konservatuvarı Korosu'nun katılmasıyle çalınıp söylenmiştir

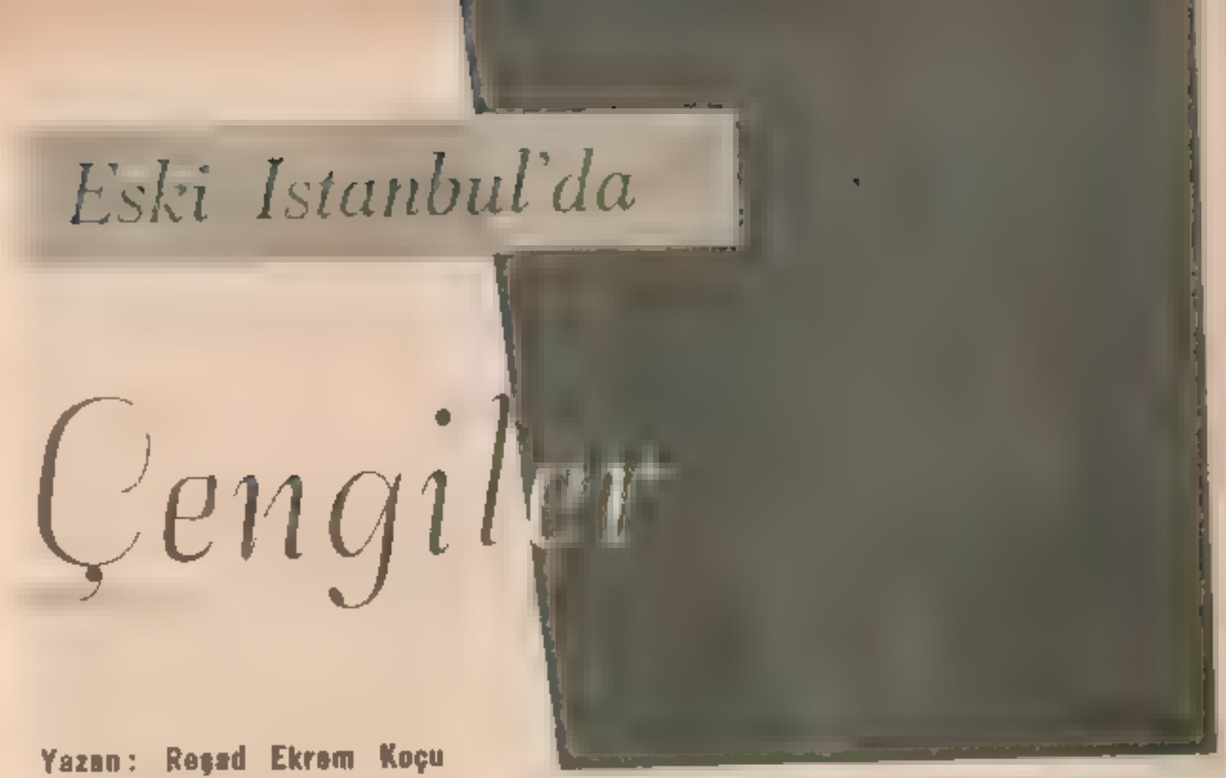

Eski Istanbul'da Çengiler

Yazan: Reşad Ekrem Koçu

ÇENGİ sözü, İran'da icad edilmiş çenk» adındaki bir saza nisbetle Türk ağzında yapılmıştır. «Çenk»i, İran da bilhassa kadınlar çalardı, çenginin dilimizdeki asıl mânâsı da oyuncu, dansözdür; fakat erkek oyuncular, dansörler hakkında da kullanılmıştır. Meselâ geçen asrın rind ve kalender şâiri Enderûnlu Fâzıl Bey Istanbul'un piyasa oyuncusu bir erkek çocuk şânında yazdığı uzun ve meşhur bir manzûmesine «çenginâme» adını vermiştir «Köçek» ise, kesin olarak erkek oyuncular, dansörlere verilmiş isimdir.

Köçeklerin büyük ekseriyeti Rum idi bilhassa Adalı, onların içinden de harikulâde güzellikleri ile meşhur Sakız adalı erkek çocuklar yetiştirilirdi; Sakızlı koçekler, âdi kıvırtma ve gobek atma oyuncuları değildi, hiç tereddüt etmeden kaydediyoruz, emsalsiz feerik hünerli, bedii raksları olan bale artistleri idiler, kendilerine «Tavşan», «Tavşan oğlan» isimleri verilirdi. Rumlar'dan sonra çoğunluk kıptilerde idi. Onlardan sonra da Ermeniler ve Müseviler gelirdi.

Istanbul çengilerine, piyasa dansörlerine gelince; istisnasız hepsi kıptî kızları, çingene idi. Bunlar «kolbaşı» denilen ustalar tarafından seçilir, uzun tâlimlerle yetiştirilirdi. Düğünlerde, düğün sahipleri, kolbaşı kadınlarla konuşup pazarlık eder, kolbaşı da; kendi kudretine, sınıfına göre uç beş, sekiz on çengisini alır, düğun evine gelirdi; eski kibar ve rical, saray düğünleri üç günden, bir haftaya, hattâ on beş güne kadar sürer, bu muddet içinde kolbaşı ile getirdiği çengiler o konakta yahut saravda kalır, yatarlardı. Çengi kolbaşıları gayetle pervâsız kadınlar olurdu, alınlarında iffet damarı çatlamış, temas ettikleri kibar muhitin, kocaları tarafından tatmin edilmemiş yaş yaş, boy boy hanımefendileri ile mahremâne münasebetler kurarlar, sofizm yolunda muhabbet âlemleri ile eğlenirlerdi, o yolda tarih kaynaklarımıza geçmiş büyük rezalet vak'aları vardır.

ÇENGİNİN ÖZELLİKLERİ

Raks, rakkasenin, çenginin boy uzunluğu ve vücut çâlâkisi ölçüsünde güzelleşir; bütün hüner de bilhassa ayaklarda toplanır, sert baldırlı bacaklar, ince bir bilekle bitmeli ve rahat basması, kolay yürümesi, dönmesi için parmakların büyük, kalem parmaklı, oğlan ayağı kıyımında ayak olması şarttır. Vücut çevikliği için de çenginin tıkız, yağsız balık etinde, göğsünün de fazla inkişaf etmemiş olması lâzımdır. Def tutup çalacak, zil takıp şakırdatacak ellerinin de, ayaklarına uygun olacağı düşünülürse, esmer çingene derisi ile, erkek kılığına girse, genç Irisi tüysüz bir oğlandan kolay fark edilmiye-

cek olan çengi karı, kıpti pervâsızlığı ile yukarıda kaydettiğimiz mahrem sapık muhabbet âlemında rolünü pek mükemmel oynayacaktır.

Son nesilleri geçen asır ortalarına kadar gelen eski çengiler ve çengi kolbaşıları ile zamanımızda, bir vesile bulunup da oynatılan çingene kızlarının ve karılarının, hazin sefâlet oyunlarını karıştırmamak lâzımdır

Eski çengilerin raks hünerlerinden gayri oyunlar için hususi şekilde yaptırılmış çeşit çeşit şehvetengiz esvapları da ayrıca tahayyül edilmelidir. Bilhassa XVIII ve XIX. asırlarda memleketimize gelen Avrupalı ressamlar, çengiler ve çengi kıyafetleri karşısında kayıtsız kalamamış ve çoğunun resimlerini yapmışlardır.

Halen Istanbul çingenelerini Ayvansaray'daki Lonca mahallesi yetiştirmektedir Bunlar yine kolbaşıları delâletiyle tutuldukları evlenme ve sünnet düğünlerinde oynamaktadırlar. Kır kahvelerinde ve mesirelerde avâmî keyf yolunda oynatılan çengi kız ve karılarına gelince; hepsi, basma entarili, basma şalvarlı, başları yemenili, ayakları çıplak göçebe çingenelerdir

Zamanımızda «artist» ve «dansoz» adı altında yarı çıplak rakseden birtakım kızlar, genç kadınlar yetişmiştir ki, kendilerinin lonca ile bir alâkaları var mıdır bilemeyiz, fakat, kelimenin lugat mânâsı ile o artist dansözlere de «çengi» adını rahatça verebiliriz.

ÇENGİ KOLU NEDİR?

Refik Ahmed Sevengil «Istanbul Nasıl Eğleniyordu?» adlı güzel eserinde çengilerin hayatını sağlam bilgi ile tasvir ediyor ve şunları yazıyor:

«Kadın cemiyetlerinde çengiler oynardı, bunlar da tıpkı erkek koçekler gibi teşkilâta tâbi esnaftan idiler. Kadınlardan mürekkep çengi kumpanyasına da «kol» tâbir edilirdi

«Bir çengi kolu, kolbaşı'dan, muavininden ve on iki oyuncu kadından müteşekkildi. Bunların haricinde bir de çengilerin dört kişilik saz heyeti bulunurdu. Kadınlardan mürekkep olan bu çalgıcılardan biri keman, biri çifte nekkaare, ikisi de dâire, def çalardı. Bu çalgıcılara «Sırça» denilirdi

«Kolbaşı bu heyetin ustası, patronu, her şeyiydi. Kolbaşının evi meşkhâne addolunur çengi olmak isteyenlerle, meslekte vukuf ve ihtisaslarını tezvid etmek arzu eden çengiler, burada musiki ve dans öğrenirlerdi. Kolbaşıların evleri başlı başına bir âlemdi Hafifmeşreb genç ve güzel kızlarla dolu bir evin, muhitinde nasıl bir dikkat ve alâka ile takip ve tarassut olunacağını tahmin etmek zannederim ki pek güç değildir. Bu itibarla dışına uygun bir yosma bulup, felekten şöylece bir gün kapmak isteyen yakışıklı dellikanlılar ve cebi dolu yaşlılar uzaktan yakından bu evlerin etrafını dolanırlar ve zaman zaman maksatlarına muvaffak da olurlardı. Zaman zaman diyoruz, çünkü çengilik meslegine intisap eden, kolbaşının evinde bunun hususi terbiyesi ile yetişen kadınların erkeklerle pek de alâkaları yoktu. Bunlar daha başka suretlerle hissiyat ve heveslerini tatmin yolunu bulmuş kadınlardı. Bu sebeple aralarında erkeklere iltifat eden az olurdu

«Bu noktayı aşağıda biraz daha şerh ve tafsil edeceğiz.

«Hususi eğlenceler, düğünler vesaireler tertip eden kimseler, kadın meclislerinde çengiler bulundurmak istedikleri zaman keselerine göre bu kolbaşılardan en şöhretlisinin veya bir diğerinin evine gidip pazarlığa girişir, ücrette uyuşma hâsıl olunca, kolbaşı çengi heyetini alır, düğun evine giderdi.

«Kolbaşı kadın ile muavini yaşmak ve ayaklarına sarı çizme giyerler, ellerinde birer yelpaze bulundururlardı. Çengiler ince yaşmaklar tutunurlar, allı, morlu, sarılı rengârenk feraceler giyerlerdi.

«Bir çengi kolunun sokaktan geçişi hayli eğlenceli bir manzara teşkil ederdi. Önde kolbaşı ile muavini, bunların arkalarından da devirlerinin zarif ve nazar çekici tuvaletleri addolunan kıyafetleriyle çengiler yürürüdü; onları da sırçalar, çalgıcılar takip ederdi. Sırçaların arkasından da vardakçılar, hademeler ve kolbaşının hususi hizmetçisi küçük bir Çerkes kızı gelirdi.

«Sokaklarda iki boylu erkekler durup bunları tebessüm ve iştiha ile seyrederler, çengi kadınlar nazlı bakışlarla etraflarına bakınıp tebessumler, kaş göz işaretleri ve hattâ harfendazlıklar yaparak, mukabele görerek geçip giderlerdi

«Çengilerin davet edildikleri evde kendilerine bir oda tahsis olunur, bunlar gelir gelmez buraya girerlerdi. Hamam ustaları ve soyguncu denilen kadınlar da bunlarla beraber içeriye girerler ve kolbaşının, muavininin ve çengilerin elbiselerini çıkarırlar, tuvaletlerine yardım ederler, hizmetlerinde bulunurlardı.

EVDE ÇENGİ FASLI

«Bu odaya girmek çengi kolu efradı ile bu soyguncılardan maadâ kadınlar için memnû idi Fakat çengilerin içeride cilve-

Çengi oyununu temsil eden bir gravür.

lerle, gülüşmeler, birbirlerine naz ve edâlar yaparak, sevişerek, birbirleri tarafından okşanarak soyunup giyinmeleri birçok genç kadının tecessussünü çeker, vesileler çıkarıp o odanın civarından geçerler, fakat içeri giremezlerdi

«Çengiler hususi odalarında soyunup döküdükten sonra oyun kıyafeti ile umumi eğlence odasına geçerlerdi. Oyun kıyafeti de hayli dikkat çekiciydi. Genç ve güzel çengiler, parıl parıl uzun saçlarını arkalarına salıverirler, beyaz göğüslerini yarı yarıya açarlar, üstlerine tül gömlek, pullu kadifeden câmedân, tennûre biçimi sırma saçaklı canfes eteklik, ayaklarına yumuşak oyun terliği giyerlerdi.

«İnce ve mevzun bellerini sırma kemer takmak suretiyle tezyin ederlerdi. Tennûre biçimi beli dar, etekleri uzun ve geniş eteklik, çengi kadınlar salınıp dondukçe etekleri açılır, nâzik ve mevzun ayaklarını meydana çıkarırdı, ve çengi kadınlar ikişer birde iltizam ile eteklerini kaldırırlar, nazlı nazlı sallanarak yürürlerdi.

«Çengilerin oyun tarzı çok çeşitliydi muhtelif kollara göre değişirdi. Az çok müşterek olan esas şöyleydi. Sıracılar kemanı, dâireleri, çifte nekkaareyi çalmaya başlarlar, ağır ezgi makamında terennümler arasında önde kolbaşı, arkasında muavini çengileri olduğu halde meydanı dört defa devrederlerdi. Bu ilk fasılda raks yoktu.

«Mutealıp fasıllara kolbaşı ile muavini iştirak etmezler, meclisin mûtenâ bir mevkiinde kemalı azametle oturup, uzaktan nezaret ederlerdi. İkinci fasılda çengi kadınlar parmaklarında zil olduğu halde çıkarlar, sıracıların terennümlerine hareketlerini uydurarak raksederlerdi. Raks, go-

hek atmalar [illegible] retmezler, kendini geri ge[illegible] hoylavarak vucudunun etlerini, g[illegible]rini sallamalarla doluydu. Fasılların arasında çengiler istirahat eder, mustesna kıyafetli, tuvaletli hanımefendiler bunları tatyip ve takdir eyleyerek alınlarına altın yapıştırırlar, bahşişler verirlerdi

«Üçüncü fasılda tavşan raksına çıkarlardı O zaman tek erkek biçiminde elbiseler giyerlerdi

«Dorduncu ve sonuncu fasılda da raks yoktu. Sıracılar sazları çalarken, çengiler hânendelik ederler, turlu turlu şarkılar ve gazeller okurlar, guzel ve gur sesleriyle dinleyenlerin kalbını yakarlar, ezerler, bukerler, ağlatırlar, guldürürler, ruhanî bir hava verirlerdi

«Köçek oğlanlarla erkekler arasında havli tasammum etmiş olan sapık aşk ve alâka, aynen çengi kadınlarla hanımlar arasında da câri idi Tıbbın «müteşabıhülcins aşklar (Homoseksulalite)» diye isim verip teşhis ettiği bu ruhî malûliyet, eski kadınlar arasında da icrây-ı hükmetmekte idi. Nice zengin hanımefendiler vardı ki, haremlerinde birbirleriyle munşaka ederler ve heveslerini tatmin için sureti mahsusada genç ve yakışıklı kızlar, kadınlar bulundururlar, hususî, mahrem hizmetlerini onlara gordurürlerdi

TÜRK ÇENGİ OLMAZDI

«Çengiler umumiyet itibariyle bu kabil hayata ve hizmete alışmış insanlardı ve çengilikten kocalıp yetişme olan kolbaşı ve muavini de aynı surette hevesperverâne bir tarzda yaşarlardı. Bu kabil kadınlardan bir kısmı kendilerini saklamaya l[illegible] luzum görmezler, doğrudan doğruya icray-ı faaliyet ederlerdi Bunların alâmet-i fârikaları da boyunlarında bağladıkları birer boyun çevresiydi; beyaz tülbentden, köşeleri «Âh, âhı» işlemeliydi, kolbaşı da böyle bir tülbent bağlardı. Koçeklerin erkekler arasında nasıl mutalaaları varsa, çengilerin de öylece kadın âşıkları vardı, ve bunların ekserisi zengin hanımefendilerdi, çengi mahbûbelerini zaman zaman taltif ve takdirle evlerine davet ederlerdi» (Refik Ahmed, Istanbul Nasıl Eğleniyordu; Istanbul 1927)

Refik Ahmed Sevengil'in bilgili guzel yazısında «çengi» tipi üzerinde birkaç küçük zuhûlu vardır. Evvelâ kıpti olduklarından bahsetmiyor. Istanbullu, taşralı Turk kızlarından asırlar boyunca tek çengi çıkmamıştır. Zaruretin, sefâletin, dıbında yaşayan, hattâ fahişelik eden genç kadınlar bile, kollluk denilen gizli umumhanelerde sermayetik etmişlerdir Oyun öğrenmişlerdir, hattâ bir çengiden daha ustaca raksedenler olmuştur, kendi hususî âlemlerinde, ve hattâ duğunlerde israrla kalkıp oynamışlardır, fakat çengiliği meslek edinip bu işi para için yapmamışlardır

Yukarıda da kaydetmiştik, kıptî olan çengilerin buyük ekseriyetini Istanbul'da bilhassa XIX. asırda lonca yetiştirmiştir. Daha evvelleri çengi kıptiler Rumelı'nde, Bulgaristan'da Tırnova'dan, Suriye'de de Şam'dan getirilirdi. Tırnova kıptîleri harikulâde oyun kabiliyetleri ile, Şam kıptîleri de homoseksüel munasebette gayet ateşli olmaları ile meşhurdu. Beyaz göğüslerden bahsediliyor; Tırnova çingeneleri mat beyaz tenli, koyu kumral saçlı, lâcivert gözlu âfet-i devrân guzellerdi, vücut yapıları da, biraz da bakımla tepeden tırnağa oğlan yapısında idi. Zamanımızda Trakya'da Luleburgaz ve havalısında hasırcı çingeneler vardır kı, Tırnova çingeneleri soyundandır. İçlerinde öyle güzellere rastlanır ki, yüz çizgileriyle, boyları, bosları, elleri, ayaklarıyle birer vahşî âhû hâlındedir;" sinema dunyasının guzellikleri dillere destan olan yıldızları onların ellerine değil, ayaklarına su dokemezler

Öyle olduğu halde o mat beyaz derileri guneşte guvertilir, kızarmış gul yaprağı rengini aldığı zamandır ki nâzenin oynaşlarında, tenleri oğlan, erkek tenine benzedığından pek makbûle geçerlerdi. Aslında esmer olanları ise evveliyetle baş tacı idiler. Yukarıdaki guzel yazıda, çengilerin ayaklarına hafif oyun terlikleri, bir nevi balerin papucu giydiklerinden bahsediliyor ve uzun, geniş eteklerini kaldırarak bacaklarını da bıkıtizam teşhir ettikleri anlatılıyor. Ayakları yalın olarak görülmeyen bacakların guzelliği güduk kalır, biz çengilerin evlerde, konaklarda, hasır, kilim, halı ustunde daima yalın ayak oynadıklarında duracağız. Nitekim Refik Ahmed de tezada duşuyor, raksı anlatırken: «Topuk çarpar.. » diyor. Ne kadar ince, hafif olsa da terlik ile topuk çarpılmaz, topuk ancak yalın olarak çarpılır. Üstâdı belki bazı ecnebî ressamların yapmış oldukları çengi gravürleri yanıltmış olabilir

Bu sanatkârlar, çengiyi dışarda görmuşlerdir. Onları resmettikleri, muhayyel harem dekoru içinde oynatırlarken, elbette ki ayaklarından papuçlarını çıkarmayı duşunmemişlerdir. O gravürlerde harem diye tersim edilen dekorlarda hıçbir zaman Turk evinin, konağının içi olmamıştır.

Istanbul'da çengi yetiştirmede, Sulukule Lonca'nın yanında ikinci derecede, çok sönük kalmıştır.

Afrika Hâtıraları: 3

Hums Cephesinde Bir Hafta

Yazan: İhsan Aksoley
Em Gn. Dr Müh

İTALYANLAR, Afrika Grupları Kumandanlığı'nın bulunduğu Mısrata'ya, on ıkı tayyare ile taarruz ederlerdi. Her seferinde ellişer kiloluk yirmi dort bomba atarlardı. Yukarıda anlatmıştım. İtalyanlar'ın, Pola'ya yaptığı hava taarruzunda olduğu gibi, Mısrata'ya yaptıkları hava taarruzları da neşeli geçerdi. Centilmen İtalyan tayyarecileri önemli bir isabet kaydetmezlerdi' Ekseriya şehrin civarındaki boş arazide derin çukurlar açılırdı. Hava taarruzlarını 3 - 5 dakika önce haber alırdık Telefon santralındeki Muhtar Efendi, derhal İtalyanlar'dan kalan ve kumandanlık binası önüne yerleştirilen bir çanı çaldırmak suretiyle alarm haberini yayardı. Kumandanlık karargâhında çalışanlar, 300 metre kadar uzaktaki küçük bir hurmalıkta hazırlanmış siperlere girerdi

İtalyanlar'ın hava taarruzu ile ılgılı birkaç hâtıramı yazayım'

Tayyare taarruzlarından çok sinirlenen Alman denizaltı gemi mühendisi, biraz Almanca bildiğim için, siperde daima benim yanıma gelirdi. Bu mühendis hem çok korkardı, hem de çok komikti. Sırt ustü yere yatar, ortasına bir şakul astığı bir halkayı bir eliyle bir gözünün ıstikametinde yukarı kaldırırdı. Tayyare bu halkanın içine girinceye kadar Alman mühendisinin neşesi yerinde olurdu. Ama bir tayyare bu halkanın içine girdi mi, hele o sırada bomba attı mı, muhendiste de şafak atardı. Sar'a nöbetleri geçirenler gibi titrerdi. Alman muhendisi, tayyarenin halka içine girdikten sonra atacağı bombanın uzaklara duşeceğini ve tayyarenin, halkanın içine girmeden önce atacağı bombanın tehlikeli olacağını bir türlü düşunemezdi

Kumandan Şehzâde Osman Fuad Efendi, Mısrata'dan 15 kilometre kadar bir mesafede bir hurmalık içinde İtalyanlar'ın bir yatır için inşa ettiği ve zaviye adı verilen bir turbenin yanındaki buyuk binada kalırdı

Geçirdiğim bir hastalıktan sonra tabldot yemeklerini yiyemediğim için, ben de Şehzâde Osman Fuad Efendi'nin kaldığı binanın müştemilâtında yatar ve Bolulu aşçının yaptığı guzel yemeklerden yerdim

Tayyare taarruzlarının her seferinde, İtalyanlar'ın Pola'ya yaptıkları hava taarruzunu hatırlar ve bu hava taarruzlarını pek kuçumserdim. Fakat ansızın yakalandığım bir hava taarruzunda heyecanlı dakikalar geçirdim. Hâdise şöyle oldu.

Bir gün Zaviye yanındaki evimden Mısrata'ya bir kır atla gelirken ve buyukçe bir kumluktan geçerken, İtalyan tayyarelerinin üzerimde uçtuğunu gordum. Hemen attan atladım, ata bir kırbaç vurarak yanımdan uzaklaştırmak ve plajlarda

olduğu gibi, sırt üstü yatarak kumlara gömülmek istedim. Fakat inatçı kır at bir türlü yanımdan uzaklaşmadı. İtalyan tayyareciler kır atı görmüştü. Attıkları ve uzaklara düşen bombaların husule getirdiği kum sütunlarını ve üstüme yağan kum yağmurunu seyrettim.

Karargâhın makineli tüfek takım kumandanı kahraman Ankaralı Veli Çavuş, bir makineli tüfeği tekerleğinden ayırmış ve bir hurma ağacının tepesine yerleştirmişti. Alarm haberini işitir işitmez, Veli Çavuş derhal yeni beyaz bir elbise giyer ve hurma ağacına çıkıp ateşe hazırlanırdı. Bir gün Veli Çavuş'la aramda şöyle bir konuşma geçti:

— Veli Çavuş! Alarm haberini alınca neden beyaz elbiselerini giyiyorsun?

— Mülâzım Efendi, Şehid olursam, beyaz elbiselerimle gömülmek için.

BİR İNGİLİZ TAYYARESİ

Ben, Mısrata'ya gitmeden önce, Mısrata civarına bir İngiliz tayyaresi mecburî iniş yapmış. Tayyareden çıkan iki tayyareci karargâha getirilmiş. Tayyareciler, İngiliz olduklarını, motordaki bir arıza yüzünden mecburî iniş yaptıklarını, arızayı bertaraf ettikten sonra Malta'ya döneceklerini ve İtalyan kumandanı ile görüşmek istediklerini söylemişler.

Buraların Osmanlı hâkimiyeti altında olduğu, kendilerinin de Osmanlılar'a esir düştükleri söylenmiş. İngilizler şaşırmışlar ve üzülmüşler. Çok genç olan pilot ağlamaklı olmuş. Kendilerini teselli etmişler. Esaretin, harbin normal bir safhası olduğunu anlatmışlar. Esir düşen bu İngilizler'e de iyi muamele yaptım. Bunlardan İngiliz olanı, İstiklâl Harbi'nde ve sonra bana uzun müddet mektup yazmıştır.

Sina çölünde çöl hecin-süvar bölük kumandanı olan ağabeyimin oğlu Üsteğmen Sırrı da, çöle mecburî iniş yapan ve esir olan İngiliz binbaşısına çok iyi muamele yaptığından, birçok seneler mektup yazmıştır.

BAŞLICA EĞLENCEMİZ

Başlıca eğlencemiz; akşamları sıra ile bir arkadaşın odasında toplanmak, hasır üstüne bağdaş kurup oturmak, İstanbul'dan gönderilen semaverde çay yapıp içmek, gramofon çalmak, toplantılarda oynanan aile oyunlarını oynamak ve dertleşmekti. Aramızda kumar oynayan kâtip Nuri Efendi'den başka, içki içen de yoktu.

Denizaltı gemisinin geldiği ilk haftalarda, İstanbul'dan gönderilen çay ve kahve [illegible]. Bu çay ve kahve hatırası ile ve [illegible] ve nohutla karışık arpaya atılı [illegible]. Toplantıların sonunda ve dağılma [illegible] son olarak

Nazarımda yine âfâk siyeh-fâm oluyor
Sanırım gurbet elinde yine akşâm oluyor

plağını çalar ve hep birlikte bu gazeli okurduk. Bayramları «akşam» yerine «bayram» kelimesini korduk. Benim odamda toplandığımız geceler bu şarkıdan sonra arkadaşlarıma ufak bir kadeh.e konyak ikram ederdim. Hepimizin bir za'fı vardı. Benim za'fım annem. Ama latife konusu olmamak için bunu hiç açığa vurmadım. Arkadaşlar arasında en genç ben olmama rağmen, Fizan'a gitmek hususundaki arzum ve ısrarım, bana olan sevgiyi kuvvetlendirmişti.

Mondros mütarekesine yakın bir sırada Afrika'ya gelen biraz yaşlıca eczacımız Kâmil Efendi'nin za'fı, genç ve güzel eşi idi. Toplantılarda odanın bir köşesine çekilir, dizlerini kaldırır, kimsenin kendisini görmediğini sandığı bir sırada, ceketinin iç cebindeki cüzdanını çıkartır, açar ve dizlerinin arasına yerleştirirdi. Uzun uzun ve dalgın dalgın bu cüzdana bakan Kâmil Efendi'nin gözleri bir sağa, bir sola kayar ve hazin hazin ağlardı.

— Eczacı Bey, yine neye ağlıyorsun?

Eczacı kendine gelir, toplanır biraz, şaşırır ve yalnız olmadığını anlar:

— Hasretlik acısı çoktu yine içime.

— Yahu daha dün geldin. Ne çabuk hasretlik? Daha adın kurumadı.

— Bana saatler sene gibi geliyor. İşim de yok.

— Nasıl işin yok? Tabidot memurusun!

— Geçmiyor arkadaşlar, vakit geçmiyor. Burnumda tütüyor. Çok da çabuk ayrıldık.

— Kimden?

Biraz sert:

— Kimden olacak canım. Bizim hanımdan!

— Eczacı Bey! Hadi biz bekârız, buraya gönüllü olarak geldik. Hem yeni evli, hem güzel ve hem de genç bir hanımı İstanbul gibi bir yerde yalnız bırakıp buraya nasıl geldin? Mecbur değildin. Muhabere zabiti Âsaf Efendi gibi, sen de Pola'dan geri dönseydin!

— Oldu bir kere. Düşündüm, ama utandım. Dönemedim Pola'dan geriye.

Sevimli eczacımız cüzdanının sağ ve sol tarafına yerleştirdiği eşinin iki poz resmini öper ve cüzdanı cebine yerleştirirdi. Piyade üsteğmeni Muharrem Veli (Milli Emniyet mensubu Muharrem Veli Dağlı) Bey'in zaafı da küçük hemşiresiydi ve tek

LC-20 denizaltısından bir görünüş: Sağda Franz Becker, yanında Kurmay Binbaşı Muhtar Bey.

arzusu, Şehime'ciğini okutmak, memlekete faydalı bir insan olarak yetiştirmekti (Eski İzmir mebusu Şehime Yûnus). Bu maksatla tasarruf ettiği kâğıt paraları altına çevirir ve bir kesede saklardı.

— Veli Efendi, Şehime'ciğine biriktirdiğin altın kaç tane oldu? Diye arada bir sorardım. Veli Efendi, büyük bir ciddiyet ve samimiyetle belindeki saat cebinden altın kesesini çıkarır, altınları hasırın üstüne döker ve sonra birer birer toplar: 3 Osmanlı, 3 İtalyan, 2 Fransız, 1 İngiliz. Dokuz olmuş. 1919 yılının mart ayında Veli Efendi'den ayrıldığım zaman altın sayısı 12 olmuştu.

SİGARA - ÇİKOLATA MÜBADELESİ

Ben sigara içmezdim. Hâlen de içmem. İstanbul'dan Harbiye Nezareti tarafından bize gönderilen ve benim payıma düşen sigaraları, arkadaşlarımın payına düşen badem şekeri, lokum ve Pola'dan Avusturya Bahriye Nezâreti tarafından bize hediye olarak gönderilen çikolata ile değiştirirdim.

Denizaltı gemisinin geldiği ilk haftalarda bu değiştirme daima aleyhime ve sonraları lehime olurdu. Bu farkı kaldırmak için şöyle bir tedbir aldım:

Denizaltı gemisinin geleceğinden 2 gün önce telsizle verdiği şifreden benim haberim olurdu. Sakladığım bir paket sigaradan, arkadaşlarıma göstere göstere ve gözlerinin içine baka baka bir tanesini ağızlığa takar, içmeye başlardım.

— O, İhsan da sigaraya başlamış.

— Hiç de yakışmıyor sana. Kedinin sirke içmesine benziyor.

— Ne yapayım. Başka türlü vakit geçmiyor. Eczacı Bey gibi, benim de hasretlik acısı yüreğime işlemeye başladı.

Bu suretle denizaltı gemisinin geleceği son günlere kadar çikolata, badem şekeri ve lokum mübadelesini lehime çevirmiştim.

BABA - OĞUL İKİ MURÂBIT

Trablusgarb'ta ermiş olarak kabûl edilen insanlara «Murâbıt» ve bu gibi insanların türbelerine de «zâviye» denir. Seyahatlerimin birinde baba - oğul iki murâbıta rastladım. Baba, elindeki 25 santimetre uzunlukta ve 5 santimetre genişlikte bir hançeri, ağzından içeri tamamen soktu ve çıkardı. Oğul, 30 santimetre uzunluğunda ve bir parmak kalınlığında birçok yılanı yuttu ve tekrar çıkardı.

Dört gözle beklediğimiz denizaltı gemisinin geciktiği gün, bu baba - oğula rastladım. Baba bana emir verir şekilde:

— Atini vâhid karta (Bana beş kuruş ver) dedi. O zaman yeşil renkteki 5 kuruşluk kâğıt paraya, yerliler karta derdi.

Paranı alan Baba, bana yine emir verir şekilde:

Mayıs 1970'de İzmir vapurunun güvertesinde eşim Mebrure Akseley'in yanındaki şezlongta kitap okuyan yaşlı bir yolcu ile aramızda aşağıdaki konuşma geçti:

Yaşlı yolcu Fransızca:

— Yerimi size verebilirim.

— Teşekkür ederim. Oturmayacağım. Siz bu kadar az ışıkta nasıl okuyabiliyorsunuz?

— Hem de tek gözle. Sağ gözüm yoktur.

Bu sırada kitabın Almanca olduğunu gördüm ve Almanca olarak

— Almanca da biliyorsunuz, dedim

— Evet ben Alman'ım. Eski bir denizaltı subayıyım.

Bunu duyunca aşağıdaki sualleri art arda sıraladım

— Birinci dünya harbine katıldınız mı? U73 denizaltı gemisi kumandanı Widemann'ı tanıyor musunuz? Türk Subaylarını Afrika'ya götüren diğer U20 denizaltı gemisi Kumandanının adını hatırlıyor musunuz?

— Evet. UC20 denizaltı gemisi Kumandanı Franz Becker'di. Yanı benim

İnanılacak şey değildi bu. 58 yıl sonra eski bir silâh arkadaşıyla karşılaşmıştım. Konuşmaya başladık

Bana Kut-Fas ve Pola-Kuzey Afrika seferlerine ait hatıralarını anlattı

Bu hatıralarını kısaca yazmasını ve benim hatıralarımdaki bazı hususları da açıklamasını Franz Becker'den rica ettim. Alanya'ya çıkacağı sırada Franz Becker'in yazdığı hatırasının tercümesini aşağıya alıyorum

Franz Becker; belki de denizaltı seferlerinde tanıdığı Türk silâh arkadaşlarının tesiri altında kalarak Türk dostu olmuştu. Bu defaki Türkiye'ye dördüncü seyahatiymiş. Daha çok Anadolu'nun doğu bölgesini inceliyor. Hakkâri, Van, Bingol, Kars kısaca Anadolu'nun bütün doğu bolgesini gezmiş

Bu seferki seyahatinde ise, önce Gediz'deki deprem felâketzedelerini ziyaret etmiştir.

UC20 denizaltı gemisi Kumandanının yazdığı kısa hatırasının tercümesi

Kendim ile 1914-1919 harbinde aynı bölgede beraber harbettiğimiz General İhsan Akseley'in arzusuna memnuniyetle uyarak bazı hatıralarımı yazıyorum. Ben UC20 denizaltı gemisinin ilk kumandanı idim. Bu denizaltı gemisi, Afrika'da harbeden Türk müttefiklerimize harp malzemesi taşımak için özel olarak tadil edilmişti. UC20 takriben 300 tondu. 8,5 santimetrelik bir topu, bir makineli tüfeği ve ayrıca dört torpidosu vardı. Bizim ilk seferimiz Kıd'den başladı ve İngiltere'yi dolaşarak Güney Fas'a geldik. Bu seferimizde bazı subayları ve harp malzemesini karaya çıkarmak mecburiyetinde idik. Bu subaylar arasında Hayri bey isminde bir Türk Yüzbaşısı da vardı. Bundan sonra Cebelitarık'tan geçtik ve Pola'ya geldik. Bu seyahat 55 gun sürdü, denizaltı gemileri için bu bir rekordu.

Bundan sonraki seferimizi silâh ve mühimmat yükü ile Pola'dan Libya'ya yaptım. Bu silah ve muhimmat, Turk subaylarının kumandasında İtalyan'lara karşı harbeden Araplar'a götürdük. Muhimmatı Misrata şehrinin civarında Kuçuk Sirt mevkiine getirdik. Karaya çıktım ve oranın en yuksek Kumandanı olan General Nuri Paşa'yı ve ayrıca, sonradan öldürülen, Şeyh Ramazan'ı tanıdım.

General Nuri Paşa benden, denizlere yalnız İtalyan'ların hâkim olmadığını Arablar'a ispat etmek için, ricada bulundu. Bazı küçük gemilerden başka Zuvara şehri önünde «Candia» adında bir mühimmat nakliye gemisi batırdım ve İtalyan'ların Hums şehrindeki mustahkem mevkiini topa tuttum.

Bu seferimde Türk Binbaşısı Muhtar Bey'i Afrika'ya getirdim

Cesur muharipiere verilmek üzere Libya'ya bir çok Turk ve Alman madalyaları da getirdim

UC20 Denizaltı gemisi, tamir için lüzumlu atolyeleri ve Kuzey Afrika'ya gönderilecek harp malzemesini yükleme imkânları bulunan Pola limanında üslenirdi. Biz Pola'da iki gemide ikamet ederdik. Biz subaylar Avusturya Bahriyesinin istifademize verdiği Wien adlı gemide kalırdık.

Pola-Afrika seyahatının en güç kısmı, Otranto boğazından geçmekti. Düşmanlarımız Otranto boğazında kuvvetli bir savunma sistemi vücuda getirmişlerdi. Birçok baltıkçı gemileri, su altından giden denizaltı gemilerini avlamak için derin ağlar taşıyordu. Diğer gemiler de, denizaltı gemilerini gözetleyen sabit balonları çekiyordu. Bu arada ışıldakları ile denizi aydınlatan muhripler de dolaşırdı

Ben daima Otranto boğazından, mümkun mertebe, geceleri ve su üstünden geçerdim. Bu suretle daha serbest seyir imkânını bulurdum

Birinci Dunya Harbi'nde kullanılan denizaltı gemilerimiz, hiç bir tehlike olmaksızın 50 metre derinliğinde seyredebilirlerdi. Ancak yüz metre derinliğe indiği takdirde tehlike baş gösterebilirdi

Franz Becker

UC-20
denizaltısı
Afrika sularında.

— Bana bir şey sor!
— Denizaltı gemisi ne zaman gelecek?
— Bu akşam.

Ben tabii bu cevaba inanmadım. Yukarıda da yazdığım gibi, denizaltı gemisinin gelmesinden 3 gun önce benim haberim olur, getirdiği eşyaları derhal boşaltmak ve Mısrata'ya yollamak için gereken hazırlıkları yapardık. Hakikaten o akşam denizaltı gemisi geldi. Ansızın gelişi bizi zor duruma soktu.

Kumandanla yaptığım görüşmede, Malta önlerinde telsizlerinin arıza yaptığını ve bu yüzden Mısrata'ya muvasalat günlerini bildiremediklerini söyledi. Geminin telsizi derhal Alman müfrezesindeki telsiz teknisyeni tarafından tamir edildi

Bu baba - oğul'a tekrar rast geldim. Bu sefer once ben onlara hitab ettim

— Harp ne zaman bitecek?
— Çok yakında!
— Ne kadar yakın?
— Bir ay sonra.
— Nasıl bitecek?
— Turkler kaybedecek. Ama sonra Turkler için çok iyi olacak

Kendilerine dört karta verdim. Bir ay sonra harp biterse Mısrata'ya gelmelerini ve kendilerine ayrıca para vereceğimi söyledim. Bir müddet sonra mütareke oldu. Murâbıtların dediği gibi her şeyimizi kaybettik. Fakat Azız Ataturk, önder olmak uzere, Türk milleti bu felâketten kurtulmayı başardı

HUMS CEPHESİNDE BİR HAFTA

İstanbul'dan Kuzey Afrika'ya geldim. Hâlâ bir cephe görmedim ve siper hayatı yaşamadım. Bu arzumu yerine getirmek için, kendi kendime bir vazife çıkardım: «Hums cephesindeki muhabere işlerini görmek». Hums cephesine gittim. Cephe kumandanı Topçu Yüzbaşısı Seyyid Hasan Efendi ile tanıştım.

Seyyid Hasan Efendi, uzun boylu, yüzunden ve şivesinden Trablusgarblı veya Bingazili olduğu anlaşılan, mutevazı, korkusuz kahraman bir askerdi

Telefonları, santrali ve telefon hatlarını gördukten, gereken ıslah ve basit tamirleri yaptıktan sonra, sıra siper hayatını yaşamaya geldi. Hums cephesine gelişimin esas sebebini ve arzumu samimi bir şekilde söyledim. Eski Millî Savunma Bakanı General Ali Rıza Artunkal'ın sınıf arkadaşı olan Seyyid Hasan Efendi hayret etti. Nihayet siperdeyim. Günlerim ve gecelerim siperde geçiyor. 100 metre kadar ilerde İtalyanlar'ın tel örgüleri ve hemen arkasında birkaç metre yükseklikte bütün cephe boyunca örülmuş taş duvar. Yer yer mazgallar. Bir İtalyan'ın bile göründüğü yok.

Bizim siperlerin önüne, tel örgümüz ol-

madığı için, sıra ile frenk inciri ağaçları dikilmiş, İri dikenli, geniş yeşil yapraklar. Ben, cepheden de siperden de bir şey anlamadım. Sanki burası cephe ve siper değil, dinlenme kampı. Humş cephesinde sonsuz bir sükûnet var. İtalyanlar'ın karacıları, havacılarından daha centilmen. Biz kurşun atmadıkça, ateş etmiyorlar. Ama biz bir kurşun atarsak, makineli tüfekler ve toplar, saatlerce işliyor. Cepheyi ve cephe gerilerini dövüyor, dövüyor.

Gençlik, tecrübesizlik ve heves galip geldi. Bir ara gördüğüm bir İtalyan'a tetiği çektim.

Sen misin tetiği çeken? Siperlerin önündeki frenk inciri ağaçlarının kalın etli yaprakları oynamaya, siperlerin önündeki çamurumsu toprak kaynamaya, makineli tüfek ve top sesleri duyulmaya başladı. Bu ateş saatlerce, akşama kadar devam etti. Heyecanlanan ve endişelenen Seyyid Hasan Efendi nefes nefese yanıma geldi.

Gece siperde basının üstüne uzandım. İçi kırmızı atlas astarlı kalpağımı başımdan çıkardığım zaman, kırmızı astarda biri küçük, biri büyük iki delik gördüm. Kalpağımı delip geçen bir merminin açtığı deliklerdi bunlar. Az kalsın hevesimi tam alacakmışım.

Mısrata'ya geldiğim zaman arkadaşlarımın «geçmiş olsun»u ve «seni bir daha Mısrata'dan başka bir yere göndermeyeceğiz» kararı ile karşılaştım. Benim Humş cephesine gitmemin esas sebebini, sonucunu ve bu yüzden çektiği heyecanı Seyyid Hasan Efendi telefonla arkadaşlarıma anlatmış.

U-73 denizaltı gemisi kumandanı Wiedemann'ı ziyarete gittiğim bir gün, getirdiği eşyaları boşaltma işine başlamak için, akşamı karanlığının basmasını bekliyorduk. Üzerimizde iki tayyare uçtu ve devir yapmaya başladı. Biraz sonra ufukta bir gemi göründü. Doğu istikametinden bize yaklaşıyordu gemi. Kumandanın teklifi üzerine ben kayıkla sahile çıktım. Denizaltı gemisi derhal daldı. Periskopu henüz görünüyor.

Gece yarısından sonra Kasr-ı Ahmed'e gelen denizaltı gemisi kumandanı, bir vapur batırdığını söylediği zaman birden üzüldüm. Kumandan benim üzüldüğümü anladı. Üzüntümün sebebini söylememe vakit bırakmadan:

— Ben de üzüldüm. Tedbirli, dikkatli ve süratli davranmasaydım; İtalyan hücumbotu bize aynı şeyi yapacak ve bizi mahmuzlayacaktı, dedi ve aşağıdaki hâtırasını anlattı.

— Sicilya adası önlerinde bir gemi batırdım. Ertesi sabah deniz üzerinde bir kayık gördüm. Kayığa yaklaştım. Torpilediğim gemiden ve muhafız torpitolar tarafından görülüp kurtarılamayan bir kaç zavallı. Kayıkta bir de köpek vardı. Kayığı arkama bağladım. Maksadım kayığı Sicilya adası kıyılarına götürmekti. Gemiyi torpilleme hâdisesinden sonra civarda dolaşan torpitoları gördüm. Tehlikeli bir duruma düşebilirdim. Kayıktaki köpeği geminin içine aldım. Kayığın ipini kestim. Bulunduğum yeri telsizle bildirerek SOS işareti verdim, süratle uzaklaştım ve daldım. Torpitoların kayığa yanaştığını periskopta görmek beni memnun etti.

19 ekim 1916 tarihinde Mılas'a yakın bir koydan bir Alman denizaltı gemisiyle Kuzey Afrika'ya gelirken, Teğmen Salim Efendi'nin geçirdiği ve bana anlattığı bir olayı da yazmak istiyorum.

Alman denizaltı gemisi iki deniz vasıtasını arkasına bağlamış. Çekerek, Kuzey Afrika sahillerine getirecekmiş. Deniz vasıtalarından birinde Enver Paşa'nın Trablusgarb ve Bingazi bölgelerinden Türkiye'ye getirttiği ve muhtelif branşlarda yetiştirttiği Trablusgarblı ve Bingazili subaylardan bir grup, diğerinde de bir istihkâm müfrezesi varmış. Denizaltı gemisi karşılaştığı bir tehlike üzerine, arkasında çektiği iki vasıtanın ipini kesmiş ve suya dalmış. Bu arada pervanesine sarılan halatı, denize dalgıç indirerek pervaneden ayırmış. Denizdeki iki vasıtada bulunan personel, denizaltı gemisine hücum eden vasıtalar tarafından esir alınmış. Teğmen Salim Efendi, Tobruk - Mısır hududuna çok yakın olan ve sahilde bulunan Sellum mevkiine çıkmış ve Musai kasabasında bulunan Seyyid Ahmed Es - Sünûsî karargâhındaki Nuri Paşa'ya iltihak etmiş.

ADEM İLE ALİ

Bir ara hastalandım. Ne olduğu anlaşılmayan mühim bir hastalık geçirdim. Hastalığımın üçüncü günü ateşimin 39,5 dereceye yükseldiğini, yatarken kendimi yere attığımı ve bana bakmak üzere yatağımı odama getiren denizaltı gemisinde seyahat arkadaşım kamacı Hâlis Efendi'nin beni yerden kaldırıp yatağıma yatırırken geçirdiğim fenalığı hatırlıyorum. Bayılmışım. Ondan sonraki 3 haftayı hiç hatırlamıyorum. Kendime geldiğim zaman başucumda telefon hat çavuşu Âdem'i gördüm. Aklıma Hâlis Efendi geldi ve sordum. Hastalığımın bulaşıcı bir hastalık olması ihtimaline karşı yatağımı odamdan kaldırdığını, arkadaşlarımın sık sık beni yokladıklarını ve çok üzüldüklerini öğrendim. Çok zayıflamıştım. Başımı yastıktan kaldıracak kuvvetim yoktu. Saçlarım dökülmüştü, perişan hâldeydim.

Denizaltı subaylarından Alman teğmen Welchold, Mısrata'da, Türk subaylarıyle beraber.

3 hafta müddetle Âdem Çavuş ile hizmet erim siyahî Ali, evlerinden getirdikleri sütü ve ayranı bana içirmişler, yoğurt yedirmişler ve sıra ile gece gündüz beklemişler beni.

Âdem'i anlatayım.

Mısrata'ya ilk geldiğim gün karargâh binası önünde beyaz yüzlü, mavi gözlü, sarı saçlı ve uzun boylu birisini gördüm. Kendisiyle konuştum. Arnavutluk'ta İpek şehrinde doğmuş, işlediği bir suç yüzünden Fizan'a sürülmüş, şimdi telefon hat çavuşluğu yapıyormuş. Kendisinden; Kuleli'de sınıf arkadaşım İşkodralı Faik'ten öğrendiğim ve nasılsın mânâsına gelen «Tinya Tinyata» diyerek ayrıldım. Bu hitabım Âdem'i bana bağlamaya ve üç hafta bana bir anne gibi bakmaya kâfi gelmişti.

Ali'yi anlatayım:

Ali, Nuri Paşa'nın seyis eri idi. Nuri Paşa'nın, İtalyanlar'dan kalan atına ve Nuri Paşa'nın Sellum'dan Mısrata'ya geldiği hecin devesine bakardı. Nuri Paşa İstanbul'a dönünce, ata ve deveye merakım olduğunu gören kumandan vekili Yüzbaşı Neş'et Efendi; Nuri Paşa'nın atını, devesini ve seyis erini bana verdi.

Ali, uzun boylu, yakışıklı ve simsiyahtı. İlk günlerde latife olarak, «Geceleri odama gelme, senden korkuyorum» demiştim. Bunu ciddî sanan Ali, akşam ezanından sonra kapımı vurur, bir şey verecek olursa kapının aralığından uzatır ve odama girmezdi. «Senden korkuyorum,» sözümün latife olduğunu zorlukla anlattım Ali'ye.

ÖLÜMDEN KURTULUŞUM

Hastalığım çok ağır geçtiğinden, Kurmay Başkanı, anî olarak beni tebdil-i hava için Avusturya'ya göndermeye karar verdi. Hemen hazırlandım. Denizaltı gemisinden beni almaya gelecek meşhur şişirme kayığı bekliyoruz. İkinci kaptan Goldstein, kumandan Wiedemann'ın sözlü mesajını getirdi.

«Saat 22'de Türkler mütareke ilân etti. Türkler artık müttefikimiz değildir. Müttefikimiz olmayan bir ordu mensubunu, denizaltı gemisine almaya mezun olmadığım için çok üzgünüm.»

3 gün sonra Alman müfrezesi kumandanından şu haberi aldık.

«3 gün önce Kasr-ı Ahmed'ten ayrılan U-73 numaralı denizaltı gemisi, Malta önlerinde batmış ve gemiden kimse kurtulamamıştır.»

Bu suretle ben, dördüncü defa muhakkak bir ölümden ve çok feci bir şekilde ölmekten kurtulmuştum.

(Arkası gelecek sayıda)

DEL GRAND'SULTANO

60 Yıl Önce Türkiye

VESTA
DELLA
LIBERTÀ

20 Haziran 1909 tarihli «Le Perroquet - Papağan» mizah mecmuasında çıkmış bir renkli karikatür. Türkiye İmparatorluğunun bir parçası olan Makedonya bir at şeklinde temsil edilmiş. Üzerine Genç Türkler iktidara yükselten İttihad ve Terakki binmiş. Makedonya da azınlıklara tâviz vermek niyetinde değil. Osmanlı istibdad idaresi, Makedonya meselesi dolayısıyla düşmüş. Karikatürde kavuklu bir ihtiyar şeklinde gösteriliyor. Fakat Babı Âli'nin kapıları yıkılmış ve II. Abdülhamid'in hazineleri yağma edilmiş. Bu kargaşalık içinde Osmanlı imparatorluğu ise bir yıkımın eşiğinde görülüyor.

Büyük Gaflet ve Bir Aldanmanın Sonu

Ertuğrul Firkateynin Batışı

Yazan: Bahri S. Noyan

1888 YILINDA, II. Abdulhamid'in nişan ve bazı hediyelerinin Japonya imparatoruna takdimi için, yüksek rütbeli bir deniz subayımızın, bir savaş gemisiyle Japonya'ya gönderilmesine karar verildi. Bu suretle; 1887 yılında Istanbul'a gelen Japonya imparatorunun amcası tarafından yapılan resmî ziyaret, parlak bir şekilde iade olunacak, aynı zamanda Asya'nın bu yeni büyük devleti ile siyasî münasebet ve dostluk bağlarının kurulmasına çalışılacaktı. Bu uzun sefere, o ders yılında Mekteb-i Fünun-ı Bahriye'yi bitiren genç subay namzetlerinin de katılması uygun görülmüş ve teorik bilgilerinin, pratik bilgilerle kuvvetlendirilmesi düşünülmüştü.

Sadâret makamından, bahriye nezâretine gönderilen 1 şubat 1889 tarihli yazı ile, bu sefer için bahriyece teklif olunan ahşap Ertuğrul firkateynının uygun karşılandığı bildiriliyor ve nisan 1889 ortalarında yola çıkılması isteği de yerinde görülerek, padişahın göndereceği murassâ imtiyaz nişanını ve bazı hediyeleri Japonya imparatoruna takdim edecek iyi lisan bilir, yüksek rütbeli bir subayın seçilmesi isteniyordu.

Bahriye nezâretinden sadârete yazılan 7 nisan tarihli cevabî yazıda; gemi komutanlığı ödevini yapmak, nişan ve hediyeleri imparatora takdim etmek üzere, birkaç lisan bilir kıymetli deniz subaylarından Miralay (Albay) Osman Bey'in tayin edildiği arzolundu.

Sadâret makamının bahriye nezâretine gönderdiği 11 nisan 1889 tarihli yazıda ise; uzun sürecek sefer esnasında bir sakatlık ve bozukluğun meydana gelmemesi için firkateynin, tekne, makine ve bütün kısımlarının yetkili mütehassıslar tarafından esaslı bir kontroldan geçirilerek, sonucun bir lâyiha bâlında bildirilmesi isteniyor, 4 mayıs 1889 tarihinde Istanbul'dan hareket olunacağı cihetle, o zamana kadar bütün sefer hazırlıklarının tamamlanması emrolunuyordu.

Bahriye nezâretince bu hususlar hakkında sadârete bir cevap verilmemiş ve 13 nisan 1889 tarihiyle mâbeyn başkitâbetine yazılan yazıda; Mekteb-i Fünun-ı Bahriye'yi bitirecek subay namzetlerinin bilgilerini artırmak için Ertuğrul firkateynının eğitim gemisi kabûl olunarak, Hind, Çin ve Japon denizlerinde gezdirilmesi padişahın irâdelerinden olmakla, adı geçen gemiye kıymetli deniz subaylarından Binbaşı Tekirdağlı Ali ve Cemil Efendi kaptanların kaymakamlıkla (yarbay) suvari ve suvari muavini tayin olundukları arzedilmişti.

Tersane mulıitinde; Japonya gezisini, Ertuğrul firkateynının yapacağı haberi yayılmış ve deniz subayları arasında bu önemli konu konuşulup tartışılmaya başlanmıştı. Böyle uzun ve büyük denizlerin tehlikeleriyle dolu bir sefer için Ertuğrul'un, her bakımdan yetersiz bulunduğu ileri sürülüyor ve bunun bir cinayet olacağı sonucuna varılıyordu.

O sırada Ertuğrul'un başçarkçısı olan İngiliz Harti Bey; Girit Vak'asında Arkadi'yi zabteden İzzeddin vapurunun başçarkçılığında bulunmuş ve bahriyemizin birçok önemli yerlerinde görev almış tecrübeli, çalışkan ve medenî cesaret sahibi bir kimse idi. Firkateynın makine ve kazan durumu hakkında vermiş olduğu raporda: «Birkaç defa tamir için havuza girip çıkan bu hurda geminin kazanının daima eski kalmış olduğunu, kazan altının hiçbir teftiş ve onarım görmediğini, makinesinin harap ve kuvvetsiz bulunduğunu, bu sebeple o koca tekneyi sekiz, dokuz milden ziyade götüremiyeceğini, yelkenler ne kadar elverişli olursa olsun, firkateynin bu büyük seferi yapmaya yeterli bulunmadığını» açıklamıştı.

Bunun üzerine nezâret, Harti'yi Ertuğrul'dan almış, Kadıköy ve Adalar'a işleyen vapurlardan birinin başçarkçılığına tayin etmişti.

GEMİNİN ÖZELLİKLERİ

Ertuğrul firkateyni, 1864 yılında Istanbul tersanesinde inşa olunmuş eski bir tekneydi. Japonya seferine çıkacağı sırada yirmi beş yaşında bulunuyordu. Bu gezi dolayısıyle 1888 yılında sadece ahşap kısımları onarılmıştı.

Gemi, 250 kadem uzunluğunda, 50 kadem genişliğindeydi. Ambar derinliği 25,6 kadem, çektiği su 23,6 kadem, çıkardığı su 2 344 tondu. 600 beygir kuvvetindeki makinesi âdî kondenserli olup, ufkî ve çift silindirliydi. 450 ton kömür alan ve 10 mil süratinde olan tekne, elektrikle aydınlanıyordu. Firkateyn çok evvel İngiltere'ye gönderilmiş ve tekneye makine, kazan konulmuştu. Ertuğrul, muhtelif çapta 25 top, iki torpido taşıyor ve gemide 200 tüfek, 40 tabanca bulunuyordu.

Ertuğrul; 14 temmuz 1889 pazar günü Miralay Osman Bey'in komutasında ve Kaymakam Tekirdağlı Ali Bey'in süvarîliğinde olduğu halde, gurubtan evvel Istanbul sularını terk etmişti. Geminin tekmil personeli 612 kişiydi. Padişahın irâdesiyle gezıye katılan şâir Ali Rûhi Bey'le beraber, mevcut 613 kişi oluyordu.

Gemi hareketından sonra Ahırkapı önlerine gelince yelken yapmıştı. Bahriye Liman Komutanı Hasan Paşa, tekneyi Yeşilköy'e kadar uğurlamış ve buradan bir

istanbul'la geri dönmüştü.

Ertuğrul'dan ilk haber 30 temmuz 1889 da alındı. Gelen telgrafta; geminin Süveys'e vardığı, kanalda oturduğu ve kanal idaresinin yardımıyle kurtarılıp sahile bağlanırken rüzgâr ve akıntının şiddetiyle ayrılayarak, kıçının sahili bulduğu, bu çarpışma ile dumen bodoslamasının kırılarak denize düştüğü ve bulunup gemiye alındığı bildiriliyordu.

Bu haber Istanbul'da endişe ve tereddütler yaratmış, geminin çürük bir durumda sefere çıkarıldığı iddiaları yeniden ortaya atılmıştı. Mâbeyn başkitâbetinden bahriye nezâretine yazılan 30 temmuz 1889 tarihli yazıda; Ertuğrul'un geçirmiş olduğu kaza anlatılıyor ve havuza alınan gemının en az bir, iki ay onarım göreceği ve bundan sonra da Okyanus'ta yelkenle seyir mevsimi geçmiş olacağı cihetle, Osman Bey'in beraberinde iki deniz subayı olduğu halde posta vapuru ile Japonya'ya giderek padişahın nişan ve hediyelerini imparatora takdim etmesi tavsiye olunuyordu.

Lakin geminin arızası önemli görulmemiş ve onarımın süratle yapılması cihetine gidilerek, gezisine devam etmesi kararına varılmıştı. Mâbeyn başkitâbetinden bahriye nezâretine gönderilen 24 ağustos 1889 tarihli yazılı ile; «Ertuğrul selâmetle Japonya'ya gidebilecek midir?» diye soruluyor ve nezâret de buna müsbet cevap veriyordu.

Ertuğrul, Süveyş'de gördüğü onarımdan sonra 21 eylul 1889 da havuzdan çıkmış ve 23 eylul pazartesi günü Japonya'ya doğru hareket etmişti.

Üç buçuk asır evvel Kızıldeniz, Umman ve Hind denizlerinde seferler veren Süveyş Kaptanlığına bağlı filolarımız, artık geçmişin karanlıklarına gömulmüştü. Hadım Süleyman Paşalar'ın, Pîrî ve Murad Reisler'in geçmişteki ihtişamlı donanmalarını hatırlıyan bu denizlerin kıyı halkı, yüzyıllar sonra, görmuş oldukları bir savaş gemimizi yürekten alkışlıyordu.

Gemi, Aden, Bombay, Kolombo ve Singapur'a uğramış, denizcilerimiz her gittikleri yerde derin bir ilgi ve sevgi ile karşılanmıştı.

Maceralı bir seferden sonra 15 kasım 1889'da Singapur'a ulaşan geminin derhal onarımına başlandı. Bu sırada Miralay Osman Bey, 25 kasım 1889 tarihli bir irâde ile mirlivâlığa (tumamiral) yükseldi.

Fırkateyndeki marangoz, burgucu ve kalafatçı ustaları ahşap tekneyi mukemmel bir şekilde onarıp kalafat etti. Fakat gemi Istanbul'da iken başçarkçı Harti Bey'in tesbit ettiği kazan ve kazan altındaki ahşap kısmın arızaları giderilememişti.

Ertuğrul; yelkenden de yararlanmak suretiyle yoluna devam etmekte olduğundan, teknenin kış mevsiminde şiddetli kuzey rüzgârlarının estiği Çin denizini kuzeye doğru aşması mümkün değildi. Geminin yalnız istimle yoluna devam etmesi de imkânsız bulunuyordu. Zira kömürlukleri ancak yuz saatlik bir seyre yetebilecek miktarda komur almakta idi. Halbuki, fırkateynin yolu üzerindeki en yakın liman olan Hong Kong ile Singapur arasında 1600 deniz mili vardı. Bu sebeplerle; geminin, güney rüzgârlarının esmeye başladığı mayıs ortalarına kadar Singapur'da kalması gerekiyordu.

JAPONYA'YA VARIŞ

Ertuğrul fırkateyni; güney rüzgârlarının başlamasıyle Singapur'dan ayrılmış, Saygon, Hong Kong, Mersay, Nagasaki, Kobe limanlarına uğrayarak 7 haziran 1890 tarihinde halkın coşkun sevgi gösterileri arasında Yokohama limanına girmişti. İşte, o çürük ve bahtsız tekne, gönüller fethederek, uğradığı yerlerde sevgi ve saygı görmüş, fakat her geçen gun biraz daha kuvvetten düşerek nihayet Japonya'ya gidebilmişti.

Amiral Osman; geminin Yokohama'ya varışından üç gün sonra, beraberinde Reşad Bey olduğu halde trenle bir saat uzaklıktaki hukümet merkezi Tokyo'ya gitmiş ve kendisine ayrılan saray gibi bir binada misafir edilmişti.

Amiral ve emrindeki heyetimiz, Japon İmparatoru Meji tarafından bir cuma günü akşamı Tokyo'daki imparatorluk sarayında kabûl olundu. Osman Paşa; akşama yakın bir saatte, nişandan başka hediyeleri memurlarla saraya göndermiş ve akşam üstü kendileri için hazırlanan saray arabalarına binerek, emrindekilerle beraber, imparatorluk sarayına gitmişti. Evvelâ kabul salonuna alınarak, saray ileri gelenleriyle tanıştırılmış ve daha sonra huzura kabûl olunmuştu. Huzurda yapılan törenden sonra, padişahın «murassâ İmtıyaz nişanı» ile beratını imparatora takdim etmişti. Burada, tekrar kabûl salonuna dönulmuş ve genel teşrifat nezâreti aracılığı ile Amiral Osman'a ve beraberindekiler «Şöli Lodan» nişanının birinci, üçüncü ve daha alt rütbelerinden birer tane verilmişti. Bunu imparatorun verdiği iki saat süren ziyafet takip etti.

ÜÇ AY SÜREN MİSAFİRLİK

Ertuğrul'un personeli, Japonya'nın en

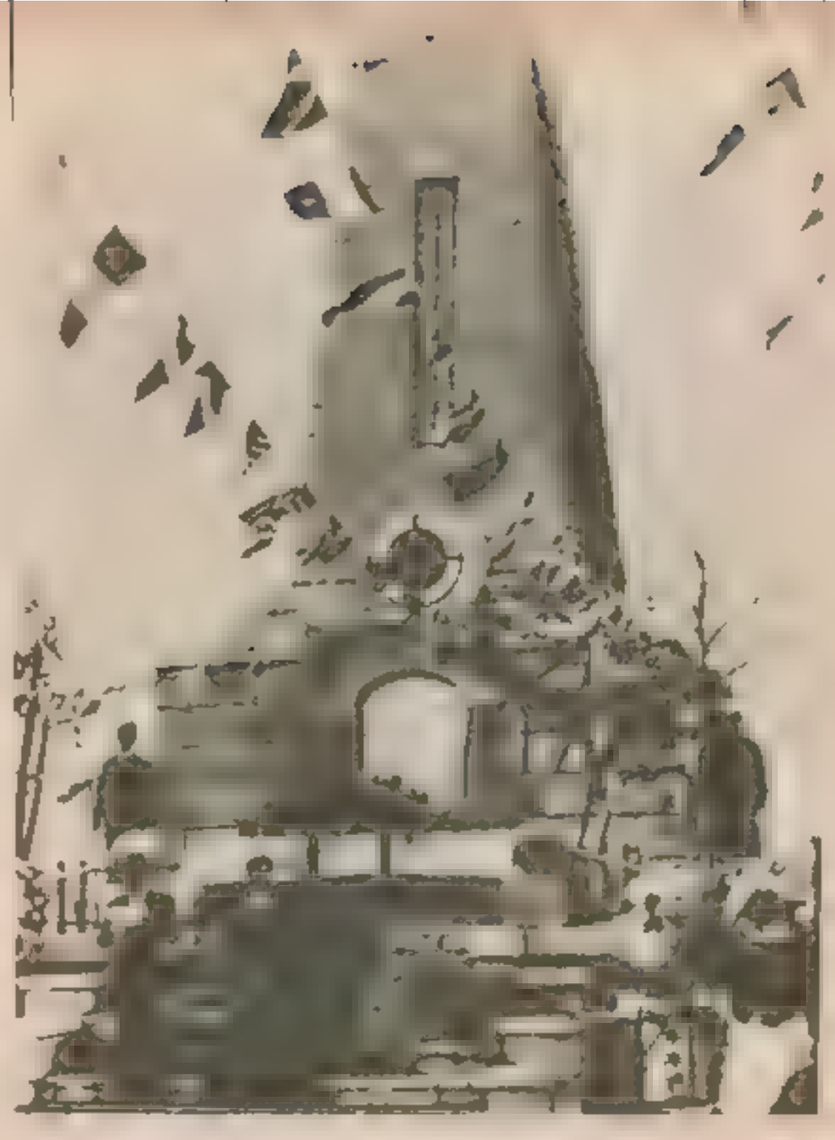

Dacia şehitleri için Japonya'da yapılan âbide

itibarlı misafirleri olarak muamele görmüş ve geminin orada kaldığı üç aydan fazla bir zaman zarfında, her yerde derin bir ilgi ile karşılanmıştı.

Fırkateynde bir aralık kolera hastalığı çıkmış ve hastalanan 37 kişiden 13'ü vefat etmişti.

Japonya'da «210 ve 220 fırtınaları» denilen fırtınalar olur. Bunları, bilhassa bu denizlerde dolaşan denizciler pek iyi bilir Buradaki rakamlar, Japon millî yılına göre gün sayılarıdır. Başlıca eylul ayında görulen bu fırtınalar, pek çok deniz kazalarına sebep olur.

Osman Paşa böyle bir mevsimde Istanbul'a dönmek emrini almıştı. Japonlar, geminin bu tehlikeli mevsimde ve iyi bir onarım görmeden yola çıkmamasını amirale söylediler. Fakat o, belki de utandığından, gelişi güzel bir onarımla yetinerek acıklı sonuca doğru yürüdü.

Ertuğrul, 15 eylül 1890 pazartesi günü saat 13.00'de yerli halkın candan dostluk gösterileri arasında Yokohama'dan ayrıldı.

Geminin hareket ettiği gün hava güzeldi. Fakat, ertesi gün öğleden sonra çıkan fırtına akşama doğru pek şiddetlendi. Gece rüzgâr; geminin tam pruvasından gelmeye başlamış ve yelkenlerin sarılmasına luzum görulmuştu. Baştan gelen çok şiddetli dalgalar, fırkateyni fena halde dövüyor ve bunlara dayanması imkânsız görülen teknenin bir felâketin eşiğinde olduğu anlaşılıyordu. Girandi direği (baştan ikinci direk) iskaçasından çökerek bütün çarmıhları boşalmış ve tutucusuz kalan direk, yuvasındaki çarpmalarla tekneyi korkunç bir şekilde sarsmaya başlamıştı. Bunun üzerine çarmıhlar birbirine halatla sarılıp kuvvetlendirilerek, tehlike imkân nisbetinde azaltılmıştı.

Ertuğrul fırkateynının murettebatından bir grup.

FACİA BAŞLIYOR

Daha sonra kemerelerden birkaçı kırılmış, başomuzluk çapa tahtalarının başları kurtulmuş ve kömürlükler su almaya başlamıştı. Gece rüzgârın şiddetiyle, geminin kopan ve kırılan birçok kısımlarını; kalafatçı, burgucu ve marangozlar ellerinde fenerler olduğu halde onarmaya çalışıyor, bölük yuzbaşıları ve subayları erat ile birlikte armayı nete etmeye, çarmıkları doldurmaya uğraşıyorlardı. Bu sırada eratın bir kısmı da en korkunç tehlikeyi teşkil eden kömürlüklere giren fazla miktardaki suyu; makine, tulumba, bakraç ve gerdellerle boşaltıyordu

Bu durum karşısında, bir an evvel en yakın ve emin bir limana sığınmak gerekiyordu. Gemi komutanı ile süvarisi bunu düşünmüş ve arkada bıraktıkları Yokohama'ya eşit uzaklıkta olan ilerideki Kobe' ye sığınmayı uygun görmüşlerdi.

Çarşamba günü ile perşembe gecesi pek tehlikeli bir şekilde geçirilmiş ve geminin her an dağılıp batması beklenmişti. Tek umit; teknenin ileride görünmekte olan Wakayama valiliğine bağlı Oshima Adasının güneyindeki Kashinozaki fenerini dönerek Kobe'ye gidebilmesine bağlanmıştı.

Fakat, 18 eylul 1890 perşembe günü tayfun pek şiddetlenmiştı. Bütün çabalara rağmen fırkateyne dolan suya mâni olunamıyordu. Akşama doğru su kulhanlara kadar çıkmış ve makine dairesi tamamen su altında kalmıştı. Makineleri çalışmıyan, tamamiyle fırtına ve denizlerin etkisinde kalan tekne, büyük bir süratle Kashinozaki Burnu'na doğru sürüklenmeye başladı. Bu burun, pek eski devirlerden beri birçok deniz felâketlerine sebep olmuştu.

Gemi komutanı ve süvarisi, köprüüstünde görevlerinin başındaydı. Subay ve erlerin bütün çabaları boşa gidiyor, tekneyi korkunç dalgalar kayalara doğru sürüklüyordu. Saat 21.00'de; gemi bütün şiddetiyle bir kayaya çarparak dehşetli bir gürültü kopmuş ve Ertuğrul'dan yükselen tüyler ürpertici feryatlar, «Allah Allah» ve «Kelime-i şehâdet» sesleri gecenin korkunç karanlığında etrafa yayılmıştı.

Ertuğrul'dan kurtulanlardan geminin imamı Ali Efendi, bundan sonrasını şöyle anlatıyordu:

«Ben kıç güvertede ırgadın yanında idim; bu korkunç durum üzerine aşağıya kamaraya inmek istedim; lâkin palavraya (üst güvertenin altındaki guverte) kadar suyun hücum etmiş olduğunu görerek geri döndüm. Tekrar guverteye geldiğimde, geminin alt ve baş tarafları yıldırımla vurulmuş gibi dağılmış, yalnız kıç kasarası (ust guverteden yukarı kalan yarım güverte) kalmış ve bir tarafa yatmıştı. Bu felâket ânında, bir aralık mizana direğinin (baştan üçüncü direk) kıça doğru devrildiğini ve kasara üzerinde birçok eratın toplanmış bulunduğunu hatırlıyorum

Geminin çarptığı kayalık, sahilden o kadar uzak olmadığı halde boyle beş yuz kişiden fazla subay ve eratın boğulması, teknenin kayaya çarptıktan sonra hemen dağılarak, kurtulmak için denize atlamış olanların enkaz arasında ezilip kalmasından ileri gelmişti

Ben ise, ayağımın altından geminin guvertesi kayboluncaya kadar bekledim ve bundan sonra Allah'a güvenerek kendimi kudurmuş dalgalara terk ettim. Ancak, karaya ulaşıncaya kadar etrafımdaki enkazdan korunmak için bir hayli çaba harcamama rağmen, yine de birçok yara ve bere almış olduğum halde kıyıya varabildim».

ÖLENLER, KALANLAR

Kazada geminin 599 kişilik mevcudundan 530'u boğularak şehid olmuştu. Bu miktara Osman Paşa da dahildi. Ayrıca; padişahın iradesiyle bu geziye katılmış olan şâir Ali Ruhi Bey de şehid olanlar arasında bulunuyordu (1). 69 kişi ise yüzerek kurtulmuştu

Şehid olanlar: Bir mirliva (tumamiral), iki miralay (albay), iki kaymakam (yarbay), dört binbaşı, iki sağ kolağası, dort sol kolağası, bir kalyon kâtibi, sekız yuzbaşı, yirmi mülâzım-ı evvel (usteğmen) altı mulâzım-ı sânî (teğmen) olmak üzere elli subay, dort yuz yetmiş beş er, bir rütbesiz cerrah ve dort rutbesiz sanatkâr ile toplam olarak (530) kişiydi

Kurtulanlar ise: İki yuzbaşı, bir fırkateyn kâtibi, bir imam (sınıf-ı sâlis), bir mızıka mulâzım-ı evveli, bir mülâzım-ı sânî olmak üzere altı subay; altmış iki er ve bir rütbesiz sanatkâr ile toplam olarak (69) kişi idi.

Kashinozaki fenercısının; fırtına, sis ve gürültü dolayısiyle olaydan haberi olmamıştı. Ancak; kurtulanlar tarafından olay kendisine bildirilmiş ve o da, ilgililerle, etrafı haberdar etmişti.

Bu acı haber karşısında; Kashinozaki ve Oshima halkı büyuk üzüntü duymuş ve derhal faaliyete geçerek gece günduz sahilde ceset aramaya başlamıştı. Diğer taraftan da; kurtulanlara yardımlarda bulunmuşlar, elbise ve yataklarını verip, evlerini, mâbet ve okullarını barınmak üzere onlara terketmişlerdi.

Olayı duyan İmparator Meji, kurtulanların sağlıklarına itina edilmesini emretmiş ve bunlar iyileştikten sonra da Kongo ve Hiey savaş gemileriyle Türkiye'ye gonderilmişti. Osmanlı devleti de, kurtarmada fedakârlık gösteren yerli halka dağıtılmak üzere 3000 Yen hibe etmişti

Gemi kumandanı Osman Paşa.

Denizden çıkarılan 150 kadar şehid arasında, Osman Paşa'nın cesedi bulunamamış, sonraki aramalarda da onun cesedine rastlanamamıştı

Oshima'da denizden toplanan 150 (bir ihtimale göre 260) ceset ve birçok ceset parçaları, civar halkının maddî ve manevî yardımlariyle Kashinozaki Feneri yakınındaki bir yere gömulerek, bir Türk Şehitliği meydana getirilmişti. Bu şehitlik, Türk - Japon dostluğunu kuvvetlendiren bir anıt olduğu kadar, Türk hamâset ve fedakârlığının da ayakta duran bir senbolü olarak her yıl binlerce kişi tarafından ziyaret edilmektedir.

Türk Şehitliği, veliahtlığı zamanında Hirohito tarafından ziyaret olunmuş ve 1928 yılında Osaka Türk - Japon Cemiyeti'nce burada bir toren yapılmıştı. Bu tarihten itibaren de, her on senede bir, şehitlikte büyük ölçüde toren yapılması kararlaştırılmıştı.

---

(1) Şair Ali Ruhi Beyin gemi Singapur'da iken hastalanarak hastaneye yattığı ve orada öldüğü «Son Asır Türk Şairleri» isimli eserin 8 cuzunde sayıf bir ihtimal olarak yazılıdır.

Cerrahpaşa Hastanesi Başhekimi Dr. Ali Aşçıgil ve Başhemşire Meserref Manav.

Cerrahpaşa Hastanesi

Röportaj: Oz Dokuman
Fotoğraflar: Sedat Dizici

ADINI bulunduğu semtten alan sağlık yuvalarımızdan biri de Cerrahpaşa Hastanesi'dir.

Kocamustafapaşa'ya giden yolun üzerinde deniz tarafına doğru uzanan büyük bir alanı kaplar. Ana kapıdan girince hemen solda eski inşa tarzı ve uzeri mavi çini süslerle büyük bir bina dikkati çeker. Burası, Cerrahpaşa Hastanesi'nin en eski binalarındandır.

Deniz tarafına doğru gidersenız sağda solda çeşitli zamanlarda inşa edildiği, yapı tarzlarından anlaşılan bınalar görürsünüz. Bınalar, çiçek tarhları ve ağaçlar arasında birbirine kâh diklemesine, kâh paralel uzanır. Öbek öbek tarhlarda, renk renk çiçekler, yeşil çimlerin arasında, ruzgârla dalgalanır dururlar

Cerrahpaşa Hastanesi'nin yarım yuzyıllık bir mazisi vardır. Küçucük ahşap bir konakta kurulduğundan bugune kadar geçen zaman içinde yüzbinlerin tedavi olduğu, şifaya kavuştuğu Cerrahpaşa Hastanesi, 1967 yılında İstanbul Üniversitesi [illegible] Tıp Fakültesi adı altında hem sağlık hizmetlerini yürutmekte, hem de bir eğitim müessesesi olarak çalışmaktadır

DURMADAN ÇALIŞMA

Cerrahpaşa Hastanesi'nın başhekimi Dr. Ali Aşçıgil. Orta boylu, kumral, sakin ve kolay sinirlenmeyen bir yonetici. Ağır ağır konuşuyor:

— Hastanemiz 60 sene önce kurulmuştur. O zamanlar bu semtte Haseki Nisâ Hastanesi vardı. Bıliyorsunuz, orası sadece kadınların tedavi edıld.ği bir yerdı

— Evet, asırlık hastanelerimiz serısinde Haseki Hastanesi'nın de röportajını yapmıştım, diye gülumsedım.

— İşte bu civarda erkekler için de bir hastane yapılması fikri buradan doğmuştur. 1326 senesinin yani 1910 yılının 10 temmuzunda, Cerrahpaşa caddesındekı Takyeddin Paşa konağında «Cerrahpaşa Zükûr Hastanesi» açılıyor. Yani Haseki Hastanesi'nde kadınların muayene olmasına karşılık, burada da erkekler tedavi ve muayene olacaklar.

— Tabiî, Takyeddin Paşa konağı dedığınız yer, buyük bir ahşap bına idi, öyle mi?

Başhekim Ali Aşçıgil yazı masasından birkaç eski resim çıkardı

— Bakın bunlar, hastanemızın o yıllardakı hâlini gösteren resımlerdır, dedı

Baktım. Kartpostal boyunda sibk resimlerdı bunlar.

— Buraya Cerrahpaşa adının verilmesi de şöyle olmuştur, diyen Dr. Ali Aşçıgil devam etti. Biliyorsunuz Cerrah Mehmed Paşa, III. Sultan Mehmed'in sadrâzamlığını yapmış ve bir yıl kadar bu gorevde kalmıştır. Sonra Davud Ağa'nın mimarbaşılığı sırasında da buraya bir cami yaptırılmış ve adına Cerrahpaşa Camii denmiştir. 1604 yılında olen Cerrah Mehmed Paşa'nın türbesi işte bu Cerrahpaşa Camii'nın bahçesindedir.

Dr. Ali Aşçıgil, bır yandan bunları anlatıyor, bir yandan gunluk işlerini yurütmeye çalışıyordu. Odasının kapısı açıktı, dışarıda sıra bekleyenler, bir muracaatı olup da başhekımi gormek isteyenler, taburcu olurken kâğıt imzalatanlar, hastasını yatırmak için elinde duekçe bekleyenler... Kimi üzgun, kımi sevinçlı

Bır ara fırsat buldu da bana dondu, o zaman

— Butün bu gunluk işler arasında bir de hastanenin alım - satım gibi işleri de

Dr Uğur Mumcu, tedavi kliniğinde kronik bir böbrek hastasının kanını, sun'î böbrek cihazıyle temizliyor.

var değil mi? dedim

Dr. Ali Aşçıgil başını salladı, ağır ağır

— Efendım, insanı asıl üzen nedir biliyor musunuz? dedi. Bir vatandaş geliyor, hastası var, yatırmak istiyor hastasını Yatak yok diyoruz. İlkin hastanede boş yatak var da biz yok diyoruz sanıyor vatandaş, şöyle dik dik bakıp: «Yok, vardır yatak, bey» diyor. Ama herkese meram anlatmak vazifemiz. Ne yapacaksınız?..

HASTANENİN GELİŞMESİ

Istanbul'un sayılı buyük ve tarihî hastanelerinin röportajını yaptım; hepsinde ortak bir dert var: Hastaneler genişliyor, yatak sayıları artıyor, gene de ihtiyaca karşılık vermiyor

Dr. Ali Aşçıgil bu meseleye ilgi çekici biçimde dokunuyor:

— Cerrahpaşa Hastanesi'ni kuran, Istanbul Şehremâneti'ne, yani belediyeye bağlı, Müessesatı Hayriye-i Sıhhıye Müdürlüğü'dur. Kurulduğu zaman da yatak sayısı 80 idı. Bugün faal yatak sayımız 905'tır. İşte siz de görüyorsunuz, yetmiyor. Hastaneyi gezerseniz siz de yakından görmuş olursunuz

Başhekimlığın önündeki kalabalığı geçerek bahçeye çıktık Gidenler, gelenler, bekleyenler, yaz gündeki asistanlar, öğrenciler

Çeşitli büyüklükteki binaları göstererek sordum

— Burası halen Cerrahpaşa Tıp Fakültesi olduğuna gore, çeşitli kürsüler ayrı binalarda hizmet görüyorlar öyle mi?

Dr. Ali Aşçıgil

— Evet, öyledır, diye başını salladı. Meselâ şu sağ tarafta gördüğünüz buyuk bina Cerrahî pavyonudur. İçinde büyük bir anfi de vardır. Bu sol yandaki Kadın - Doğum hastalıklarına aittir. Aşağıdaki büyük bina çeşitli enstitülerin bulunduğu yerdir.

— Hastane ilk kurulduğu zaman 80 yataklıymış, dediniz. Sonra nasıl bir gelişme takip etti?

Buyük çiçek öbeğini dönup Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları pavyonuna gidiyoruz. Başhekim bir yandan anlatıyor:

— Takyeddin Paşa konağında kurulan Cerrahpaşa Zükûr Hastanesi, idare, eczane, tabib odaları, Dahiliye, Cilt ve frengi, Kulak Boğaz - Burun hastalıkları servislerini ihtiva ediyordu. Bir de ayrıca, bahçedeki ahşap bir bina vardı ki, burada cerrahî servis ile ameliyathane bulunuyordu. Kurulduğu 1910 yılından dört yıl kadar sonra, yani 1330 — 1914 — yılında

Cerrahpaşa Hastanesi'nin bir pavyonu.

Cerrahpaşa Hastanesi'nin ilk kurulduğu Takyeddin Paşa Konağı.

konak yıktırılmaya başlanmış ve bahçeye barakalar oturtulmuştur

HASTANE, 150 YATAĞA ÇIKIYOR

Birden başhekimin sozunü keserek sordum

— Yani hastanedeki yataklar bu barakalara mı taşınıyor?

— Size önce barakaların nasıl olduğunu azıcık anlatayım. Bu barakalar kolera salgını sırasında Avrupa'dan getirtilmiş. Edindiğimiz bilgiye göre üzeri oluklu çinko ile örtülü bir nevi mukavva barakalar bunlar

— Peki az önce resmini gösterdiğiniz Takyeddin Paşa konağı yıkılmaya başladı dediniz. Bu barakalar mı hastane hizmetine cevap vermiş?

Dr. Ali Aşçıgil bir an durdu, sonra.

— Konak yıkıldıktan sonra burada üçer katlı, iki kâgir bina yapılıyor. Bu iki bina arasındaki bağlantıyı da dar bir koridor sağlamaktadır. İki binanın inşası tamamlandıktan sonra, Cerrahpaşa Hastanesi buraya nakledilmiştir. Hatırımda kaldığı kadarıyla ihtiva ettiği bölumleri anlatayım: Memurlar için bir daire, eczane, laboratuvar, mustahdemın yatak odaları Binanın bodrum katında da hastaların ayakta muayene odaları, yani poliklinikler.

— Demek hastane binaya pavyon pavyon yerleşmiş

— Evet efendım, daha modern bir anlayışla yerleştiğini söyleyebiliriz. Bu binaya bağlı ikinci pavyonun birinci katı Dahiliye koğuşu ve Goz, Kulak Boğaz - Burun koğuşlarını ihtiva ediyor. İkinci katında ise Hariciye koğuşu yerleşiyor.

— Ya bahçedeki mukavva barakalar ne için kullanılıyor?

— Onlar da sârî hastalıklar ve karantina için kullanılıyor. Bir de şu: Cildiye, verem koğuşları da bu barakalara geçirilıyor. Tabif barakaların birı de, çamaşır kurutma mahali olarak tahsis edilmiştir

— Az önce kâgir binaların 1914 yılında yapıldığını söylemiştiniz. Yani I. Dünya Savaşı sırasında hastane, üçer katlı iki kâgir bina ile bahçedeki barakalarda faaliyette bulunmuştur öyle mi?

Dr. Ali Aşçıgil evet makamında başını salladı sonra:

— Cerrahpaşa Hastanesi, I. Dunya Savaşı sırasında bu şekilde faaliyette bulunuyordu. Yalnız, edindiğimiz bilgiye göre, savaş sırasında bahçeye belki bir, iki baraka ilâve edilmiştir. Bunlar da mutfak,

Cerrahpaşa Hastanesi'nden bir görüntü

Perdeli

çamaşırhane ve bulaşıkhane olarak kullanılmıştır

— Bu durumda hastanenin yatak sayısında bir değişiklik olmuştur tabii, diyerek sözünü kestim

— Cerrahpaşa Hastanesi bu haliyle 150 yatağa sahipti, dedi. Ha, şu arada hatırlatma gelmişken söyleyeyim. Bu yıllarda hastanede hizmet gören başhekimler, Dr Rıza Servet Bey, Dr. Ahmed Nureddin Bey, Dr. Mehmed Kâmil Bey, Dr. Ahmed Ruşdü Bey. Cerrahpaşa Hastanesi tarihinde, Operatör Emin Bey, Dahiliye Mütehassısı Dr. Neşet Bey, Cildiye Mütehassısı Dr. Hâzım Bey, Laboratuvar Mütehassısı Dr. Fethi Bey, Diş Tabibi Nişanyan Efendi, Başeczacı Feridun Bey gibi hekimlerimizin hizmetlerini de saygıyla anmamız yerinde olur.

HASTA ÇOCUKLAR VE ANALARI

Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları pavyonu büyücek bir bina. Görünüşünden pek yeni bir yapıya benzemiyor. Adı çocuk pavyonu ama, içeride öyle çocuk ağlaması, çocuk bağırtısı filân duyulmuyor.

Ağır işleyen bir asansörle üst katlara çıktık. Dr. Ali Aşçıgil.

— Burası Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nin Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları kürsüsüne aittir, diye anlattı. 100 kadar faal yatağı vardır

Bir koridora çıktık. Sağlı sollu odalar. Odaların koridora bakan yüzleri cam; dışarıdan çocukların küçücük yataklarında yatışlarını görüyoruz.

Başhemşire Müşerref Manav:

— Burada çocuklar iki gruba ayrılmıştır, diye anlattı. 1'den 12 yaşına kadar olan çocuklar ve 12 yaşından büyükler. Bir de şöyle bir durum vardır: Bazı küçüklerin yanlarında anneleri de bulunur Hattâ çocukları yatan anneler için de ayrı bir odamız mevcuttur

YENİ İNŞA EDİLEN PAVYONLAR

Pavyonun bir tarafı denize bakıyor. Az ileride İşçi Sigortalarının Samatya hastanesi görünüyor

Deniz kıyısına doğru yayılan alandaki inşaatı gösterdim. Dr. Ali Aşçıgil.

— Burası da yeni pavyonlarımızın inşaatıdır, dedi. Büyük blok binalar hâlinde yapılıyor. Tamamlandığı zaman bize 1100 yatak kazandıracak.

— Yani 2 bin yataklı koca bir hastane olacak burası

— Evet ama bitirilmesi için daha 3, hattâ 4 yıl ister, diye başını salladı

Çocuk pavyonunun koridorları açık mavi renkte. Yerler tertemiz, kimi çocukların başucunda anneleri bekliyor. Hele bir genç anne, bebeğinin başucunda yorgunluktan başını küçücük karyolanın kenarına koymuş öylece uyuya kalmış. Pavyonun öteki bölümlerini de gezip çıktık

TIP FAKÜLTESİ'NİN TAŞINMASI

Şimdi, Cerrahpaşa Hastanesi'nın diğer pavyonlarına gidiyoruz. Hastanenin kapladığı alan öyle geniş ki, yürü yürü bitmiyor âdeta. Soruyorum bunu. Dr. Ali Aşçıgil:

— Efendım, Cerrahpaşa Hastanesi'nın bugünkü alanı aşağı yukarı 70 dönümdür, dedi. Tabii buna üniversitenin klinıklerini de dahil etmek lâzımdır

— I. Dünya Savaşı'na kadar olan durumunu anlatmıştınız, dedim. Cumhuriyet devrindeki gelişmeleri de anlatır mısınız?

Dr. Ali Aşçıgil gulerek

— Memnunlukla, dedi. Hastanenin genişletilmesi ancak 1927 yılından sonra mumkün olmuştur. Buna karar verilince, hastaneyı çevreleyen Kocamustafapaşa caddesi, Çardaklı Hamam, Bıyıklı Hüsrev, Şeyhulharem, Hobyar Camii, Büyük Tulumba sokaklarındaki ahşap evlerle tarla ve bostanlar zaman zaman istimlâk edilmiştir. Yalnız istımlâk yavaş yavaş yapıldığından ilk istimlâk edilen yere hâlen mevcut buyuk Dahiliye pavyonu inşa edilmiş ve burası 1930 yılında hizmete girmiştir. Dahiliye pavyonunun en büyük iyilığı de bahçedeki barakalarda yatan hastaların buraya nakledilmesidir. Böylece eski mukavva barakalar da ortadan kaldırılmıştır. Dahiliye pavyonunun tamamlanması ve faaliyete başlamasıyle yatak sayısı 250 ye ulaşmıştır.

— O zaman burası sadece Cerrahpaşa Hastanesi olarak anılıyordu öyle mi? diye sordum.

— Evet öyle, diye cevap verdı. Ancak buraya üniversite kliniklerının taşınması 1933 yılından sonradır.

— Yani Tıp Fakültesi'nin, Haydarpaşa'dan Istanbul hastanelerine nakli gerçekleştikten sonra, diye ekledım.

— Haydarpaşa'daki Tıp Fakultesi'nin 1. İç, 1. Cerrahî ve Göz klınikleri Cerrahpaşa Hastanesi'ne naklediliyor. Yıl 1933. Bu sırada Cerrahî kliniği profesörluğune Prof. Dr. Nissen, Göz klınığı profesörluğune Prof. Dr. İgersheimer, İç Hastalıklarına da Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp getirilıyor.

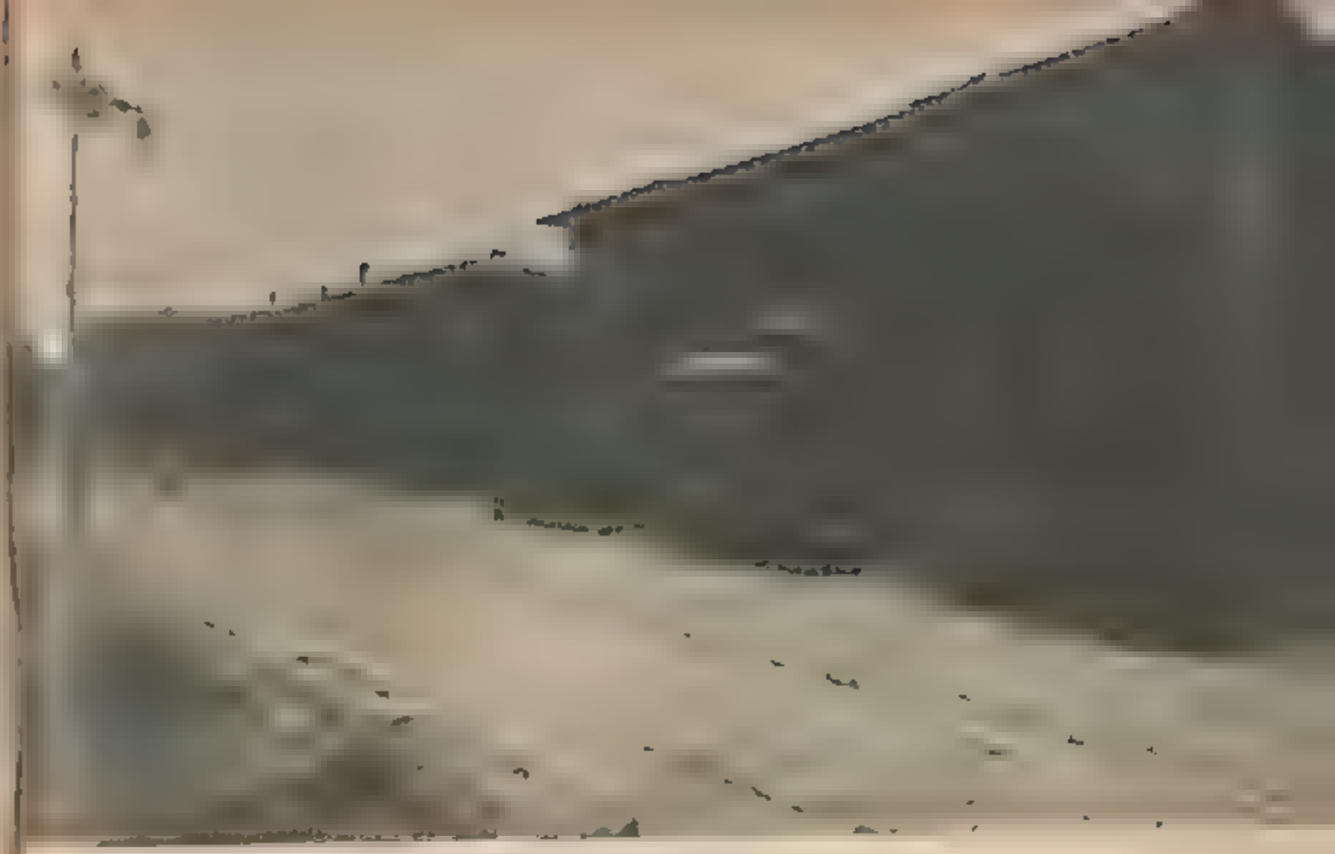

Cerrahpaşa Hastanesi'nin eski hâli.

II. DÜNYA SAVAŞI VE SONRASI

Üzeri saatli binayı kıvrıldık, enstitülerin oraya gidiyoruz. Dr. Ali Aşçıgil:

— Hastanemizin ınkışafı tam karar altına alınmışken, II. Dunya Savaşı'nın patlaması, bir süre, istimlâk edilen alanda yapılacak binaların inşasını geciktirmiştir. Yalnız başlanan Göz kliniği binası 1940 yılında bınbir müşkülât içerisinde tamamlanabilmiştir. Bu dahi büyük fayda sağlayacak vasıftadır aslında. Çünkü 60 yataklı olarak yapılan yeni göz klınığıne eski pavyondaki hastalar nakledilmiş, eski pavyon da bazı tâdiller yapılmak suretiyle röntgen dairesi hâline getirilmiştir.

– Demek asıl planda buraya çeşıtli büyüklükte pavyonların yapılması düşünülmüş, öyle mi? diye sordum.

KENDİ İMKÂNLARIYLE HASTANE İHTİYAÇLARINI SAĞLIYOR

Başhekım

— Efendim, o zaman nasıl bir ana plan içinde binaların yerleştirildiğini pek bilemem, dedi. Ama çok geniş alanı kaplayan hastanemiz, çeşitli pavyonlardan meydana getirılmıştir. Bu plan çerçevesinden olarak 1941 yılında mutfak ve çamaşırhane binası ikmal edılıyor. Ha, şunu söyleyeyim. Çamaşırhane ve mutfak, çok modern olup 800 yataklı hastaneyi idare edecek kapasitedeydi. Mutfakta frigo ve soğuk hava depoları bulunuyordu; o zamanki parayla 120 bin liraya çıkmıştı. Yalnız savaş sebebiyle dışarıdan malzeme getirilmesi güç olduğundan, buharlı yemek kazanları, buharlı çamaşır makinesi, kurutma mahalli, ütü makınesi, buharlı etüv hep yerli imkânlardan sağlanmıştır.

— O halde o devırde, Cerrahpaşa Hastanesi içerisinde üniversiteye ait Cerrahî, Göz ve Dahiliye klınikleri bulunuyordu, diye sozunü kestım.

— Evet zaten öteki pavyonların buraya nakli zamanla olmuştur. Hastane bahçesinde inşasınan başlanan 150 yataklı büyük Cerrahiye pavyonu, 1943 yılında ikmal edilince, cerrahî kısmının nakli dolayısıyle boşalan binanın 1. katı İç Hastalıkları klınığıne ve 2. katı da hastanemize nakledilen üniversite Üroloji klınığıne tahsıs edilmiştir.

— Yeni ilâve edilen pavyonla hastanenin yatak sayısı ne kadar oluyor acaba?

Biokimya Enstitüsü'nde Dr. Filiz Bayülgen, Saffye Kaya, İnci Özgür ve Yüksel Bigrengiç bir çalışma sırasında.

— 500 civarındaydı diyebilirim. Hatırlamışken söyleyeyim, 1. Cerrahî Kliniği Prof. Nissen'den Prof. Dr. Burhaneddin Toker'e geçmiş, 1951 yılında Prof. Toker'in vefatiyle de 1. Cerrahî Kliniği direktörlüğüne Ord. Prof. Dr. Kâzım İsmail Gürkan tayin edilmiştir. Ayrıca yeni bir ameliyathane bloku inşa edilmek suretiyle ve yatak sayısı arttırılarak 3. Cerrahî Kliniği tesis ediliyor. Memurların dairesi ile poliklinik odaları ihtiyaca cevap vermeyecek kadar küçüktü. İstanbul Belediyesi 70 bin lira kadar para harcıyarak iki katlı bir poliklinik binası yaptırıyor ve burası 1942 yılının başlarında faaliyete geçiyor

İNŞA EDİLEN YENİ PAVYONLAR

Kadın - Doğum, Cerrahî pavyonu ve arfisi gibi kısımları gezip gördük. Nöroloji kliniğinin önünden geçiyorduk ki, Dr. Ali Aşçıgil

— İşte az önce bahsettiğim, belediye tarafından poliklinik olarak yaptırılan bina budur, dedi. Tıp Fakultesi Sinir Hastalıkları Kliniği buraya nakledilince yer darlığı sebebiyle poliklinik binası, sinir hastalıkları kliniğine veriliyor. Polikliniker tekrar eski yerine nakledilmiyor. Ancak bazı tâdiller ve ilâveler yapılmak suretiyle yeni odalara 1967 yılının başında taşınmıştır

Çiçek tarhlarında ve hastane içindeki yolların kenarında çam, akasya ağaçlarını göstererek:

— Güzel bahçeniz var doğrusu, dedim.

Dr. Ali Aşçıgil gülerek:

— Efendım, bunu belediyemize borçluyuz, dedi. Hastanenin iç yolları asfalt olarak duzenlendi. Ayrıca belediyemizin gayreti ve yardımlarıyla Bahçeler Müdürlüğü'nden yuzlerce çam ve akasya ağaçları getirildi ve bahçenin uygun yerlerine dikildi

Dr. Ali Aşçıgil Cerrahpaşa Hastanesi'nde başhekim olarak göreve başlayalı 3 yıl kadar olmuş. Doğrusu bu kadar geniş bir alanı kaplayan hastaneyi, gürültüsüz patırtısız yönetmek bir hayli mesele. Cerrahpaşa Tıp Fakultesi'ne bağlı tedavi kliniğiyle, çeşitli enstitüleri görmek üzere kendisinden izin isteyip ayrıldım

Kafkas Halk Oyunları Ekibi Spor ve Sergi Sarayı'nda.

KAFKAS HALK OYUNLARI

Yazan: Adil Eğiter

GEÇMİŞİ günumüze getirebilmenin en kuvvetli vasıtasının FOLKLOR (Halk Kultürü) olabileceğine inanarak Kafkasya ve Kafkas Türkleri'nin kültüründen bahsetmeyi faydalı bulduk

Buyuk tabiat ve Kafkasya'nın uzun tarihi, Kafkas'ı güzel sanatların, sanatçıların ve şâirlerin vatanı haline getirdi. Kafkasya'nın gürleyen ırmaklarının, balta girmemiş çam ormanlarının, dağlarının ıssız ve sır dolu geçitlerinin, Hazer ve Karadeniz sahilleriyle Elbruz - Kazbek zirvelerinin güzelliği gerçekten biricik bir dekor husule getirir. Bu sayısız güzelliklerinin yanında, asırlardan beri yaptığı savaşlarda Kafkasya istiklâlini de korudu.

Vatansever, cesur, ömrü at sırtında geçmiş Kafkas halkları, güzel şiirleri, şarkıları ve danslarıyla da zengin bir hususiyet kazanmışlardır. Kafkasya'nın kahramanlık hikâyeleri gunümüzde dahi söylenir. Onların en güzel hususiyetlerinden biri de doğru sözü ve guvenilir oluşlarıdır. Halkının ekseriyeti yüksek dağlarda ikamet eden Kafkasyalılar, Ebû - Müslim Horasânî zamanında Müslümanlığı kabûl ederek, Şamanizm'i terketmişlerdir. Fakat hâlâ bu dinlerin ve Kafkas karakterinin özellikleri, halkın, çoğu ananevî davranışlarında ve halk danslarında bariz bir tarzda tezahür eder ve göze çarpar. Dansların çoğu, merasime ait ve ritmiktir. Oyunların özelliği umumiyetle kıra ve köye ait oluşlarıdır. Şehir ve şehirliye ait özellikler çok azdır. Oyunlarının isimlenmesi dahi onların yerini ve kaynağını gösterir, yahut çıktığı cemiyetin merkezini belirtir

Dağlıların dansları son derece has ve otantiktir ve devrimize kadar aynen gelmiş, Kafkasya'nın otantik vasıflarını mesaj halinde günumüze aksettirmiştir

Bu danslar, güzelliği ve orijinallığiyle birçok yabancı milleti etkilemiştir. Dağlılar bu mevzuda yetişen kıymetli sanatçılarıyla halk oyunlarını hakkıyle lânse et

mışlerdir. Oyunlar form bakımından solo, duet, trio, kuartet ve gruplar hâlinde oynanır. Bu oyunlar bir hayli çevikik, suplcks ve canlılık ister. Son derece maharet ve kuvvet icabettiren oyunlar genellikle grup hâlinde oynanır. Gruptaki elemanların, dörtlü - üçlu - ikili ve tek olarak soloları vardır

Kafkasyalılar, «Biz dünyanın en guzel kadınları arasındayız» derler. Erkeklerin kadınlara gösterdikleri yuksek hurmet ve şeref hisleri sebebiyledir ki; çok kanlı ve sövgülü kavgaların durup sona ermesine bir kadının gozukmesi yeter sebeptir. Düello eden iki erkeğin kamaları arasına bir kadının eşarbını atması, o duellonun bitmesine yeter de artar bile. Onların yuzlerinde ve davranışlarında bu guzel garantinin soylu birikintisini her an görmek mumkundur.

Kafkas danslarında erkeklerde olduğu gibi kadınlarda da aynı olan başlıca vasıf; vucudun dik ve hareket hâlinde olmasıdır. Bu karakter sabittir. Aynı zamanda bacaklar ve kollar kuvvetli bir tempoya ulaşır. Kadın ve erkekte kol ve el hareketleri tamamen farklıdır.

Erkeğin kol hareketleri kartalın uçuşunu andırır ve kadını sol tarafında biraz geriden takip eder. Bunun mânâsı, kartalın sülünü kovalaması şeklinde yorumlanır Erkeğin ellerinden birinin ayası gokyuzune, diğeri kadının yuzüne tevcih edilmiş şekildedir. Bunun mânâsı ise; kadının guzelliği, şerefi ve mukaddes oluşunun, güneşle mukayese edilecek derecede muhim olduğuna işarettir. Yahut erkek, elleri kapalı yumruk şeklinde ve bilekten iç ve dışa doğru eğik tarzda kol hareketleri yapar. Ritmler, seri, enerjik, sert ve kuvvetli, ani hareketler hâlindedir Erkeklerin bacak ve ayak hareketleri de öyledir. Figürlerde kaygan, hafif ve süratli hareketler mevcuttur. Bilhassa ayak parmaklarının ucunda fevkalâde puan duruşları yaparlar. Bu hareketleri yaparken, ayaklarında diğer hiç bir pabuçla değiştirmedikleri çok yumuşak çizmeler vardır. Ayrıca, diz üzerinde dönme, atlayıp düşme, çarpma hareketleri de vardır. Bu figürler o kadar enerjiyi icabettirir ki; bu oyunları 25 yaşından fazla hiç bir oyuncu oynayamaz. Genellikle erkek dansları bir savaş seyrini aksettirir.

Kadınlarda kol hareketleri esas olarak sabittir Yalnız parmaklarıyla çağırır tarzda ellerine bileklerinden itibaren tatlı dönüş hareketleri yaptırırlar. Ayak hareketlerine gelince, kadınlar yok denecek kadar az atlama ve koşma ile beraber, nazik ve hafif adımlarla dans ederler

Dans esnasında kadın ve erkek goz ucu ile birbirlerinin hareketlerini dikkatle takip ederler. Birbirlerine çok yakın dans ettikleri halde, katiyyen temas etmezler, bu da bir maharet addedilir. Eskiler, kazara elbisesi kadına dokunan erkek oyuncunun; oyun esnasında kamasıyla elbisesinin dokunan kısmını kesip attığını soylerler... Populer Kafkas enstrumanları eşliğinde oynanan oyunlar da ekseriyetle dairevî ve karşılıklı hareketler yer alır. Oyunlar, cemiyetteki olayları işler: Aşk - Kıskançlık - Kahramanlık - Nezaket, Maharet vs. .

Kafkasya'da muzik, hayatın gunluk ihtiyaçları kadar yayılmış ve halk yığınlarının ruhuna nufuz etmiştir. Kullandıkları çalgılar pek yaygındır. Kullanılan telli sazlardan Kubuz denilen kuçuk, dar karınlı, üç telli Türk sazı revaçtadır. Armonik, yerli saz olmamakla beraber çok benimsenmiştir. Kaval - davul - zurna gibi âletler ise eskiden beri bilinen sazlardır.

Dağlıların muzığı oynak, kıvrak, serttir. Sevimli bir hırçınlık, kahramanlık ve isyanı anlatır Buyuk muzisyen ve folklorcular yetiştiren Kafkasya'nın sayılı sanatkârlarından Arslan Abay, Sait Baduyef'ın «Zeynep» adlı operasını besteleyen büyük kompozitör Mepurnof ve yurdundan uzak Mısır'da ün salan Abdulvehhâb'ı saymak yerinde olur.

Dağlılarda danslar da müzik kadar muhim bir ihtiyaçtır. Bu danslar çok gergin sinirlere, kuvvetli bir kalbe, gayet muvazeneli ve suratlı hareketlere dayanır. Canbazlığı andıran bu danslar, kadın ve erkek beraber oynanır, ağızla ve elle atılıp tutulan kama figürleri son derece maharet ve dikkat isteyen tehlikeli hareketlerdir

Ruslar, Kafkasya'ya «Guzellik gururunun semboludur» derler. Kafkas oyunları işte bu guzellikten, dağların ihtişamından, memleketin yalçın ve hareketli karakterinden, hurriyet ve istiklâl savaşlarından örulmuştur. Hepsi de mutlaka guzel bir hikâyeye dayanır. Efsanevidir.

Kafkas folklor muzığındeki enstrumanlar duduki, garmon, doli, çuğur, çağatay, çırgın, kupus, kaval, kemençe, balaban' dır.

Oyunlar: Lezginka, Şımga, Kâfe, Keşgun, Kabardınka ve bunlardan türemiş olan: Şeyh Şâmil, Çoban, Bıçak, Dört Çift, Kılıç, Kıskanç, Çeşme Başı, Mendil, Lotu, Erdenkoy, Çeçen, Horumi vs. Bunlardan Lezginka denen oyuna diğer oyunların anası demek yerinde olur, zira diğer bütun oyunlar bu oyundan çıkmadır

Kral Abdullah'ın Hâtıraları: 3

Harbe Girilmesi Yersizdi

Çeviren: Özcan Erekdiren

SADRAZAMLA konuştuğumun ertesi günüydü. Dahiliye Nâzırı Tal'at Paşa'nın beni bir gun sonra sabah 9'da Bâbıâli'de kabûl edeceğini haber verdiler. Harbiye Nâzırı Enver Paşa da beni Tal'at Paşa ile görüştukten sonra kabûl edecekti.

Soylenen saatte Bâbıâli'ye gittim. Tam merdivenleri çıkıyordum ki birden omzuma bir elin dokunduğunu hissetim, dönüp baktım. Karşımda Tal'at Paşa duruyordu. Gulumseverek.

— Bız, sizi Mısır'da sanıyorduk, dedi

Sonra koluma girdi, birlikte odasına gittik. Geniş koltuklara karşılıklı oturduk. Tal'at Paşa:

— Hicaz'daki karışıklık sona erdi sanırım, dedi. Şimdi anlatın bana neler oldu?

— Teferruatlı bilgiye sahip değilim, diye cevap verdim. Çünkü Hicaz'daki karışıklık sırasında ben Mısır'da bulunuyordum. Sizin benden daha çok bilgi sahibi olmanız lâzım. Yalnız şu kadarını söyliyeyim. Siz, hükümet olarak İttihad ve Terakki Fırkası'nın politikasını tatbık etmek niyetiyle hareket ediyorsunuz. Bu siyasetiniz, Şerif'in tutumu ve siyaseti ile bağdaşmamaktadır.

Tal at Paşa arkasına yaslandı, donukça bir sesle

— Nasıl bir siyasetmiş bu? diye sordu.

— Sızın gayeniz, Hicaz'ın hâlen sahip olduğu özel statüyü değiştirmektir, diye anlattım. Bildiğiniz gibi Hicaz'ın hususî bir hukukî durumu vardır, ve siz, bu hususî durumu bozarak, Hicaz'ı diğer Osmanlı eyâletleri hâline getirmek istiyorsunuz. Şerif, muhafazakâr bir insandır, olayların akışına uymak ister. O, hükümetin arzusunun, âmme emniyeti, haberleşme, Hac sırasında ülkeyi ziyaret eden hacıların güvenliği konularında gerçekleşmesi olduğunu sanıyor. Oysa sız, bu söylediklerimi tasvip etmekle birlikte, Hicaz'ın, Eyâletler Kanunu'na tâbi kılınmasını istiyorsunuz. Mekke kardeş İslâm'ın merkezidir, kalbidir; Şerif de bu kalbin muhafızıdır. Hükümetin âli menfaatleri, zorla yeni durumun tatbikından çok eski statunun devamını sağlamasındadır.

Tal'at Paşa bir an düşündükten sonra:

— Peki ama, babanız neden dolayı demiryolunun inşasına muhalefet ediyor? diye sordu.

— Babam demiryolu inşasına muhalif değildir. Yalnız şu var ki, demiryolunun inşası hacılara rehberlik eden ve geçimlerini deve nakliyatıyle sağlayan kimseleri mutazarrır edecektir

Dahiliye Nâzırı Tal'at Paşa söylediklerimden çok memnun kaldığını ifade etti ve

- Anlattıklarına teşekkür ederim, dedi. Bilyorsunuz, bundan sonra Harbiye Nâzırı ile görüşeceksiniz. Size muvaffakiyetler dilerim.

ENVER PAŞA'YI GÖRÜYORUM

Arabama binip Harbiye Nezâreti'ne gittim. Kapıdaki nöbetçi beni içeri bırakmak istemedi, ben de, Harbiye Nâzırı Enver Paşa ile randevum olduğunu söyledim. Az sonra biri gelip beni aldı, büyücek bir odaya götürdü. Odada on kişi kadar vardı, hepsi de masalarının başında harıl harıl çalışıyordu.

Beni başında maşlah ve üzerimde cübbeyle görünce ilkin şaşırdılar. İçlerinden biri:

— Yanlış bir yere geldiniz galiba? Dedi. Siz nereyi arıyorsunuz?

— Harbiye Nâzırı Enver Paşa ile randevum var, dedim.

Bunun üzerine hemen beni başka bir odaya götürdüler. Burası büyük bir bekleme odasıydı, içeride dört kişi vardı. Fasılalar gibi giyinmişlerdi. Beni görünce kendi aralarında fısıldaşmaya başladılar. Ben de gidip kapının yanındaki bir koltuğa oturdum.

Az sonra içlerinden biri yanıma yaklaştı, nazikçe:

— Şeyh Abdulazız Şawiş, sizinle konuşmak istiyor ve kabûlünü rica ediyor, dedi.

Şeyh Abdulaziz Şawiş, yanımdaki koltuğa oturdu, selâmlaştık. Hemen konuyu Hicaz'a getirdi:

— Hükümet ne zaman bir hamle yapmak istese, Emîr buna muhalefet etmektedir. Şimdi şöyle bir vaziyet var: Hükümet Medine'de bir mektep yaptırmak istiyor ama, Şerîf buna karşı geliyor. Bu mektebin idaresi bana verilecek. Eğer Şerîf'in mektebin yapılmama için bir şikâyeti varsa ben, hükümetle aramızdaki bu anlaşmazlığı çözmeye hazırım.

Tam bu sırada Enver Paşa'nın yaveri odaya girdi, bana yaklaşıp

— Enver Paşa on dakika daha rica ediyor. Yanında Feld - Mareşal Liman von Sanders bulunmaktadır. Konuşmaları bitince hemen sizi kabûl edecek.

Yaver odadan çıktıktan sonra Şeyh Abdulazız Şawiş'e döndüm ve dedim ki:

— Hükumetle, Şerîf arasında bir anlaşmazlık hâlinde araya girmenize teşekkür ederim. Fakat, Şerîf'in, hükumetin her reformuna karşı geldiği düşüncesi yanlıştır. Şunu söyler misiniz? Mekke'de neden bir askerî idare mevcuttur? Hicaz'da güvenliği sarsan özel bir durum mu var? Medine'de yapılacak mektebe muhalefet etmesine gelince; ben hükumetle Şerîf'in arasında cereyan eden yazışmayı bilemem. Hem idarenin başı padişahtır, Emîr ona nasıl karşı gelebilir?

Bu sırada yaver tekrar odaya girip Harbiye Nâzırı'nın beni beklediğini söyledi.

Enver Paşa, elimi sıktıktan sonra, hatırımı ve babamı sordu:

— Allah'a şükürler olsun ki, Hicaz'da meydana gelen kriz atlatıldı artık, dedi. Yalnız, hâdiseler yüzünden bazı subaylarımızın öldürülmesine çok üzüldük. Ümit ederim ki, babanızın hukumet hakkında duşunduğu bazı şupheleri izale edersiniz.

— Siz öyle soylüyorsunuz ama, yanınıza bile girerken benden hüviyet varakası sordular. Az önce sizi beklerken, Şeyh Abdulazız Şawiş ile tanıştım. Gerekirse, hükümet ile Şerîf arasındaki anlaşmazlığı halletmek için araya gireceğini söyledi Şerîf ile padişahımız arasında, tâ Sultan Selim'den beri geleneksel bir dostluk vardır. Sonra Hicaz'daki hâdiselere gelince şunu söyleyeyim: Vehib Bey gibi biri oradayken siz nasıl bir sukunet beklersiniz? Vehib Bey, bütün gücüyle mukaddes ülkemizdeki an'anevî haklarımızı elimizden almaya uğraşıyor.

Bu sözlerim üzerine Enver Paşa azıcık hiddetlendi

— Vehib Bey neden yetkilerini genişletti? Kendisine bu şekilde bir yetki verilmiş değildir. Yalnız onu da bütün bütüne kabahatli bulmayın. Onun böyle hareket etmesi için ben talimat vermedim, Sadrâzam Mahmud Şevket Paşa talimat verdi. Biz her zaman Şerîf'in tavsiye ve mutalâalarına riayet ederiz.

Vehib Bey'in Hicaz valisi olması benim fikrim değildir. Ben sadece Vehib Bey'in imparatorluk kuvvetlerine kumanda etmesini teklif etmiştim.

Enver Paşa bu sözleri söyledikten sonra doğruldu ve elini uzatarak

— Bu görüşmemizden çok memnun kaldım. İnşallah bir defa daha görüşürüz, dedi.

İSTANBUL'DAN AYRILIŞ

Enver Paşa ile görüştükten sonra, ertesi gün sadrâzam benimle konuşmak için haber gonderdi. Koşup gittim. Sadrâzamın yanında Dahiliye Nâzırı Tal'at Paşa da bulunuyordu. İlk bakışta her ikisinin de kızgın olduklarını anladım. Önce Tal'at Paşa konuştu:

— Bakın, Emîr Abdullah, her ay valı değiştirmek zor değildir. Ama biz, Medine'den Mekke'ye; Cidde'den Mekke'ye ve Yanbo'dan Medine'ye demiryolu döşeme- ve karariyız. Eğer babanız bu işe razı olursa onu destekleriz. Yok karşı gelirse, o zaman kendisi bilir. Demiryolu döşendikten sonra onun gelirinin üçte birini babanıza bırakacağız. Emrine kuvvet de vereceğiz. Demiryolunun döşenmesi sırasında çıkacak olaylar Şerîf'in kumandasındaki bu kuvvetlerle bastırılacak. Aynı zamanda emrine 250 bin İngiliz liralık bir tahsisat vereceğiz. Şerîf bu parayı kabîleler için harcayacak. Siz şimdi hemen İstanbul'dan hareket ederek babanızı görmeye gidiniz, teklifimizi ona iletiniz. Babanız kabûl ederse, Medine'de Şeyh Havri Efendi'yi bulup, Medine'den Mekke'ye demiryolu döşenmesine başlamasını söyleyiniz.

Tal'at Paşa bunları sanki bir solukta söylemişti. Bir an durunca söze karıştım.

— Müsaade edersenız bir şey söylemek istiyorum, dedim.

Tal'at Paşa gene sözümü kesti:

— Hükümetin kararı budur; başka biçimde düşünmüyoruz.

— Dediklerinizi, babama ileteceğim, diye atıldım. Yalnız şunu bilin ki, kabûl etmiyecektir. Ve teklifi bir tehdit olarak vasıflandıracaktır. Babam, ne emîrlik, ne de para meraklısıdır. Öldükten sonra da oğullarının veya başka birisinin yerine geçmesi de önemli değildir. Bana kalırsa gene siz onun bu konudaki fikrini bir sorun.

Tal'at Paşa hemen atıldı:

— Babamızın ne söyliyeceğini biliyoruz. Bir tahkikat komitesi kurun, diyecek. Zaten bir atasözüdür bu «İşi geciktirmek istiyorsan hemen komisyona havale et.»

Bu sözler üzerine sadrâzamla Tal'at Paşa'ya iyi gunler temenni edip yanlarından ayrıldım. Ertesi gun de bir Romanya vapuruyla Hicaz'a doğru yola çıktım.

Cidde'ye vardığım zaman babamın Taif'te olduğunu soylediler. Vakit kaybetmeden, Mekke yoluyla Taif'e gittim.

Babam beni bekliyormuş. Hemen hukumetin teklifini bir bir ona anlattım.

Bunun üzerine hukumete bir telgraf yolladı ve telgrafta bu mesele hakkında görüşlerinin benim tarafımdan Istanbul'a ulaştırılacağını bildirdi. Bundan sonra da kısa bir dinlenme için Marran'a gitti.

İSTANBUL'DAN ÇAĞIRIYORLAR

Babamın dinlenmeye gitmesini fırsat bilerek, ben de kısa bir süre Dawasır'e yollandım. Çok kalmadan Mekke'ye döndüm. Babam da Marran'dan dönmüştü.

— Istanbul'dan telgraflar yağıyor, dedi. Senin hemen Istanbul'a hareket etmeni istiyorlar.

Bugünkü Mekke'den bir görünüş.

Cidde'deki Dışişleri Bakanlığı.

Hemen yol hazırlıklarımı bitirip hareket ettim. Seyahatım gene Mısır yoluyla oldu. Kardeşim Faysal o sıralarda Cidde mebusu olarak İstanbul'da kalıyordu. Beni güvertede karşıladı, yüzünde derin bir endişe okunuyordu.

— Bâbıâlî ile babam arasındaki ihtilâf beni cidden endişelendiriyor, dedi. Senin de gecikmen buradakileri bir hayli kızdırdı.

Gülümseyerek:

— Merak etme, dedim. Ben durumu o kadar kötü görmüyorum.

Tam bu sırada, polis gemiye çıkmış, arama yapıyordu. Bir ihbar olmuş; gemide birkaç tedhişçi bulunuyormuş. Polis, arama sonunda birçok Ermeni ateşçi ve tayfayı tevkif etti. Bir söylentiye göre bunlar, Mısır Hürriyet ve İttihad Fırkası tarafından Enver Paşa, Tal'at Paşa ve Cemal Paşa'yı öldürmek için gönderilmiş.

Ertesi gün Sadrâzam Said Halim Paşa'yı görmeye gittim. Babamın selâmlarını söyledim, sonra da teklifini sundum. Babam, padişahın arzularına karşı koymayacağını söylüyor ve kendisinin başkanlığında kurulacak bir komiteye bu işin incelenmesinin devredilmesini teklif ediyordu.

Sadrâzam Said Halim Paşa.

— Şu anda herhangi bir şey söyleyecek durumda değilim, dedi. Bir veya iki güne kadar sizi çağıracağım ve Tal'at Paşa ile konuşturacağım.

HARİCİ DURUM

Ben, İstanbul'a 29 haziranda gelmiştim. Bundan bir gün önce de Avusturya Arşiduku Ferdinand ve karısı, Bosna - Saray'nda öldürüldü.

Şimdi azıcık dış siyasetten bahsedeyim. Arşiduk'un öldürülmesi üzerine, Avusturya - Macaristan İmparatorluğu ile Rusya arasında siyasi münasebet kesildi ve her iki devlet genel seferberlik ilân ettiler. Kayser Wilhelm, o sırada Baltık'ta bir gezideydi, hemen Berlin'e döndü.

İki gün sonra Sadrâzam Said Halim Paşa'yı görmeye gittiğim zaman onu yorgun buldum.

— Yunan Başbakanı Venizelos ile bir meseleyi görüşmek için Lahey'e gidiyorum, dedi. Dönüşte konuşuruz.

Sadrâzamla konuşmamızdan bir gün sonra Rusya ile Avusturya birbirlerine savaş ilân ettiler, böylece I. Dünya Harbi başlamış oldu.

Bu olay üzerine hemen Enver Paşa'yı

görmeye gittim.

Zannederim ki, harbin bize de tesirleri olacak, dedim. Enver Paşa

— Evet ben de bundan korkuyorum, dedi. Zaten demiryolu döşeme işini bir zaman geciktirmek lâzım. Yalnız sizden şunu istiyorum: Bir Arap birliği kurmak niyetindeyiz ve bunun için de Arap gönüllüleri istiyoruz.

— Nerede kullanılacak bu Arap gönüllüleri? diye sordum.

— Mısır'da ve Trans - Kafkasya'daki kayıplarımızı telâfi etmek niyetindeyiz. Hicaz'dan ne kadar gönüllü toplayabiliriz?

— Bu, o derece önemli değildir ama, hangi cephede kullanılacak bu gönüllüler?

— Biz, muvazzaf birlikleri Rumeli ve Mısır'da kullanacağız. Bütün gönüllüleri Kafkas cephesine göndereceğiz.

Enver Paşa'nın bu sözü üzerine ben de

— Demek Arap gönüllüleri soğuk iklimde öleceklerdedim. Sonra bir şeyi anlayamadım. Bulgaristan, Avusturya ve Almanlar bizim müttefikimiz olduğuna göre, hükumet kuvvetlerimiz kimlerle çarpışacak Rumeli'de?

Enver Paşa

— Sırplar ve Romenler'le, diye cevap verdi.

— Bu sözlerinizden, sizin müttefiklerinize yardım etmek istediğiniz anlamı çıkıyor, dedim.

Enver Paşa birden konuyu değiştirdi.

— Bana kalırsa hemen Hicaz'a gidin ve gönüllü toplama işine girişiniz.

Görüşmemiz sona ermişti, vedalaşıp yanından ayrıldım. Dışarı çıktığım zaman davulların çalındığını ve umumî seferberlik ilân edildiğini gördüm.

Enver Paşa'nın yanından çıktıktan sonra hemen sadrâzamı görmeye gittim. Konuştuklarımızı ona anlatınca pek şaşmış görünüdü. Ben de hemen Hicaz'a döneceğimi ve gönüllü toplama işiyle meşgul olacağımı söyledim. Sadrâzam

— Şerif'e en iyi tevecciihlerimi iletiniz dedi. Görüyorsunuz demiryolu döşenmesi işi bir zaman geri bırakılmıştır ve onu endişelendirecek bir durum yoktur.

I. DÜNYA SAVAŞINA GİRİYORUZ

Enver Paşa ve sadrâzamla konuştuktan sonra doğruca eve döndüm. Evde, kötü bir haber verdiler: Hıdıv, Bâbıâlî'nin önünde bir suikaste uğramış. Günlerden temmuzun 25'iydi. Suikaste teşebbüs eden de Mazhar adlı bir Mısırlı öğrenciymiş. Hıdıv'i koruyan süvarilerin kılıçlarıyle hemen orada can vermiş.

Olayı duyunca hemen hıdivin Çubuklu'

Bugünkü Mekke'de Jiyad Hastanesi

daki köşküne gittim. İlk tedavisi yapılmış yatıyordu. Konuşamadığı için meramını yazarak anlatmaya çalışıyordu.

— Ne zaman Mısır'a dönmek niyetindesiniz? diye sordum.

— İki, üç gün sonra belki yola çıkarım, dedi.

— Mümkünse hemen yola çıkınız, dedim. Bana öyle geliyor ki hükümet, İngiltere ve Rusya'ya savaş ilân etmek niyetinde; böyle olunca, sizin burada kalmanız İngilizler'ın canını sıkabilir. Sonra sizin Mısır'da bulunmanız hem kendiniz, hem de Mısır'ın menfaatleri bakımından mühimdir.

Yavaşça başını salladı:

— Korkarım ki doktorum hemen hareket etmem için müsaade vermiyecek.

— Yatınız mükemmeldir, diye ısrar ettim. Size yolda gerekli ihtimamı gösterirler. Hemen hareket etmeye bakın

HARBİN DOĞURDUĞU GÜÇLÜKLER

Hıdiv'le konuştuktan iki gün sonra İsmailiye vapuruyla Istanbul'dan ayrıldım. Beraberimde kardeşim Faysal, Şeyh Hasan eş-Şibi ve öteki arkadaşlarım vardı.

Çanakkale Boğazı'na gelince, Türk destroyerleri durmamız için işaret verdiler, gemimiz durdu. 15 dakika sonra da kendilerini takıp etmemizi bildirdiler. Ağır ağır mayın tarlalarının arasından geçtik, boğazdan çıktık

İzmir'de, İngiliz konsolosu, doğrudan değil de, Pire yoluyla Mısır'a gitmesini gemi süvarisine tavsiye etmiş, biz de ertesi gün, İzmir'den ayrıldık, Pire'ye gittik. Pire'de, Hıdivyal Postaları Kumpanyası Direktörü, başka bir gemiyle İskenderiye'ye gitmemizin daha müsait olacağını söyledi.

Gemide pek çok Mısırlı bulunuyordu. Bunların bir kısmı, tatil yapmak için Mısır'a dönenlerdi. Durumu Mısırlı yolcularla konuştuk ve bir Yunan gemisiyle İskenderiye'ye gitmeye karar verdik. Bununla beraber, gene de iki gün tehirli vardık.

İskenderiye'ye varınca Kahire'ye Âbidin Sarayı'na gittim. Beni ilk ziyaret eden, Mısır Başbakanı Hüseyin Rüşdü Paşa oldu. Istanbul'da Hıdiv'ın uğradığı suikast hakkında bilgi almak istiyordu. Benden durumunu ve ne zaman döneceğini sordu.

— Durumu müsait olunca hemen donecek, dedim. Yaralarının iyileşmesini bekliyor.

— Ben de mektupla hemen donmesini tavsiye ettim.

Burada şunu söyleyim: Daha sonradan öğrendiğime göre, Hıdiv suikaste uğrayınca, İngiliz büyükelçisi, Çubuklu'daki yalısında Hıdiv'i ziyaret eder ve mümkünse hemen Mısır'a değil de Roma'ya gitmesini tavsiye eder. Hıdiv ise Roma'dan çok Londra'ya gitmek ister. Eğer bu mümkün olmazsa, Istanbul'da kalmak istediğini söyler. İngiliz büyükelçisi ise Roma diye ısrar eder.

BABAMIN, SULTAN'A YAZDIĞI MEKTUP

İngiliz elçisinin Roma diye ısrar etmesi şu sebebe dayanmaktadır: Tarafsız bir şehirde yaşayan Hıdiv'in hareketlerini kontrol altında tutmak İngiltere için daha kolay olacaktır. Böylece Hıdiv'in Türklerle teması kesilecek ve İngiltere'ye karşı savaşa girmek hususunda Türkler üzerinde yapacağı baskı da önlenmiş olacaktır

İngiltere savaşa girdikten sonra Hicaz'a döndüm. Hemen babamın sarayına giderek durumu görüştük. Sonra babam, Sultan Reşad'a şu meâlde bir mektup yazdı:

> *... takdir edersiniz ki, Balkan Harbi bizi zayıf bırakmıştır. Bu harbe Almanlar'ın safında katılmak çok tehlikelidir. Osmanlı silâh fabrikaları gerekli cephaneyi imal edecek vaziyette değildir. Sonra, imparatorluğun güney kanadı Basra, Yemen ve Hicaz, düşman donanmasının taarruzuna açık durumdadır. Hükümet burada yaşayanlara güvenmemelidir. Bu sebepler yüzünden Almanlar safında harbe girmeye engel olunmasını niyâz ederim.*
>
> *Hüseyin*

Mektup, Sultan V. Mehmed Reşad'a ulaştıktan hemen sonra Osmanlı hükümeti savaş ilân etti.

GOEBEN VE BRESLAU MACERASI

Osmanlı hükümeti henüz savaş ilân etmişti, biz de olayları büyük bir dikkatle Taif'te takip ediyorduk. Ansızın vali Vehib Bey Taif'e geldi. Babamla görüşmek istemiş. Sebebi de şu: Dahiliye Nâzırı ile Harbiye Nâzırı birer telgraf göndererek Rusya ve İngiltere'ye karşı harbe girişimiz üzerinde Emir'in fikirlerini öğrenmek istemiş.

Vehib Bey durumu açınca, babam:

— Bu kadar önemli meselede şifahi olarak bir şey söylemek istemem, dedi. Yalnız siz namuslu ve dürüst bir askersiniz, size düşüncemi gayr-ı resmî olarak ifade edeyim. Hükümetin bu harbe katılmasını çok mânâsız buluyoruz. Biz, güney cephesinde kuvvetli bir donanmayla karşı karşıyayız. Hükümetin durumu nazıktır. Mısır'da İngilizler, öte yanda da Ruslar'la uğraşmak zorundadır. Sonra Sırbistan ve Romanya, hükümete karşı olduklarından dolayı, müttefiki Almanya ile doğrudan bir irtibatı olamamaktadır.

Vehib Bey bu sözleri üzerine bir zaman düşündü, sonra sakalını sıvazlayarak:

— Biz, son kozumuzu oynuyoruz, dedi. Başka çaremiz yoktur.

— Milletlerin kaderiyle kumar oynanır mı? diye babam da ona karşılık verdi.

Vehib Bey ile konuşmasından bir gün sonraydı. Istanbul'dan sadrâzam ve Harbiye Nâzırı'ndan birer telgraf aldık. Enver Paşa harbe girişimiz üzerinde babamın düşüncesini soruyordu.

HARBE GİRMEMİZİN

Babam, Enver Paşa'ya uzun bir mektup yazarak, bundan önce de fikirlerini bildirdiğini, gene de aynı fikirde ısrar ettiğini, Fransa, İngiltere ve Rusya'ya karşı harbe girmemizin büyük zararlar doğuracağını ve ilerisi için tehlikeli olacağını, hattâ imparatorluğun birçok taraftan muhalefet geleceğini ifade etti.

Sadrâzama da bir mektup yazıp, görüşünü anlattı ve hükümet harbe girmekte ısrarlı ise, güney kanatta bulunan birlikleri teçhiz ve iaşe etmek için en az üç yıllık malzeme bulundurmasını, Asir ve Hicaz'da bulunan 21. ve 22. tümenlerle, Yemen'de bulunan 39. ve 40. tümenlerin ikmal edilmelerini belirtti.

Babamın, hükümete yazdığı mektuplara birkaç gün sonra cevap geldi. Telgrafta bütün şartların düşünüldüğünü, her türlü tertibatın alındığını, babamın tavsiyelerine teşekkür edildiğini yazıyordu.

1 kasım 1914'te bir haber geldi: Rusya, imparatorluğun doğu hudutlarına saldırmış, Osmanlı donanması da Rusya'nın Karadeniz'deki sahillerini topa tutmuştu.

Aslında ilk hareket Türkler tarafından yapılmıştı. O sıralarda Osmanlı donanması, Amiral Souchon tarafından kumanda ediliyordu. Goeben ve Breslau zırhlıları Karadeniz'e çıkarak Rus sahillerini ağır salvolarıyle dövmüşlerdi.

Bu olaydan, ne padişahın, ne sadrâzam Said Halim Paşa'nın, ne de öteki nâzırların haberi vardı; sadece Enver Paşa ile Talʿat Paşa, Karadeniz'de böyle bir hareketin yapılacağını biliyordu.

Rus sahillerinin topa tutulması olayı üzerine bütün hükümet üyeleri istifa ettiler. Sadrâzam Said Halim Paşa da istifasını verdi ama, kabûl edilmedi.

Enver Paşa, I. Dünya Savaşı başlarında.

Mekke'de umumî parklardan biri.

HAZIRLIKLA GEÇEN İKİ YIL

Böylece Osmanlı İmparatorluğu harbe girmiş oluyordu. Babam harbe girmemiz üzerine, hükümete bir telgraf çekerek, Yemen, Hicaz ve Asir için yıllık tahsisatın gönderilmesini istediyse de hiç bir cevap alamadı

Harbin ilk safhalarında İttihad ve Terakki Fırkası, Arap eyaletleri hakkında hiçbir şey düşünmemiş, oraya ait hiçbir plan yapmamıştı. Yalnız tasarıları, İngilizleri Mısır'da ve Irak'ta tutmak, İngiliz kuvvetlerinin, Batı cephesine kaydırılmasını engellemekti.

Kıştan çıkıp ilkbahara girince, Türkler, Mısır'da büyük bir taarruza geçti. Turkler aslında, Irak'taki kuvvetlerinin büyük bir kısmını Kafkas cephesine çekmişler, Irak'ta sadece ihtiyat birliklerini bırakmışlardı. Bunların da görevi Irak'ı savunmaktı.

Bundan dolayı İngiliz kuvvetleri Basra'ya çıkınca, ciddi bir direnmeyle karşılaşmadılar. Basra'yı kolaylıkla ele geçirdiler ve Kurna'ya doğru ilerlemeye başladılar.

Iraklı Araplar, Türk hükümetine karşı fena halde içerliyorlar, Irak birliklerinin uzak cephede Kafkasya'da Türk topraklarının savunması için gönderilmesini homurtuyla karşılıyorlardı

Yaz gelince babam Taif'e gitti. İngiliz birlikleri hızla Irak'a doğru akıyordu. Bu arada, Mısır'a sefer yapan Türk kuvvetleri başarı kazanamadı

İşte bu günlerdeydi. Kahire'deki İngiliz Başkonsolosluğu Doğu İşleri Sekreteri Storrs'tan bir mektup aldım. Mektup şöyle diyordu:

Şerif Abdullah Bey,

Osmanlı İmparatorluğu Büyük Britanya ile olan dostluğunu, Almanlar'la ittifak yapmak suretiyle bozmuştur. Majestelerinin Hükümeti bundan böyle, uzun zamandır Türkler'a karşı sürdürdüğü mükellefiyetlerini artık sürdürmek niyetinde kendisini hissetmemektedir. Eğer babanız ve sizler, Araplar'ın bağımsızlığı için bir harekâta girişecek olursanız Büyük Britanya size her türlü şekilde destekliyecektir.

Mektubu okuyunca bir hayli şaşırdım, hattâ korktum. Babamın durumu tehlikeli olabilir gibi geldi bana. Hemen mektubu babama götürdüm. Okudu, sonra gülümseyerek.

— Hâlen Arap haklarını talep edecek bir durumda değiliz, dedi

Bundan bir ay kadar sonra, gene aynı teklifleri tekrarlayan ikinci bir mektup aldık, bu mektup Mısır Yüksek Komiseri Sir Henry McMahon'dan geliyordu. Babamın cevabı gene aynı oldu.

(Arkası gelecek sayıda)

İstanbul'un Bilinmeyen Köşeleri

Yazan: Paul de Régla
Çeviren: Reşat Uzman

(Yazar 1890 yıllarında İstanbul'a deniz yolu ile yapmış olduğu seyahati ve özellikle İstanbul'da gördüğü ve yaşadığı olayları sübjektif bir tarzda nakletmektedir. Önce Marsilya'dan İtalya üzerinden Atina'ya, oradan da Ege Denizi, Çanakkale ve Marmara üzerinden İstanbul'a gelişini anlatmaktadır Bu arada İstanbul'un fethedilişini o zamanki Avrupa zihniyetine uygun bir şekilde hikâye etmektedir Burada daha ziyade bir Avrupalı'nın Turkler hakkındaki duygularını görmekteyiz.)

İSTANBUL, Boğazıçi ve Haliç! Kalplerimize meçhulun sıcak ve şâirâne ışınlarını sokan sihirli isimler! İşte nihayet gözlerimizin önüne serildiniz! Biraz sonra gül ve yasemin kokularının birbirine karıştığı esrarlı toprağa ayak basacak ve yalnız isimleri bile ruhlarımızda binbir çeşit arzu uyandıran hûrileri göreceğiz. Fakat kimbilir, belki biraz sonra gemi demir atıp sahile çıkınca gerçeğin ezici çıplaklığı bütün bu hayâlleri silip gidecek? Kimbilir belki de hayâlin en üst noktalarından olayların çukuruna düşulecek? Seyahatin en güzel anı, İstanbul'a geliş anı idi. O ne muazzam manzara! Bu ne güzel renkler!

Sağ tarafımızda, Asya kıyısı, yeni adıyla Kadıköy'nden, demiryolu garı ve bakımlı İngiliz mezarlığı ile Haydarpaşa geniş Askeri Hastane ve Haydarpaşa'dan büyük servi ağaçlı kutsal mezarlık ile ayrılmış bulunan Asya İstanbul'u Üsküdar'a uzanıp gidiyordu.

Önümüzde, gemilerin Karadeniz'e çıkıp indikleri Boğaziçi vardı. Eski sarayın burnunu (Sarayburnu) doner dönmez, birdenbire harika bir manzara ile karşılaştık Yavaş yavaş içine doğru girdiğimiz Haliç'in solunda asıl İstanbul şehri ve sağ tarafta büyük bir köprüyle bağlanan Galata, Pera ve Taksim mahalleleri. Diğer tarafta ise zarif ve büyük Çırağan ve Dolmabahçe sarayları, bunların üst tarafında Osmanlı İmparatorluğu hükümdarının oturduğu ve yalı ile köşklerin süslediği Yıldız Parkı.

Kızkulesi'ni gerde bırakarak, ağır ağır yanaşacağımız nokta olan, Tophane cephanelığı ile Galata gümrüğü bürolarının arasında doğru yol alıyoruz.

Birdenbire kendimizi ufaklı büyüklü sandallarla, ince, uzun ve zarif kayıklarla, buharlı çatanalarla çevrilmiş buluyoruz. Bunların donup durmasına, bir de haykıran, bağıran yüzlerce ses, anlamsız keli-

Fotoğraf: Ezer Tutel

İstanbul'da yabancıların hayran olduğu köşelerden biri Haliç tir

meler karışıyordu. Gemimiz liman içine demirlemiş, bir sürü gemi arasından geçerek, erişmek için tam on iki gün verdiğimiz Istanbul'un meşhur rıhtımına yanaşıyordu

NİHAYET GELDİK

Bu andan itibaren, Marsilya'dan beri bizi meşgul eden edebiyatı bir kenara koyalım! Şairlerin, Chateaubriand'ın, Lamartine'in, Théophil Gautier'nın, Gérard de Nerval'in Şark'ına Elvedâ diyelim! Elvedâ tabiatın özenerek yarattığı ve insanların bozduğu Şark! Rüya bitiyor ve gerçek gitgide daha yaklaşıyor...

Her çeşit zorluk ve ümitsizlik, İslâm'ın bu kutsal topraklarında yabancı seyyahları beklemektedir. Alıştığımız ve terkederken üzüntü duyduğumuz gemimizden ayrıldıktan hemen sonra, kendimizi ve eşyalarımızı otele götürecek olan rehber tercümana teslim ediyoruz. İlk defa geldiğiniz ve lisanını bilmediğiniz bir ülkeye ayak bastığınızı düşünün, işte siz bir levanten için baha biçilmez bir madensiniz demektir. Öyle bir maden ki, derhal kendi malı ilân edilen, kıymetine göre uygun şekilde sömürülen ve ortaya çıkan rakiplerine karşı da seyrek görülecek bir enerji ile savunulan bir maden.

Kuvvetli bir kürekçinin çektiği kayığa rehberinizle birlikte oturuyorsunuz. Kayık, sizi polis bürosuna getirip bırakıyor Burada, genellikle okumasını bilmeyen fakat Türk konsolosluklarının damgalarını taşıyan bir memura pasaportunuzu uzatıyorsunuz. Rehberiniz doldurduğu kâğıtları da inceledikten sonra tek kelime söylemeden gümrüğe doğru oradan ayrılıyorsunuz

Gümrüğe gelince, oradakileri selâmlayın; zira Osmanlı İmparatorluğu'nun en yüksek şahsiyeti ile karşı karşıyasınız demektir! Selâmuayın ve cuzdanınızı açın, karşınızda, imparatorluğun en büyük hâkimi Bahşiş Sultan var demektir.

Gümrükte size kitabınız olup olmadığını sordukları vakit daima HAYIR diye cevap vermelisiniz. Aksi hâlde kitaplarınızı herhangi bir sebeple müsadere edilmiş göreceksiniz.

Nihayet, valizleriniz darmadağın bir hâlde, toplamaya fırsat bulamadan rehberinizin öncülüğünde, hamalların arasından zorlukla geçerek otelinize varıyorsunuz. İşte, her şeye rağmen Istanbul'dasınız

İSTANBUL'UN GÖRÜNÜŞÜ, TEPELERİ, CADDELERİ, CAMİLERİ, MEYDANLARI, MAHALLELERİ

Kabul etmek gerekir ki, dünya yüzünde pek az şehir Istanbul kadar önemli bir vere sahiptir. Eski Bizans, asıl Istanbul, geniş bir üçgen içinde üçlü anfiteatr şeklinde yayılmaktadır. Bir tarafı Marmara Denizi, diğer tarafı Boğaz'ın devamı olan Haliç ile çevrilmiştir. Haliç böylece, asıl Istanbul'u, eski varoşları olan ve Frenk mahalleleri de denen Galata ve Pera'dan ayırmaktadır. Tam anlamıyla, tepesi biraz basık, iki kenarı Marmara ve Haliç surlarıyla yıkanan ve tabanı Avrupa kıtasına doğru açılan bir üçgen düşünün! İşte Istanbul!

Romalılar, yedi tepe üzerine kurulu Roma'nın hâtırasına hürmeten olacak ki Istanbul'a da yedi tepeli şehir demişlerdir. Fakat bu isimlendirme gerçeğe uymamaktadır ve bize sanki doğudaki şehre Batı İmparatorluğu'nun fikri adapte edilmek istenmiş gibi gelmektedir. Aksi hâlde iyi niyetle düşünüldüğü vakit, bu topografik iddianın hakiki sebebi meçhul kalmaktadır. Nitekim, gerçekten kendini gösteren tepeler sayılırsa üç veya dördü geçmediği görülür; halbuki bütün toprak arızalarını tepe olarak sayarsak yediden çok daha fazla bir sayı buluruz.

Istanbul'un en önemli caddesi ve aynı zamanda en geniş ve en uzun olanı Sultan Mahmud Köprüsü'nden başlayıp, Yenicami'yi sağına alarak, Eski Saray'ın önünden Bâbıâli'ye çıkmakta, buradan Ayasofya ve Atmeydanı'na erişmekte ve nihayet birçok ufak yollara ayrılarak Yedikule şatosu önüne kadar devam etmektedir Seraskerlik binasının bulunduğu Beyazıt meydanında, gece ve gündüz şehirdeki yangınları gözlemek için Sultan Mahmud tarafından inşa ettirilen Istanbul'un en yüksek ve en güzel kulelerinden biri vardır.

Şehrin meydanları, caddeleri ve sokaklarında genel bir intizamsızlık ve ihmal, ilk defa gelen bir kimsenin dikkatını derhal çekiyor. Cezâyir'de rastlanan eski Roma yollarını andıran düzensiz, taş parçalarından yapılmış sokakların iki yanında kâh eski ahşap evler, kâh konforlu görünüşe sahip yeni kâgir evler sıralanıyor. Bazen ev, bahçe, cami, kuyu yıkıntılarına, bazen de gelişiguzel serpilmiş sultanların veya aile efradının kemiklerini taşıyan zengin türbelere rastlayabilirsiniz. Daha ilerde uzun servilerin gölgelediği kabirlerin kapladığı mezarlıklar; suyu kurumuş veya çok ince bir su akıtan çeşmeler görünür

Her Müslüman'ın evi birbirinden kesin olarak ayrılmış iki kısımdan meydana gelmiştir. Bunlar «harem» ve «selâmlık» tı Selâmlık, sadece erkeklere hasredilmiş olup, yabancıların girebildiği tek kısımdır. Harem ise, başkalarının meraklı bakışlarında muhafaza edilmiş olup, ailenin, yani kadınların ve çocukların oturduğu ve asıl aile hayatının geçtiği yerdir.

Aile reisi ister mermer sarayda oturan zengin, ister tahta evde oturan bir fakir olsun, evlerde daima aynı bölümler ve aynı idare sistemi mevcuttur.

Dinî icaplardan doğan bu gelenek, yabancılardan saklanan evin bu kısmını daima en ilgi çekici hâle sokmuştur. Bu yüzden, harem daima ya bahçenin dibine, ya da evin daha kuytu, ikinci planda kalan bir yerine inşa edilmiştir. Türkler daha ihtiyatlı davranmak için, bizim Fransa'da kullandığımız «giyotin» biçimi geniş pencereleri tercih etmişler fakat bunların önüne, sıklığı kaba bir tülü hatırlatacak kadar olan tahta kafesler geçirmişlerdir. Bu kafeslerin özelliği, içerden dışarısının rahatça seyredilmesine karşılık, dışardan içerinin görünmemesidir

Giriş kapısının hemen üstünde, sokağa doğru, 1,5 metre kadar çıkıntı yapmış, tahta veya taştan yapılmış bir nevi balkon, Türk evlerinin ayrı bir özelliğidir Bu balkon, bir ser gibi, dört bir yanı pencereyle kapalı olup, evlere ayrı bir görünüş sağlamaktadır. Bunların iç tarafına gelince, Türk kadınının zamanlarının çoğunu geçirdikleri geniş bir sofa göze çarpmaktadır.

Türk evi ister büyük olsun, ister küçük, daima bir odaya açılan az veya çok uzun fakat geniş bir koridor ihtiva eder. Bu odada tahta döşeme üzerine hasır örtülmüş olup, genellikle ev hizmetlerine bakanların ve pek fazla önemi olmayan ziyaretçilerin girdikleri bir yerdir. Bazı evlerde koridor, icabında yemek salonu veya misafir kabul salonu olarak kullanılan ikinci bir odaya da bağlanır. Bu odaların eşyası oldukça sadedir Yazın bir hasır, kışın bir halı; bir duvar boyunca sert yünden imâl edilmiş, üstü ipekli veya hafif bir kumaşla kaplı olan geniş ve rahat bir divan; divanın örtüsuyle aynı renk ve aynı kumaştan imal edilmiş, içi yun dolu rastgele serpilmiş yastıklar; odanın ortasında ceviz veya maundan bir masa, duvara yaslanmış bir kütüphane, birkaç Venedik aynası, pencerelerde beyaz perdeler .. İşte bir Türk evinin eşyaları Kışın şömine yerine, bakırdan mâmûl bir mangal ısıtma işini görür. Eğer ev sahibi önemli bir kişi veya Avrupalaşmış biri-

Beyazıt kulesinden Süleymaniye'yi gösteren eski bir gravür.

si ise, bu sade eşyalara bir komidinle, sekreter burosunu da ilâve etmek gerekir

FRENK MAHALLELERİNDEN GÖRÜNÜŞLER .

Asıl Istanbul şehrinden sonra, bundan Haliç'in bir kolu ile ayrılmış, ancak ortaları, büyük gemilerin geçmesine musaade edecek şekilde hareketli köprülerle asıl şehre bağlanmış bu tarafı görelim!

Avrupalılar'ın ve levantenlerin Konstantinopl olarak isimlendirdiği bu şehir, kıyısında imparatorluğun sahiplerinin oturması yüzünden gitgide daha fazla önem kazanmaya başlamıştır.

Boğaz'ın öteki yakasındaki Üsküdar ile beraber aynı mülkî idare altında toplanmış bu üç şehri ayıran mesafe, Londra'nın mahallelerini ayıran mesafeden daha fazla değildir. Ancak manevî yönden bakılırsa, bu mesafenin ne kadar fazla olduğu farkedilir, üç ayrı dünya, üç ayrı devir, üç ayrı medeniyet onları ayırmaktadır. Bu üç ayrı dünyanın insanları, yaşayışlarının her geçen gun yeni medeniyetin nefesiyle sarsıldığını anlamakta, fakat geçmişlerine yine de sıkı sıkıya bağlı olmakta devam etmektedir. Eski, orta ve yeni çağların bu üç hârika örneğini, Galata ve Pera canlı olarak özetlemektedir

Bu sonuncu şehir sokakları, çukurları, yıkıntıları, zengin ve fakir evleri, sarayları, kışlaları, kesme taştan Avrupaî evleri, ahşap, Asya tipi evleri, mahalle pazarları, insanların, eşyaların ve hayvanların kaynaştığı hanları ile ayrı bir özellik taşıyor. Paris ve Marsilya'daki eğlence yerlerinin adlarını almış olan irili ufaklı bir sürü gece kulübü Fransızca, İtalyanca, Almanca, Rusça, Rumca ve Turkçe reklamlarla, müşterilerine en güzel programları vaadediyorlardı. Burası tam anlamıyla artıstık, Avrupaî, Asyavarî, Yunanlı, yabanı ve medenî şeylerin cüretkârane karışımını gösteriyordu.

Manevî bakımdan incelendiği vakit, muazzam şehrin merkezinin her tarafta olduğu görülür. Nitekim, yaşlı Türk için her şey asıl Istanbul'un birkaç mahallesi, Rum için Fener; Avrupahlar ve Levantenler için Galata ve Pera; Yahudî için bütün şehir, Balat ve Hasköy'dür

Bu çeşitli insanları bir arada tutan unsur ise, monarşik bir hükümetin temsil ettiği Osmanlı idaresi idi. Her mahalle nasıl kendine özel bir çehre gösteriyor ise, her milliyetin de kendine has karakterleri, zevkleri, inanışları, bâtıl inançları, arzuları ve bağımsızlık hayâlleri vardı. Her tarafta tek olan bir şey, yakınındakilere duyulan kin ve nefret idi. Dın, milliyet, nüfuz farklılığının yarattığı kin İşte Türkler'in hâkimiyetlerinin dayandığı tek temel! Osmanlı İmparatorluğu'nu teşkil eden milliyetleri kılıçla boyun eğdirdikten sonra, padişahlar, tabiiyetlerindeki halkların millî özelliklerine dokunmamışlardır. Tarihe bakıldığında, en ufak bir dinî baskı görülemez. Bütün bu unsurlar arasında kaynaşma olamamış ve herkes kendine özel karakterini, tabiî tipini muhafaza etmiştir. Hâlen ne vatan sevgisi, ne ciddî bir bağımsızlık düşüncesi gutmeyen bu topluluklar birbirlerine gittikçe düşman olarak, bilek kuvvetinin önünde daima eğilmişlerdir. Fakat hiçbiri galiplerine duydukları kini unutmamıştır

İşte Istanbul, halkının bu manevî yapısından dolayı, diğer başkentlerle benzerliği olmayan ahenksiz, düzensiz bir şehir havası taşıyordu. Onu Bâbil Kulesi'ne benzetmek hâtalı olmaz, zira eski Bâbil'i andıran ihtiraslar ve entrikalar, Istanbul'u yavaş yavaş beklenen kötu sonuca doğru sürüklüyordu

İstanbul'un çeşitli yerlerinden manzaraları bir kenara bırakarak, şimdi bu şehrin insanları ile meşgul olalım

Istanbul'un sâkinleri denince, dünyanın her yerinde rastlanan tipler göz önüne gelir. Şehrin kendisi gibi dünyanın en garip ve ilgi çekici karışımını meydana getiren insanlar. Orada her dilde konuşmalar, her şiveden anlayanları bulmak mumkundur. Fakat başlıca topluluklar, Rumlar, Ermeniler, İtalyanlar, Almanlar, Fransızlar, Amerikalılar ve Ruslar'dır

ISTANBUL'UN RUMLARI

Burada, Fenerli olarak adlandırılan Rumlar, Atına ve adalardakilerden farklı olarak, dünyanın her yerinde olduğu gibi, kâr olan her işte zeki tüccarlar olarak karşınıza çıkmaktadır. Guzel konuşup lâfta kalan vaitte bulunurlar ve hem Turkler'den, hem de Ermeniler'den nefret ederler. Kötü taraflarını saymak için çok şey söylenebilmesine rağmen, iyi taraflarına gelince hemen hemen hiçbir şey söylemek mumkun değildir Bu topluluk, İtalyanlar'dan ve Levantenlerden kat kat daha fazla yobazdır

Kendilerini kuvvetli hissettikleri vakit yukarıdan atmayı pek severler; ama zayıf oldukları yerde susmasını ve kuvvetlinin önünde eğilmesini iyi bilirler. Adalarda yaşayan soydaşları kadar cesur değilseler bile, kazançlarının mevzuubahis olduğu zor bir meselede dahi ileri atılabilirler. Zengin olanları, ticarî ve malî şirketlerin ve müesseselerin başındadır. Pek çoğu da daha iyi imtiyazlar sağlamak için Rus tâbiiyetine geçmiştir. Yabancıları insafsızca

sömürerek onlara karşı sert davranırlar ama kendi kilise'leri, okulları veya hastaneleri ile ilgili bir konuda çok comert davranırlar. Aralarında serbest düşünceli olanlarına pek rastlanmaz. Bir kısmı ise, inanç bakımından değil, iyi bir kazanç sağlamak için Mason localarına girmiştir. Onlara has bir davranış, hemen hemen hepsinin yüksek stilde Avrupalı şapkası taşımasıdır. Bir çoğu tabiblik mesleğini seçmiş olup, Turk ve Ermeni meslektaşlarından nefretle bahsetmeyi severler. Genel olarak Fransa'dan hoşlanırlar, ama bu demek değildir ki menfaatleri dolayısıyla Fransa'ya yüz çevirmesinler. Istanbuldaki toplulukları en önemli topluluk olup, zenginlik bakımından Ermeniler'le rekabet hâlindedirler.

Genellikle kadınca bir hava taşıyan güzelliğe sahip delikanlıları vardır. Yaptıkları soygunlar efsâneleşen birçok haydut çetesinin başı, Ada ve Anadolu Rumları'ndan çıkmıştır.

Ana vatan ile olan ilgileri çok sık olup, memleketlerinin gelişmesini ve büyümesini dikkatle takip ederler. Belirli bir ölçüve kadar vatansever olup, bu duyguları hiçbir zaman Atina ve adalardaki soydaşlarınınki ile mukayese edilemez

Istanbul'un Turkler tarafından fethinden sonra duymaya başladıkları aşağılık duygusunu hâlâ görmek mümkün. Bu duygu ancak yeni nesillerce unutulacağa benzer

Gemici, işçi, çiftçi ve küçük tuccar olan topluluğun çoğunluğu, Bizans İmparatorluğu'nun yeniden kurulacağına dair olan inançlarını bir an bile terketmezler. Bunlar için Türkler'in şehri terketmeleri bir zaman meselesi olup, Altın Kapı'nın açılıp, Yunanlılar'ın tekrar şehre girerek Bizans'ın hâkimi olmaları yakın bir zamanda gerçekleşebilecek bir olaydır.

Eski Rum aileler, geniş arazüer satın aldıkları Pera ve Istanbul adalarında yerleşmek üzere yavaş yavaş Fener'i terketmektedirler.

Netice olarak denilebilir ki, Istanbul Rumları, sathî de olsa, aldıkları Avrupavârî eğitim neticesinde kendi kendilerini toparlayan bir topluluk olarak gözükmektedirler. Ancak, dinî taassup, tarihten aldıkları derslere rağmen hâlâ Istanbul'un fethedildiği günlerdeki kadar koyudur.

Rum kadınları, Atina'da olanlardan çok daha guzeldir. Pera'da değişik tiplere rastlanırsa da, asıl eski tipler Fener ve Samatya'da bulunmaktadır. Koket tabiatlı

Beyoğlu sırtlarından Haliç'in görünüşünü tesbit eden bir gravür.

olup, gösterişe meraklı, kibirlidirler, vakitlerinin pek çoğunu, birbirlerini çekiştirmekle [illegible] Pera [illegible] Rum kadınları ve evlenmeleri için gerekli olan çeyizlerini temin etmek için çalışan Rum kızları temsil eder. Aralarında faziletli ve şerefli olanlar varsa da, bizim bahsettiklerimiz büyük bir çoğunluğa ait olanlardır

ERMENİLER'E GELİNCE

Ermeniler, Rumlar'dan daha kalabalık bir topluluk olarak görünürler. Onlara, Istanbul'un en düşük yerlerinden, en yüksek yerlerine kadar her yerde rastlamak mümkündür. Rumlar'dan daha kurnaz, daha siyasi ve daha mutevazı olan Ermeniler, Rumlar'ın kendilerine gösterdikleri bütün kini ve nefreti aynen onlara karşı hissederler. Mevcudiyetlerinin en önemli gayesi, Turkü sömürmek, aldatmak, itimadını kötüye kullanmak ve ondan elde edilebilecek her türlu kazancı sağlamaktır. Dalkavukluk ve casuslukta birinci olan Istanbul Ermenileri bu sayede Türkler'in her işlerine girmeyi başarmışlardır. Ermenisiz bir tek Turk evi yoktur.

Ermeniler, kendi işlerini çok kolaylıkla halledecek kadar zekidirler. Uzun asırlar boyu kaybettikleri vatan kavramından dolayı, Rumlar'dan çok daha az vatanseverdirler. Bunun için günü gününe yaşamayı tercih ederler. Birçoğu sarayda değişik vazifelerde, bir kısmı Osmanlı idaresinin değişik kademelerinde bulunmakta olup, ister vezir olsun, ister ayakkabı boyacısı, tek gayeleri Türk'ten bir şeyler koparmaktır. Hedef güttükleri gayeye erişmek için, tereddutsüz karılarını ve kızlarını satarlar

Onlar için, «Hasta Adamı» için için kemiren ve kısa zamanda donuşü olmayan bir çukura itiverecek olan bir çıbanbaşı demek pek yanlış olmayacaktır.

Ermeniler, Rumlar gibi birleşik değiller. Burada da, mezhep ayrılıkları, ayrılık tohumlarının ekilmesi için gereken ortamı hazırlamıştır. İki büyük kısımda Ermeniler'i görmek mümkündür: Ortodoks veya Gregoryen ile Katolik olanları. Bunların ortak olan tek tarafları evlerde ve dinî merasimlerde kullandıkları Ermenice dir. Bunun dışında her biri, en az Türkler'e duydukları kadar, bir diğerine karşı kin duyar. Katolik olanları Avrupalılar'a en yakın olanlarıdır.Viyana ve Venedik'te önemli eğitim merkezleri vardır. Hemen hemen hepsi Fransızca'yı iyi bir şekilde konuşur. İster Gregoryen, ister Katolik olsun, dinî taassupları, onlara daha iyi imkânlar sağlayacak olan İslâm dinine geçmeyi önlemez

Ermeniler'in çoğunluğu Batı'da olup bitenleri, dergilerden, gazetelerden yakından takip ederler. Aralarında güzel sanatlara eğilimli olanlar vardır ve bunların arasında pek çok ressam, muzisyen ve edebiyatçı mevcuttur. İslâm zevkine uygun tipleri canlandıran birçok kuvvetli komedyen ve aktor Ermeni topluluğundan çıkmıştır.

Turk kadınlarının zevklerini ve davranışlarını benimseyen Ermeni kadınları, Rum ve Avrupalı kadınların giyiniş, görünüş ve makyajlarını taklit etmek için kendi özelliklerinden uzaklaşmışlardır. Ahlâkî durumlarına gelince, onların iyi birer anne olduklarını ve ahlâken çökmüş bir ortamda erkeklerin zevkleri için yetiştirildiklerini söylemek her şeyi açıklamaya yeterlidir.

YAHUDİLER'İN DURUMU

Istanbul Yahudileri'ne gelince, kendimizi soğukkanlılık içinde kalmaya ve gerçekleri kendisinden ziyade daha başka şeyleri anlatmaya zorladığımızı itiraf etmek gerekir

Ermeni ve Rumlar hakkında, onların kötü tarafları için söylediğimiz şeylerin tamamını Yahudiler'e maletmek yanlış bir hareket olmaz. Istanbul'daki bu yaratıkları Paris, Viyana, hattâ Cezâyir ve Selânik'teki soydaşları ile karşılaştırmamak gerekir. Maddî ve manevî olarak medeniyetin hakiki cüzzamlıları olarak nitelendirilebilirler

Korkak ve ürkek bakışlarla Galata sokaklarında dolaşıp dururlar. Başları daima önlerine eğik, sanki evlerin penceresinden başlarına bir tuğla atılacakmış gibi devamlı tetikte olarak evlerin gölgesine sığınarak yürürler.

Fakat bütün bunlara rağmen, Rumlar'da olduğu gibi Yahudiler arasında dilenci, hırsız ve kaatile rastlamak hemen hemen mumkun değildir. Yahudiler'in hepsi, istisnasız çalışırlar. Dukkân sahibi, ev işleri gören kadın, açık saçık resim satıcısı, izmarit toplayıcısı, paşa ve beylere kadın temini, tercuman, rehber, manav, tütün, kibrit satıcısı, yabancı para değiştiren, banker, tefeci, kuyumcu, arsa spekulâtörü, fâhişe, vs... Hayatlarını kazanmak için yapamıyacakları iş yoktur. Paranın onlar için ne kokusu, ne de tadı vardır. Vatanseverlikleri, akşamları, evlerinin bir köşesinde, gunduz kazandıkları paraları istif etmekten ibarettir. Zekâları bir gerçek olup [illegible] bir İspanyolca'nın dışında, ra-

III. Ahmed çeşmesi ve Ayasofya.

hatça Fransızca, İngilizce, Almanca, Türkçe, Rumca, Ermenice, Rusça konuşabilirler. Onlardan ne istersenız derhal temin ederler.

Istanbul Yahudileri iki buyuk kola ayrılmışlardır. Bunlardan ilki, Selânik'tekilerle aynı koldan olan İspanyol Yahudileri'dir. Diğer grup ise Doğu Avrupa'dan gelmiş olup, son derece kötü bir Almanca konuşanlardır

İlk topluluk Haskoy de, ikincisi ise Balat'ta oturur

Bunların arasında da dın, iki buyuk mezhep ile bölücü rolünü oynamaktadır Birbirlerine karşı dınsiz, münkir gibi ithamlarda bulunurlar. İspanyol Yahudileri ile Alman Yahudileri birbirlerine pek benzemezler. Sonuncular, birincilerden daha pıs, daha çirkin ve daha gosterişsizdır. Fuhuşla ilgili ticaretle uğraşan ahlâksızlar da genel olarak Alman Yahudileri arasından çıkar

Ahlâkî bakımdan butün eksıklerıne rağmen Yahudi erkeği evinde, iyi bir koca, ıyi bir baba olmasını becermiştir. Ne kadar mutaassıp olsa, bu taassubu İslâm'ın ki ve hele Rum'un kı kadar koyu değildir. Okumuş olanları, hekımleri, avukatları hemen hepsi Istanbul Mason teşkılâtına dahildir

Dinî baskıya rağmen, gun geçmez kı bir Yahudi, Müslüman veya Hıristiyan dınine geçmesın. Bu dın değıştırmeler ne dereceye kadar samimidir, bunu Tanrı'dan başka kımse bılemez.

LEVANTENLER'E DAİR

Levantenler'e gelince, bunlar her tarafta rastlanan levantenlerden farklı değildirler. Bu kelımeden aslında ne anlaşılır? Bu insanlar hangi mılliyettendırler? Nereden gelirler?

Levanten devince, Doğu ülkelerinde yaşayan Avrupalı ailelerın çocukları kastedılır. Fakat tam Levanten olmak için üçüncü nesile kadar gelmek gerekir. İşte o zaman, ne Türk, ne Fransız, ne İtalyan, ne İngiliz, ne de Avrupalı olan bu büyük aileye aıt olma şerefini kazanır. Bu dereceye gelince Levanten sahip olduğu kusurlarla tam yerine oturmuş demektir.

Fırsat çıktığında gerekli butün nezaketi göstermekte kusur etmez. Bu kabılıyetinde o kadar ileri gider ki, sizi kendine inandırarak esır edebilir.

Levantenler, Pera'yı kendileri gibi melez olan ve yine kendi tâbirleri ile «Küçuk Paris» olan garip bir şehır yapmışlardır. Hayatları Luxembourg, Petits - Champs gibi kahvelerde ve bırahanelerde geçer gider. Hepsi elçiliklerden kabûl gördüğü ve kulakları da delik olduğu için pek çok sırra vâkıf olurlar ve gerektiğinde bunları satmasını becerirler

I. Dünya Harbi'nde

Kanala Hücum

Yazan: Em. Gnl. Şemsi Rıza Zobu

BU memlekette iktidara gelenlerin hıç birisi vatansız değildi, hepsi memleketini seven insanlardı. Harıl harıl da çalıştılar. Buna rağmen, Osmanlı İmparatorluğu'nun bir adım ileri gitmesinden vazgeçtik, koca devleti batırdılar. Bunun sebebi ne idi? Kısaca cevap vermek gerekirse ukalâlık, kendini beğenmişlik, her şeyi ben bılirim iddıası, diyebiliriz. Bundan sonraki iktidarlarda da bunu görmek kabildir

Sultan Hamid idaresini beğenmiyenler gızlı bir cemiyet kurdular. Temeli 1890 yılında Istanbul'da tıbbiye okulunda atılmış olan bu cemiyetin merkezi, çeşitli hadiselerden ötürü zamanla Paris'e ve nihayet Selânik'e intikal etmişti. Meşrutiyet'in ıadesi terânesiyle gizli çalışmaya başlayan bu cemiyetin asıl hedefinin, Sultan Hamid'i devirerek, iktidarı ele almak olduğu sonraki davranışlarından anlaşılmaktadır. Bu maksada ulaşmak için Rumeli'de Bulgar, Rum v.s. azınlıklara da baş vurulmuş olduğuna dair vesikalar mevcuttur

Böylece sahneye çıkmış olan İttihad ve Terakkî Cemiyeti I. Meşrutiyet'in ilânı olan 23 temmuz 1908 yılından, İmparatorluğun I. Cihan Harbi sonunda mağlûp ve memleketin düşman tarafından işgaline başlandığı Osmanlı parlamentosunun feshedildiği gun olan 21 ocak 1918 cumartesi gününe kadar 9 yıl, 7 ay, 24 gün iktidarda kalmıştır

İttihad ve Teraki Partisi'nin kutbunu uç kişi teşkil ediyordu. Tal'at, Enver ve Cemal Paşalar. Bu zevatın dedığı dedikti. Birinci Cihan Harbi süresince Osmanlı İmparatorluğu'nu bu üç kişi idare etmişti. Bunlar kimdi, kısaca arzedelım

1) **Tal'at Paşa:** Partinin birinci adamı, lideri olup, Selânik P.T.T. Başmüdürlüğü'nde başkâtıp idi. İhtilâl sırasında 34 yaşında bulunuyordu. Elinde yalnız Edirne As. Orta Okulu'ndan alınmış bir diploması vardı. Bir muddet de Fransız mektebine devam etmişti. Bu zat önemli devlet hizmetlerinde de bulunmamış olduğundan, kendi kendısini yetiştirmeye imkân ve vakti yoktu. Tal'at Bey, posta başkâtipliğinden, koca imparatorluğun dahiliye nâzırlık makamına oturdu.

2) **Enver Paşa:** 1908 ihtilâlinde Kur. Bnb. idi 1914 yılı başında, vakıtsız ve uydurma kıdemlerle birden yükselmişti. Paşalığı ise şahsen kendisinin ve İttihad ve Terakki Partisi'nın, Sadrâzam Prens Said Halim Paşa üzerine yaptıkları tazyik neticesinde sağlanmıştı. Bu suretle Kor. Kur. Bşk'lığından Harbiye Nâzırlığına ve

aynı zamanda başkomutan vekilliğine yük selebildi Ama tümen, kolordu değil, tugay K.lığı dahi yapmamıştı. Bu arada Sultan Reşad'ın kardeşinin kızı Naciye Sultan ile de evlenmişti

3) **Cemal Paşa:** İhtilâl sırasında bu da Kur. Bnb. idi. Belki iyi yetişmişti, fakat devlet idaresine ait bilgi ve tecrübesi rütbesi kadardı. İlk hizmeti, Mahmud Şevket Paşa'nın sadâreti sırasında İstanbul muhafızlığıyle başlamıştı, onun katli hâdisesinde, politika sahnesinde esaslı olarak görünmektedir. Cemal Paşa'nın kendisini çok beğenen bir insan olduğu, gerek icraatından, gerekse hâtıratındaki ifade tarzından sarih olarak anlaşılmaktadır. İktidarı ele aldıkları vakit, ilk hamlede Enver Paşa ile rekabete girmişse de sonra onun dümen suyunu takip zorunda kalmıştır.

Her ne hâl ise, maksadımız İttihad ve Terakkı'nın tarihini yazmak değil, iktidarda iken yaptıkları çılgınca hareketlerden biri olan KANAL SEFERİNİN 55. yılı münasebetiyle, o günleri hatırlatmaktır. Kanal harekâtını anlatıp, harp tarihi konferansı da verecek değiliz.

Kanal harekâtı, Mısır seferinin ilk parçasıdır. Cemal Paşa'nın ifadesine göre, başkomutan vekili Enver Paşa'nın bu husustaki fikri şöyledir:

«— Mısır seferinden maksadımız, İngilizler'in Batı cephesine sevk etmekte oldukları Hind tümenlerini Mısır'a bağlamak ve böylece Alman ordusunun yükünü hafifletmektir.»

Bu harekâtın icra ve idaresi maksadıyle Cemal Paşa, Bahriye Nâzırlığı uhdesinde kalmak üzere, Suriye'deki 4. Or. Komutanlığı'na tâyin edilmiştir. Cemal Paşa, Haydarpaşa'da kendilerini uğurlamaya gelenlere bir nutuk çekerek Mısır'ı İngilizler'in ellerinden kurtaracağını veya cesetlerinin kanalda kalacağını beyanla yola çıkmıştı. Halk da arkasından

— Mısıraaa, Mısıraaa, diye bağırdı.

Şimdi ben sizlere Kanal seferini yapacak ve İngilizler'i Mısır'dan kovacak olan Osmanlı kuvvetleriyle, Mısır'daki İngiliz kuvvetleri hakkında kısaca bilgi vereceğim. Bu bilgiye göre Kanal Seferi bir başarı vadeder mi idi, yoksa etmez mi idi, buna siz okuyanlar karar verin. Sonra da sizleri Cemal Paşa ile konuşturacağım.

■

Mısır seferini 4. ordu kuruluşundaki, Mersinli Cemal Paşa'nın komuta ettiği VIII. Osmanlı kolordusu yapacaktır. Fiilen harekâta katılacak olan 25. tümen ile diğer iki tümenden devşirilecek olan bir kuvvettir. VIII Kolordunun geride kalacak olan kuvvetleri, menzil hatlarıyle, Suriye kıyılarını koruyacaktır. Ayrıca İstanbul'dan gönderilecek olan 8 ve 10. tümenler de 4. ordu emrine verilecektir.

Birussebi'den Kanal'ın doğusuna kadar olan bölge çöldür; buraya Sinâ Çölü denir. Hazret-i Mûsâ kavmiyle beraber bu çölde batmış, sonra da zor çıkabilmiştir. Bu çölde ne su, ne yiyecek maddesi, ne de tek ağaç vardır. Dolayısıyle bu sefere katılacak olan her insan ve hayvanın yiyeceği, suyu ve her ihtiyacı geriden getirilecektir. Bu vahşî çölün uzunluğu 300 km. kadardır, gece yürüyüşleriyle ancak 20 günde geçilebilir

Bu şartlar altında sefere katılacak personele normal tayın vermek kabil değildir. «Çöl tayını» verilecektir. Bu tayının ağırlığı bir kiloyu geçmiyecek ve muhtevası da peksimet, hurma, zeytinden ibaret olacaktır Temizlik ve içmek için herkese günde ancak birer matara su verilebilecektir. Bu cins ve miktardaki iaşe maddelerini ve suyu taşımak için, küçük ve büyük ağırlıklar hariç, 11.000 deveye ihtiyaç vardı. Bütün bu işler hazırlanır ve salimen Kanal'a varılabilirse, en geç dört gün içinde bütün kuvveti karşı tarafa geçirmek gerektir. Aksi takdirde ya süratle çöl geriye doğru geçilecek veya aç ve bilhassa susuzluktan ötürü, ordu kırılacaktır. Çünkü cephenin 50 km gerisinden getirilmekte olan yağmur birikintisi su sefere katılanlara ancak 10 gün yetecek kadardır.

Bu harekâta tahsis edilen kuvvet ise, 12.500'ü birinci kademede olmak üzere en çok 25.000 insan, 968 at, 328 manda idi Birinci kademe başarıyle Kanal'ı geçebilirse, geri kalan kuvvet de ancak 10 gün sonra gelebilecekti.

İngilizler'e gelince: Cemal Paşa karargâhındaki düşman hakkında bilgilere göre, Mısır'da İngilizler'in 150.000 kişilik kuvveti vardır. Kanalı ise 35.000 kişilik bir kuvvet savunmaktadır. Bundan başka Kanal'da, büyük, küçük harp gemileri, zırhlı trenler ve her çeşit savunma vasıtaları mevcut idi.

KANAL'A HÜCUM

Çöl, bin bir zorluklarla geçilebilmiş, 1. kademe kanalın 11 km. doğusunda toplanmıştı. Bu kuvvetin 3 şubat 1915 sabahına kadar bütün hazırlıklarını yaparak gün ağarmasıyle beraber, kanalı geçmesi Cemal Paşa tarafından emredilmişti. İlk aksaklık, hücum kademesinin kanala yaklaşmasında vukubulan gecikme ile başlamış,

Enver Paşa

dolayısıyle tombazların suya indirilmesi ve geçiş hareketi aydınlıkta ve İngilizler'in gözü önünde cereyan etmiştir Bu teşebbüsü gören İngilizler, savunma kuvvet ve vasıtalarını süratle görev başına göndermiş, tombazları tahrip ve karşıya geçmeye imkân bulmuş olan 600 kişiyi de esir etmiştir Bu suretle harekât, başlamasıyle beraber durmuş ve seferi kuvvetin geri çekilmesi gayretlerine girişilmiştir. Bu teşebbüsteki Osmanlı zayiatı:

Türk kaybı	Şehit	Yaralı	Kayıp	Toplam
Bize göre	192	381	727	1300
İngiliz'e gö.	1000	2000	650	3650

Şimdi Cemal Paşa ile konuşalım:

Sual — Birinci Kanal Seferi hakkındaki mütalaanız Paşam?

Cemal Paşa — Büyük harp gemileri, zırhlı trenler ve her çeşit savunma vasıtalarına sahip olan İngiliz ordusu gibi cesur ve faal bir kuvvet tarafından savunulan, en az 100 m. genişliğindeki kanalın, bizimki gibi mevcut vasıtaları kanal önünde ancak dört gün kadar kalabilmesine elverişli olan 14.000 tüfekli, birkaç dağ ve yalnız bir obüs Bt.'dan kurulu ve kanalı geçmek için de 5 - 10 tombazdan başka bir şeyi olmayan bir ordu tarafından cebren geçilip zaptedileceğini hiç bir vakit hatır ve hayalime getirmedim

Sual — O halde kanal seferine neden teşebbüs ettiniz?

Cemal Paşa — İngilizler'i gafil avlayarak, hiç ümit etmedikleri bir noktadan bir baskınla kanalı geçmek, harikulâde bir talih sayesinde başarıyla sona ererse, bunu İslâm'ın ve Osmanlı İmparatorluğu'nun katî kurtuluşu için hayırlı bir alâmet addederek, müteşekkir kalacak idik

Sual — Kendi ifadenize nazaran, her türlü savunma vasıtasına sahip olan cesur ve faal İngiliz savunma kuvvetinin gafil avlanacağı hayaline kapılarak, Türkiye'ye hiç bir fayda temin etmeyecek olan bir sefer için, on binlerce Türk gencini Allah'ın çölüne sürmek doğru mudur?

Cemal Paşa — Şerif Hüseyn'in haincesine isyanı olmasaydı ben, İngilizler'i fiilen Mısır'dan kovamasaydım bile, Filistin ve Suriye içerisine bir adım atmalarına izin vermez ve yüzbinlerce İngiliz askerini Mısır'da bağlamaya muvaffak olurdum Şerif'in ihaneti bizi bu mesut neticeden mahrum etti

— Allah taksıratınızı affetsin

Adlî Sultan Mahmud devrinde vakıfca tamirinde esas olacak planına göre Fâtih [illegible]'ş-şifası.

FÂTİH DÂRÜ'Ş-ŞİFÂSI

Yazan: Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver

SELÇUKLULAR devrinde, bugünkü il merkezlerimizden Kayseri, Sivas, Çankırı, Kastamonu, Konya ve Konya Aksarayı, Akşehir, Elâzığ, Erzurum, Erzincan, Amasya ve Mardin şehirlerinde birer ve yalnız Konya'da ikiden fazla hastane vardı ve bunlar Osmanlılar devrinde, hemen XIX. asra kadar, vakfiyeleri icabı faaliyette bulunuyordu.

Osmanlılar bu belli şehirlerde ayrıca yeni sıhhî tesisler yapmamış, bunları ve diğer fütüvvet müesseselerini tamir ve ıslah ile yürütmüştü. Hekim ihtiyacı ise, burada usta ve çırak suretiyle yetişenlerle birlikte diğer İslâm ülkelerinden gelenlerle temin edilmişti.

Bu cihetle Osmanlılar'da ancak sağlık yurdu olmayan Bursa'da 1399'da Yıldırım Sultan Bâyezid tarafından bir hastane yaptırılmıştır. 1470'den itibaren İstanbul'da ve 1485'te Edirne'de müteaddit hastaneler yapılmasına başlanmıştır.

Kanunî Sultan Süleyman 1555'te Mimar Koca Sinan'a bir büyük hastane, merkezî eczane ve bir de tıp medresesi yaptırmıştır ki, 1827'de II. Sultan Mahmud zamanında Şehzâdebaşı'nda Tulumbacıbaşı konağında Batı'da olduğu üzere ayrı olarak ve sırf asker hekim ve cerrah yetiştirmek üzere tıbhane ve cerrahhane açılıncaya kadar vazife görmüştür. Bu yeni iki askerî hastanenin hocalarından bir kısmı ve bilhassa hekim ve müverrih Şânîzâde Atâullah Efendi buradan yetişmişlerdir.

İşte burası 1839'da Galatasaray'dan itibaren, bugüne kadar muhtelif istihaleler ve yer değişimine uğrayan Tıp fakültemizin başlangıcı sayılabilir. İstanbul'u Batı'daki emsâli gibi bugünkü mânâda medrese - fakülte - kolej tarzında tıp tedrisinin İstanbul'da 415 senelik mâzisi vardır.

Fâtih Dârü'ş-şifası bu yıl beş yüzüncü yılı idrâk edilmiştir. Fakat o, İstanbul'da, tıp tedrisatımızın başlangıcı olamaz. Her ne kadar diğerlerinde olduğu gibi usta - çırak tarzında mahdut sayıda amelî olarak hekim yetiştirmiştir ama, hiçbir zaman Süleymaniye Tıp Medresesi vasfını haiz değildir. İstanbul'da, fethin akabinde medrese tahsili başlamış, fakat ancak 17 sene sonra 16 koleji, hamamı, ziyafethanesi, ilk mektebi, tabhânesi ile bir binaya sahip olmuştur.

Şüphesiz, İstanbul Üniversitesi, bu sene bir binaya sahip olmak bakımından beş yüz senesine erişmiştir. Fakat üniversite tedrisatının başlangıcı, 517. yılı dolduruyor. Fâtih külliyesini bu yılda 5 asrı doldurmuş diye hatırlamak yerinde olur. Fâtih'in külliyesi ile İstanbul'u, diğerleri gibi faydalı bir sıhhî müesseseye kavuşturması ne kadar takdir edilse azdır.

Fâtih Dârü'ş-şifası hastane hekimlerimizin terfilerinde esas olarak ele alınan hiyerarşi ile idare edilmiştir. Yalnız burada değil, diğerlerinde de birkaç tıp talebesi yer almışsa da, bir dersiâm (profesör) konan ve burada çalışan personel ile, hastaların eğitiminde rolü olan bir oğ[illegible]nın mevcudiyeti maalesef sen[illegible] tıp mektebi olabilecek mahiyetteki düşüncelerimizi takviye edememiştir.

Bu Dârü'ş-şifa'nın 4 asır hizmeti büyük olmuştur. Başvekâlet arşivinde hekimlerin tayinleri hususunda pek çok sayıda vesika vardır. Fakat XIX. asrın ortalarına doğru çok harap olmuştur. Vakıflar yıktırmak istemiş, fakat Adlî Sultan Mahmud burasının ortadan kaldırılmasına razı olmamış ise de, ömrü vefa etmediğinden tamir de edilememiştir. 1894 depremi, burasını maalesef kullanılamıyacak hale getirmiştir. Esas bina dört köşe idi. Karşısında mustatil şekilde tabhâne ve ziyafethâne vardı.

İstanbul'da bulunan ve medeniyetimizin en belli başlı müsbet ilim kuruluşlarından biri, maalesef geçen asrın sonunda busbütün harap olmuş, yarım asır önce yeri, vakfınca parsellenerek üç caddeli bir mahalle hâline gelmiş ve birkaç ufak duvar kalıntısından başka izi yoktur.

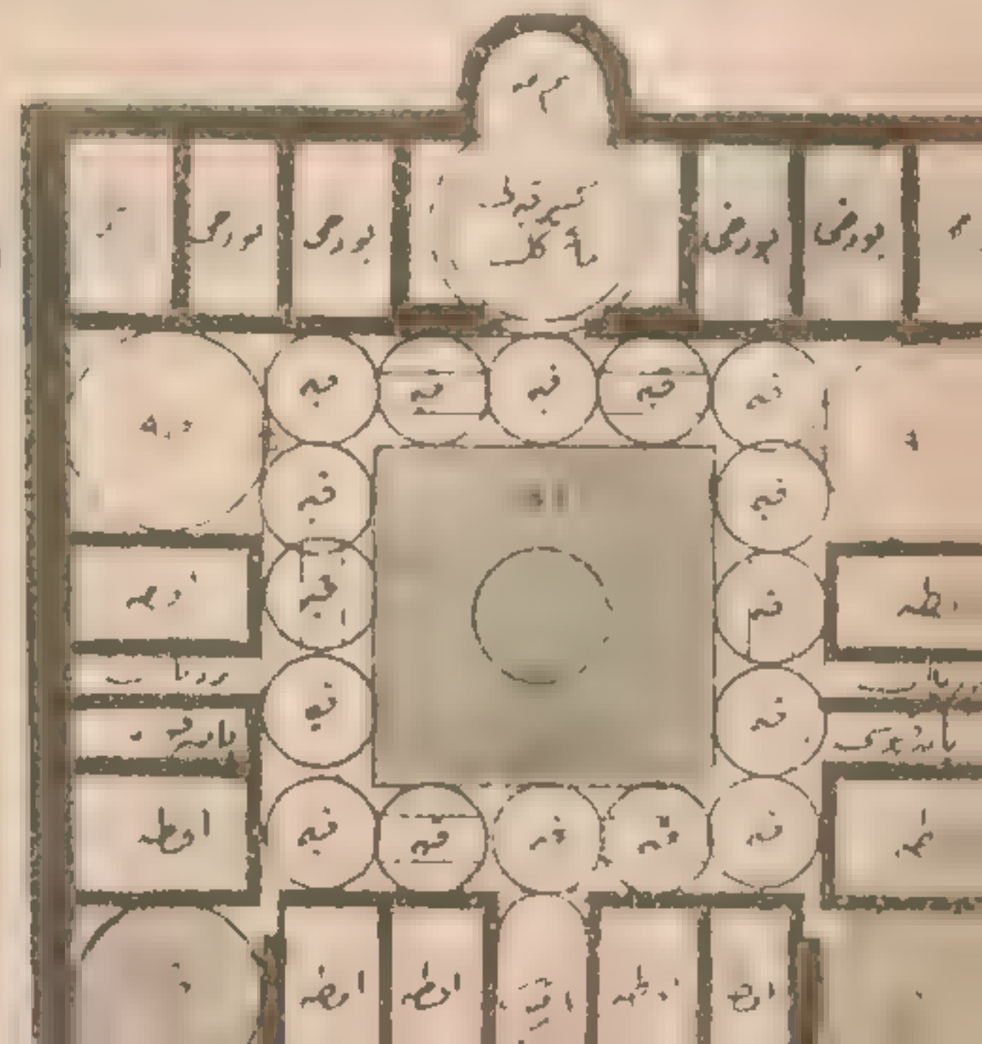

Dârü'ş-şifa'nın büyük ve kubbeli yemek salonu. Burası sonradan Demirciler Camii olmuştur.

Bir İngiliz İdarecisinin Hindistan Hatıraları

Son Mihraceler: 5

II. Dünya Savaşı Ve Hindistan

Yazan: Sir Arthur Cunningham
Türkçesi: Aydın Filiz

1934 YILININ martıydı. Rajputana'daki genel vali nezdinde çalışmak üzere Abu'ya nakledildim. Aynı zamanda, Ajmer - Merwara'daki yuksek komiser yardımcısı Sir George Ogilvie'nin izne çıkması sebebiyle de onun görevine bakacaktım.

Ben, Ajmer'deki göreve başladığım zaman garip bir durum vardı. Yuksek Komiser Sir George Ogilvie, Ajmer belediyesinde bir tahkikatla uğraşırken hastalanmış, hastalığı dolayısıyle de izine çıkmak zorunda kalmıştı. Ona vekâleten tahkikatı benim yürütmem gerekiyordu.

Tahkikat dosyasına bir göz atınca, durumun epeyce karışık olduğunu farkettim Yapılacak tek şey, mes'uller hakkında dava açmak ve onları görevlerinden uzaklaştırmaktı, ben de öyle yaptım. Az bir zaman sonra İngiltere'den Sir George Ogilvie'nin yerine birini yolladılar, ama bu zat ruhen intibak edemedi; bir ay içinde İngiltere'ye dönmek zorunda kaldı.

Bütun bunlar esnasında, bolgede de büyük bir idare buhranı sürüp gidiyordu. Ajmer, o yıl şanssızlığa uğramış, yağmurlar büyük sel felâketine yol açmıştı. Hattâ diyebilirim ki az kalsın şehir selden silinip supurulecekti

Bu karışıklıklar surup giderken bir gün Codhpur mihracesi çıkageldi. Çok heyecanlı ve kızgındı. Sebebi de. Mihracenın başbakanı Peter Young, az bır zaman önce ölüyor, Hindli bakanlardan biri de Young'ın özel dosyalarını karıştırıp kendisiyle ilgili bazı evrakı alıyor. Evrak, Hindli bakanın da karıştığı bir davayla ilgiliydi

Mihrace yana yakıla olayı bana anlattı ve

— Mümkünse bana Avrupalı birini bulunuz, dedi. Hindli bir bakanın oraya gelmesini istemiyorum

— Neden Hindli bir bakan istemiyorsunuz? diye sordum

Dalgın başını salladı

— Bundan önceki denemem pek başarılı olmadı da

Ben de siyasi şubede görevli olan yarbay (sonradan Sır) Donald Field'i mihraceye tavsiye ettim.

Codhpur mihracesi çok garip bir insandı. Çok cesurdu ama, müthiş de utangaçtı. Cesaretini hemen her alanda göstermişti. Çok usta bir pilottu; hattâ tecrübe pilotuydu diyebilirim. Akla hayâle zor gelen hava şartlarında uçmuş, herkesi şaşırtmıştı

Mihrace bir de av meraklısıydı; Hindistan'da ve Afrika'da vahşi hayvan avına çıkardı. Av sırasında gösterdiği cesaret dillere destandı âdeta

Gelgelelim ki, hukumdar olarak da çok çekingen ve utangaçtı. Daha doğrusu, mesuliyetten korkardı. İşte bu yuzden çalışkan, durust bir başbakan arıyordu. Başbakanı, ona zarar vermeden ülkeyi yonetecek, mesuliyeti üzerine alacak, mihrace de keyfine bakacaktı

Sonradan Sır Donald Field ile iyi anlaştılar. Sır Donald Field de mihracenın istediği gibi ülkesini idare etti. Hem de on bir yıl süreyle

DÜNYA TURUNA ÇIKIYORUM

1934 yılının sonlarına doğru bir yıllık izin alarak Japonya ve Amerika yoluyla İngiltere'ye gitmeye karar verdim. İlkin Bali'ye ve Cakarta'ya gittim. Yanımda Hindistan'daki Holanda başkonsolosunun bir mektubu vardı ve Cava'daki Holanda umumî valisine hitaben yazılmıştı

Umumî valiyi gördükten sonra Hong - Kong'a, oradan da Şanghay'a gittim. Şanghay o sıralarda deniz korsanlarının at oynattığı bir şehirdi. Yolda, trende, vapurda masum bakışlı Çinliler görürsünüz; kimbilir içlerinde kaçı korsandır. Şanghay'da eski bir mektep arkadaşıma rastladım, beni kulupte yemeğe davet etti, bir süre Uzakdoğu politikasından konuştuk.

Oradan Nanking ve Tiencin yoluyla Pekin'e uğradım. Diyebilirim ki Pekin Doğu'nun en cazip ve esrarlı şehridir. Simetrik ve duzenli caddeleriyle, tarihî saraylarıyle ve muhteşem mâbetleriyle insanı bayılmaktadır. Pekin'de, bir İngilizce profesörüyle tanıştım; bir kız kolejinde hocaymış. Şehirde kaldığım surece en ilgi çekici taraflarını gezdik

Pekin'den sonra Mançurya'ya, oradan da Japonya'ya geçtim. Nedense Japonya bana, Avrupalılar'ın pek mutlu olarak yaşayacakları bir ülke olarak görünmedi İngiltere'nin Tokyo Buyükelçisi Sir Robert Clive ve elçilik müşavirlerinden Sır Arthur Sansom ile bir akşamüstü elçilik binasında çay içip, Uzakdoğu'nun siyasî durumundan konuştuk.

Japonya'da fazla kalmadım, Honolulu'ya uğrayarak San Fransisco'ya gittim. San Fransisco günlük güneşlikti; iyi bir tatil geçirmek maksadıyle bir ay kadar Californiya'da kaldım, bu munasebetle Hollywood'a uğrayıp bazı filim çalışmalarını yakından görmek ve tanınmış artistlerle tanışmak fırsatını buldum

Tam New York'a varmıştım ki, İngiltere'den bir telgraf aldım, acele Hindistan'a dönmem istenıyordu. Seyahatimi daha fazla uzatmadan doğruca İngiltere'ye geçtim. Oradan Hindıstan'a gitmek için hazırlıklara başladım

FEDERASYONA DOĞRU

1935 yılının 28 nisanında Simla'ya döndüm. Daha önceleri yapılan federasyon çalışmalarında bazı kararlar alınmış, bu kararların tatbıkı için kadrolar kurulmuştu Bunların biri de 1 nisanda kurulan sekreterlik makamıydı, her türlü federasyon çalışmalarını yonetecek ve koordine edecekti

Bir zaman yalnız bu işi yurutmeye çalıştım, sonradan Narahari Rao adlı bir yardımcı verdiler. Daha sonra da Cecil Griffin (Sir) bizim federasyon çalışmalarımıza katıldı.

1935 yılında çıkan Hindıstan hukumeti kanunu, 1 nisan 1937 tarihinde yurürlüğe girmek üzere, eyaletlere muhtariyet tanıyordu. Kanun aynı zamanda, daha ileriki bir tarihte, eyaletler kabul ederse, federasyona gidilme fikrini de içine alıyordu

Gerek muhtariyet, gerekse federasyon çalışmalarıyle ilgili olarak bir «Reform Burosu» kurulmuştu. Bunun gorevi, uygun ortamı hazırlamak için gerekli belgeleri toplamaktı. Bu buronun hazırlayacağı raporlar merkezde değerlendirilecek, böylece, federasyonla ilgili yeni kanunların hazırlanması sağlanacaktı

Boylece 1936 yılının sonbaharı geldi. Ansızın bir aile meselesi için İngiltere'ye gitmem gerekti. Kısa bir zaman sonra Hindıstan'a dönunce, kral naibi olan Lord Linlithgow'un beni özel temsilciliğe tayin ettiğini öğrendim. Özel temsilci olarak Hindistan'daki devlet başlarına gidecek, onlarla görüşerek federasyon konusunu anlatacaktım

Çalışmalarımız zorluk içinde 1937 yılının ağustosuna kadar sürdü. Sonra Sır Courtaney Latımer özel temsilciliğe geldi de, beni tekrar Rajputana hukümet temsilciliğine getirdiler.

RAJPUTANA

O yılın ekiminde Abu'ya giderek görevi Sır George Ogilvie'den devir aldım. Abu dağı, Rajputana ve Gujarat halkı tarafından çok iyi tanınır da, dışarıdan pek bilinmez; sebebi, yukseklığı ve gidiş gelişin güç olmasıdır. En yüksek tepesi 3 bin metreyi geçer; şehir ise 1300 metre yukseklıktedir

Hindıstan'da kaldığım sürece birçok yerler gezip gördum. Hepsi tabiî guzellik bakımından birbirinden güzel sayılırdı Ama sırtını Nakkı Tal golune dayamış Abu kadar sıcak ve manzarası guzel bir şehre az rastladım

Tepeler yemyeşildi, arasıra çıplak kayalıklar ve sık ormanlarla karşılaşırsınız Yaz gelince her yer mis gibi yeşillik ve

çiçek kokar. Bu bölge aynı zamanda kuş meraklıları için de bir cennet sayılır. Hindistan'ın nadir kuşları hep burada yaşarlar.

Tabiatın bu kadar güzel olmasına rağmen, Abu çok mâmur ve bakımlı bir şehir değildi. İlk geldiğim zaman sadece hükumet temsilcisiyle hükümdarın otomobili vardı. Buna da sebep, yolların çok dar olmasıydı. Bu yüzden başka kimseye otomobil kullanma izni verilmiyordu.

Benden önceki hükumet temsilcisi yolların genişletilmesi için çok çalışmış ama başarı gösterememişti. Ben de Abu'yu Rajputana'ya bağlayan anayolların genişletilmesi için bir hayli uğraştım. Bu arada benim temsilciliğim sırasında telefon, elektrik şebekesi yapıldı.

Hükumet temsilciliğine başladığım sırada, Bikanir mihracesinin jübilesi için hazırlanıyorlarmış. Ben de hazırlık çalışmalarına katıldım. Jübileye kral naibi Lord Linlithgow da gelecekti. Bu yüzden mihrace, toplantının muhteşem olmasını istiyordu.

Mihrace, komşu mihracelerden filler getirtmiş. Bikanir kalesinde büyük bir geçit resmi düzenlendi. Birbirinden güzel süslenmiş filler, saatlerce önümüzden geçtiler. Kral naibi şerefine verilen yemek de çok parlak oldu.

AJMER

Bikanir'de bir süre daha kaldım. Bikanir mihracesi vahşî hayvan avına çok meraklıydı. Birlikte birkaç defa ava çıktık. Çok cesur ve iyi de nişancıydı.

Hava soğuduğu zamanlar çoğunlukla Ajmer'de kalırdım. Ajmer iklim bakımından Abu'dan daha elverişliydi; manzarası da çok güzeldi. Hattâ, eski Fransa başbakanlarından Clémenceau, Hindistan gezisi sırasında Ajmer'e de uğramış, şehri gördükten sonra «ölürsem, Ajmer'de öleyim» demiş.

Şehrin yanındaki gölde yaban ördekleri dolaşırdı. Buraya geldikten sonra duştuğum başlıca düşümdür; acaba Delhi yerine Ajmer, Hindistan'ın başkenti olamaz mıydı? Zaten Ajmer, Cihangir zamanında Hindistan'ın başşehriydi. Manzarası, daha serin iklimi onu Delhi'den üstün bir duruma sokuyordu.

Bu tabiî güzelliğine rağmen Ajmer'deki ulaştırma ve su yetersizliği şehrin önemli bir merkez olmasını engellemişti. Ajmer'den 50 kilometre uzaktaki Raj Mahal tepelerinden kalın borularla su getirmek mümkündü ama nedense bu yola gidilmemiş.

Ben göreve başladıktan sonra, Ajmer'e sulama tesisleri yaptırmak, uzaktan şehre su getirmek için çalıştım. Ama görevim sonunda yani 1940 yılında hâlâ kesin bir sonuç alamamıştık. Buna da sebep, hükumetin bu bölgelerdeki küçük eyaletlere ve şehirlere yardım etmemesi, alınan karar gereğince, Ajmer - Merwara ve Coorg gibi küçük eyaletlerin kendi başlarının çarelerine bakmalarıydı.

Ajmer'in iklimi serindi ama, çok az yağmur yağıyordu. Bu yüzden de gerekli miktarda mahsul alınamıyordu. Mahsulün azlığı, zaman zaman kıtlık tehlikesini doğuruyor, en son çare olarak da merkezi hukumet az bir yardımda bulunuyordu.

SİLÂHLI ÇATIŞMALAR

Bu bölgede Müslümanlar'la Hindular sık sık çarpışırlardı. Hele geçmişte daha kanlı çatışmalar olurmuş.

Bu da siyasi hayatı canlandıracak bir sebepti. Ajmer - Merwara, çok küçük bir eyalet olduğu için müstakil bir yasama meclisine sahip değildi. Tek temsilcisi olan Sir Bhagchand Soni, birleşik yasama meclisinde uzun yıllar bu konuda çalışmış ama Ajmer davasında hiçbir taraftar toplayamamıştı.

Ajmer - Merwara'nın coğrafî mevkii, obur eyaletlerle sık temasını önlüyordu. Bu yüzden de, Ajmer - Merwara sesini pek duyuramıyor, öksüz çocuklar gibi bir kenarda kalıyordu.

1938 nisanında sınıflar arasındaki çatışma had bir safhaya varmıştı. Sonunda silâhlı çarpışmalar başladı. Olay da şu:

Sikhar racasının bir oğlu vardı. Har Dayal Singh, 16 yaşındaydı ve Dhrangadhra mihracesinin kızıyla nişanlıydı. Ana - babası, oğullarının küçük yaşta evlenmesine karşıydılar ama, nişanlılık süresinin de uzamasını pek istemiyorlardı. Tam bu sırada Har Dayal Singh'in babası, evlenmeden önce oğlunu alıp bir Avrupa gezisine çıkmaya karar verir. Buna da Dhrangadhra mihracesi şiddetle muhalefet eder.

Olay bunun üzerine gittikçe büyür, hattâ zaman zaman aralarında sert tartışmalar meydana gelir. Bir gün her iki hükümdar birbirlerine ağır dille hitap ederler ve işi kanla temizlemenin uygun olacağını yekdiğerine bağırırlar.

Sikhar racası, cahil, tahsilsiz bir insandı ve idareye daha çok çevresindekiler hâkimdi. Raca onların telkiniyle karar verirdi.

Sonunda iş silâhlı bir çatışmaya vardı. Sikhar racası 10 bin kişilik bir kuvvetle şehrin kapılarını kapadı, civarda büyük tedbirler aldı. Karşı taraf da bir o kadar kuvvetle üzerine yürüdü.

Hâtıraların yazarı Haydarabâd Nizâmı ile beraber

Olayların kanlı bir biçimde gelişmesi üzerine yanıma yardımcımla siyasî şubeden birini alarak Sikhar'a gittim. Her iki tarafın ileri sürdüğü iddiaları dinleyip tarafları uzlaştırmaya çalıştım.

Sonunda güç belâ işi yatıştırabildik. Sikhar racası benim karargâhıma gelerek teklifin bir kısmını kabûl edeceğini söyledi; tabiî bunun için de üç saatten fazla konuştu durdu. Ben de durumu ona en uygun bir dille anlattım. Böylece kanlı olayların büyümesini önledik.

II. DÜNYA SAVAŞI'NA DOĞRU

Sikhar'da durum yatışmış gibi görünüyordu. Ama aslında iki cemaatin de için için kaynadığını farketmekteydik. Gunluk işlerimiz ve iki cemaat arasındaki çatışmanın sebeplerini tahkik arasında bir fırsatını bulup kısa bir süre Bharatpur mihracesinin yaban ördeği avına gittim.

Oldukça iyi bir avdı bu; av partisine kral naibi Lord Linlithgow ile amiral Chatfield de katılmıştı. Pek başarılı olmamakla birlikte 4273 ördek vurduk. Aslında bu rakam daha da artardı ama ördek suruleri nedense normal uçuş yolunu takip etmediler.

Bu küçük tatilden sonra altı ay kadar İngiltere'ye gitmek için hazırlıklara başladık. Maksadım Avrupa'nın çok karışık göründüğü bir zamanda evi ziyaret etmekti. Almanya ile Polonya arasındaki gerginlik son safhaya varmıştı.

İLGİ ÇEKİCİ BİR GEZİ PROĞRAMI

1939 yazına doğru, Hindistan'dan yola çıktık. Asıl gezi programımız, Guney Afrika'ya uğramak, Kenya, Uganda, Rhodesia ve Guney Afrika'ya kadar uzanmaktı. Buralarda kısa bir süre kalacak sonra İngiltere'ye gidecektik. Ama savaş tehlikesi çoğalınca gezimizi uzatmadan sadece Marsilya'ya uğrayarak İngiltere'ye dönmeye karar verdik.

İki hafta kadar İngiltere'nin guney sa-

Haydarâbâd'da toplanan dinî konferansın liderleri, Mirza İsmail ile beraber

hillerinde ve İskoçya'da gezdik. Bir ara Edinburg'a uğramıştık, acele Hindistan'a dönmem için bir telgraf aldım. Sebep de, savaşa karşı Hindistan'da gerekli tedbirlerin alınması

Hemen seyahatimizi kesip, eşyalarımızı hazırladık, bir Kanada gemisine binerek yola çıktık. Gemide çok sayıda subay ve asker bulunuyordu. Bir hayli de memleketlerine dönen Hindîler vardı

AÇLIK VE SEL FELÂKETLERİ

Hindistan'a döndükten sonra kısa bir süre için Jaisalmer'e gittim. Burası oldukça önemli bir şehirdi. Ama bugün için ana tren yolunun dışında bırakıldığından tenha bir kasaba intibaını vermekteydi

Jaisalmar'da çok kalmayıp gene Jodhpur'a döndüm. Oradan Alwar'a geçtim. Mart ayında kral naibi Lord Linlithgow buraya resmî bir ziyaret yapacaktı, bu sebepten karşılama hazırlıklarına nezaret etmem gerekiyordu.

Kral naibi, Alwar'da yapılan bayındırlık işlerini gözden geçirdi. Bundan bir süre önce sel felâketinden büyük zarar görmüştü şehir. Hâlâ sel felâketinin izleri görünüyordu, hububat istihsali de çok azaldığından bir süre de açlık tehlikesiyle uğraşmıştık.

Lord Linlithgow'un ziyaretinden sonra muson yağmurları başladı. Ben de ağustos ayında kısa bir ziyaret yapmak üzere Neemuch'a kadar gittim, buradaki polis teşkilâtını teftiş ettim. Oradan Kotah'a uzandım

Kotah, kayalık bir arazide kurulmuş bir şehir,.. Sırtını Chambal nehrine dayamıştır. Nehir de bir hayli geniştir hani, şehirden azıcık uzaklaşırsanız, balta girmemiş ormanlara varırsınız, burada leoparlar, kaplanlar ve nehirde de timsahlar vardır

Kotah'ın 30 kilometre kadar uzağında da Bundi şehri bulunur. Bundi şehri, Bundi devletinin merkezidir. Derin, yemyeşil bir vadide kurulmuştur. Rajputana'nın en güzel manzarası olan bir bölgesidir.

JAPON TAARRUZUNDA HİNDİSTAN

Japonya'nın savaşa girmesiyle Hindistan'ın durumu birden önem kazanıverdi. Hattâ diyebilirim ki Uzakdoğu'da birden

on plana çıktı. Savaşın gerektirdiği tedbirleri almak lâzım geliyordu

Her şeyden önce Japonlar'ın yapacağı hava hücumlarına karşı Kalkuta ve Madras gibi şehirlerin hazır olması gerekiyordu. Japonlar hızla ilerliyorlardı. Uzakdoğu, Hind Okyanusu'nun doğusu Japonlar'ın hâkimiyeti altına girmişti. Her ne kadar Hindistan'ın doğusu kadar Ajmer, Japon tehdidine açıkça maruz değilse de, birtakım kargaşalıkların cereyanı buraya da sıçrıyordu.

Mayıs ayı gelince, iki ay kadar izin alıp Kâbil ile Keşmir'i ziyaret ettim. Kâbil'i ilk defa görüyordum. Çok hoşuma gitti. Sir Francis Wylie, Kâbil'de görevliydi, beni başbakan ve dışişleri bakanıyle tanıştırdı. Bir süre Uzakdoğu politikasını gözden geçirdik.

Benim Afganistan'ı ziyaretim sırasında Polonyalı mühendisler, geniş bir devlet yolunu yapıyorlardı. Devlet yolu, Kâbil nehri boyunca inşa edilıyordu ve Kâbil'in ileride ekonomik gelişmesi bakımından büyük rol oynayacaktı.

İki ay sonra Alwar'a döndüğüm zaman siyasî durumun daha da kötuleştiğini gördüm. 1942 yılının ağustos ayındaydık. Hemen bütün Hindistan'da yer yer karışıklıklar hukum sürüyordu. Bu sırada tekrar Haydarâbâd'a gitmem için bir emir aldım

HAYDARÂBÂD'DA

1942 yılının ekiminde Haydarâbâd'a gittiğim zaman şehri bir hayli değişik buldum. Eski canlılığı kalmamıştı, hele Japonlar'ın muhtemel bir hava hücumuna karşı alınan tedbirler şehri âdeta köhneleştirmişti.

Hukumet temsilciliğinin ikametgâhı da perişan bir durumdaydı, bakımsızlıktan bir hayli haraplaşmıştı. Hukümet temsilciliğinde çalışan bir görevliye

— Neden temsilcilik binasını böyle bakımsız bıraktınız diye sordum.

— Efendim, diye cevap verdi, Hava hucumu karşısında dikkati çekmesin diye bu şekilde bırakılması uygun bulundu

Garip bir hareket tarzıydı ama, nedense kabûl edilmiş, bir zamanların güzel şehri bu bakımsız hâle gelmişti.

Sekunderâbâd ise büyük bir askerî üs hâlindeydi. Muhtemel bir Japon taarruzu olursa buradaki askerî birlikler hemen doğu cephesine sevkedilecekti. Sonra Sekunderâbâd'ın yer bakımından bir özelliği de kara ve hava ordusu için mukemmel bir eğitim merkezi oluşuydu.

Askerî birliklerin artışına paralel olarak ilk [illegible] hastanesi ve sahra hastaneleri de hemen birçok noktalarda yapılmaktaydı. Trimulgherry'de büyük bir ikmal deposu yapılmıştı, Bowenpillay'de ise birçok Hind birlikleri mevzilenmişti.

Asıl büyük birliklerin yanı sıra Aurungabad ve Jalna'da 25 bine yakın askerî kuvvet bulunuyordu. Kamarreddi'dekilerle birlikte askerlerin sayısı 70 bine ulaşmaktaydı.

SAVAŞ FAALİYETLERİ

Haydarâbâd nizamı ve Chattari nevvâbı büyük bir gayretle savaş hazırlıklarına nezaret ediyorlardı. Savaş boyunca toplanan harp bonosunun tutarı 40 milyon İngiliz lirasını bulmuştu. Haydarâbâd'da imal edilen savaş malzemesinin tutarı 4 milyon İngiliz lirası kadardı.

Bu arada şunu söyleyeyim; Haydarâbâd'da zengin kömür madenleri vardı. Sonra toprağı munbitti, istihsal fazlası başka bölgelerdeki kıtlığı giderecek durumdaydı.

Gerek coğrafî gerekse ekonomik şartları bize çok yardımcı olmuştur. Hattâ nizam ile yanındakiler de bizim askerlere karşı iyi davranmışlardır.

Biraz da nizamın şahsiyetinden bahsedeyim: Nizam, biz Avrupalılar'dan çok farklı bir çevrede büyüyüp yetişmesine yetişmişti ama, çok uyanık bir insan sayılırdı. Bilhassa dinî düşünceleri ve inançları bakımından Avrupalılar'dan farklıydı

Bununla beraber kulağı delik ve kalbi açık bir kişiydi. Çok zengin olmasına rağmen, servetini şahsı için harcadığını pek görmedim. Halbuki başkaları için çok eli açık sayılırdı. Büyük oğlu olan Berar Prensi, babası gibi iyi tabiatlıydı ama, görüş açısı dardı. Karısı Berar Prensesi de son Türk halifesinin güzel kızıydı

HAYDARÂBÂD'A GELEN ZİYARETÇİLER

II. Dünya Savaşı sırasında Haydarâbâd birçok ziyaretçinin istilâsına uğradı. Buna sebep, Haydarâbâd'ın mevkii ile Sekunderâbâd'da askerî eğitim merkezinin bulunmasıydı. Uzakdoğu'ya giden veya oradan gelen yüksek rütbeli subaylar, delegeler hep Haydarabad'a uğrarlardı.

Lord Louis Mountbatten, birkaç defa Haydarâbâd'ı ziyaret etti. Bu arada Sekunderâbâd'a da uğrayıp askerî eğitim çalışmalarıyla da yakından meşgul oldu.

Sivil delegeler arasında, Çin, Türk ve ve İranlı delegeleri sayabilirim. Daha çok bu ülkenin delegeleri Haydarâbâd'a uğrarlardı. Bir de Başkan Roosevelt'in özel temsilcisi William Phillips Haydarâbâd'a bir ziyaret yaptı. Bu ziyaretinin sebebi, Başkan Roosevelt'e Hindistan'ın siyasi

durumu hakkında bir rapor hazırlamaktı

BİR UÇAK KAZASI

Haydarâbâd sınırları içindeki bolge ve şehirleri olduğu kadar başka şehirleri de ziyaret ederdim. Tabiî en sık gittiğim şehirler arasında Delhi bulunuyordu. Delhi'ye de daha ziyade hava kuvvetlerine bağlı uçaklarla gidiyordum

Bir gun gene böyle bir yolculuğa çıkmıştık. Benimle birlikte siyasî şubeden bir yetkili ile Begum Emire vardı. Begum Emire, Hind kadınlar birliğine mensuptu. Pachmarhi yakınlarındaki Satpura tepelerinden geçiyorduk. Ansızın uçağımız bir sıkıldı, sonra da dıklemesine hızla alçalmaya başladı.

Ne olduğunu anlıyamamış, şaşkın şaşkın birbirimizin yüzüne bakıyorduk. Hemen yanımdaki albay güç belâ yerinden kalktı, pilot mevkiine gitti. Ben de ardından dengemi kaybetmemeye çalışarak yanına sokuldum

Pilot ve yardımcısı koltuklarına iyice gomulmüşler, başları önüne sarkmıştı. Albay

- Makineden monoksit gazı sızıyor, diye bağırdı. Pilotlar ondan kendilerinden geçmişler.

— Peki ne yapalım şimdi? diye sordum.

Albay dürte dürte pilotu uyandırmaya çalıştı. Begum Emire de mendile azıcık spirto dökmüş getirdi. Sonunda pilot birazcık kendisine gelebildi. Böylece büyük bir tehlike atlatmış olduk

HAYDARÂBÂD'IN SOSYAL DURUMU

Haydarâbâd halkının % 87 si Hindû'dur. Bununla beraber hukumdarı Musluman'dır. Haydarâbâd şehrinde ise her iki cemaat aşağı yukarı birbirine eşit miktardadır

Yalnız şu var: Haydarâbâd şehrinde Muslumanlar'ın nufuzu daha çoktur. Müslüman cemaat daha okumuş ve aydın bir zumreydi. Zaten nüfusun % 87'sinin Hindû olmasına rağmen Hindûlar'ın Müslumanlar'a fazlaca muhalefet ettiklerini görmedim

Gerek sınıf çatışmaları, gerekse dın sebebiyle meydana gelen kavgalar, Haydarâbâd'da esaslı bir reform yapmak ihtiyacını gosteriyordu. Zaten bu ihtiyaç sebebiyle, daha savaş başlamadan önce, 1938 yılının başlarında bir reform komitesi teşkil edilmişti.

Reform komitesi çalışmalarına bir yıl kadar devam etti ve sonunda bir rapor hazırladı. Rapor, reformların yapılmasını zarurî gorunuyordu ama, Muslümanlarla Hindular'ın arasındaki ihtilâfı giderecek kesin tedbirlerin neler olduğunu pek açık tamıyordu

REFORM TASARILARI İÇİN ÇALIŞIYORUM

Zaten Nizam da reformların hemen ele alınmasına karşı isteksiz durmaktaydı. Böylece 1944 yılına kadar gelinmişti. Ben nizamın reform tasarılarına karşı isteksiz durmasını uygun bulmadığım için sık sık kendisini ziyaret eder, durumu görüşürdüm.

Halbuki savaş bitmeden ve ülkedeki iç durum daha karışık bir hâle gelmeden reform tasarısının ele alınmasında fayda vardı. Siyasî şube memurlarının Hindistan'ın iç politikası üzerinde herhangi bir fikrî ve tezi savunmaları yasaktı ama, ben gerektiği zamanlar daha aktif bir faaliyete girebilirdim

Ne yazık ki nizam reformlara lâzım gelen ilgiyi göstermedi ve sonunda Hindistan'la ciddî bir çatışma meydana gelmesine sebep oldu

GÖREVİM SONA ERİYOR

II. Dünya Savaşı bitmiş, Uzakdoğu'da da Japonya teslim olmuştu. Uzun yıllar Hindistan'da kaldığım için gerek idarecileri gerekse halkını iyice tanımıştım

1946 yılının 26 kasımında Hindistan'daki görevim sona erdi. Artık İngiltere'ye dönecek, daha sakin bir hayat yaşayacaktım. Ne var ki, uzun yıllar birlikte çalıştığım insanlardan ve çevreden ayrılmak insana güç geliyordu.

Ilkin nizamı ziyaret ederek kendisine Allahaısmarladık dedik. Aramızdaki bazı çatışmalara rağmen nizam ile aramızda iyi bir dostluk kurulmuştu. Nizam da aktif servisi bırakacağıma üzulmuştu.

HİNDİSTAN'DAN AYRILIYORUM

Haydarâbâd idarecileri de bana karşı iyi bir dostluk ve yakınlık göstermişti. Bugün bile onların iyi niyetlerini şukranla anarım

Ayrılışım sırasında beni en çok mütehassis eden, yerli basının hakkımda gösterdiği ilgidir. Basının ileri gelenleri bir resepsiyon düzenleyip bana bir veda ziyafeti çektiler.

Bundan sonra dört ay kadar Hindistan'da en sevdiğim yerleri gezip dolaştım. Ne de olsa insan alıştığı tabiî guzellikterden kolay ayrılamıyor.

Sonra güzel bir sabah gemiyle Hindistan'dan ayrıldık.

SON

Balıkhâne Köşkü ve Birkaç İdam

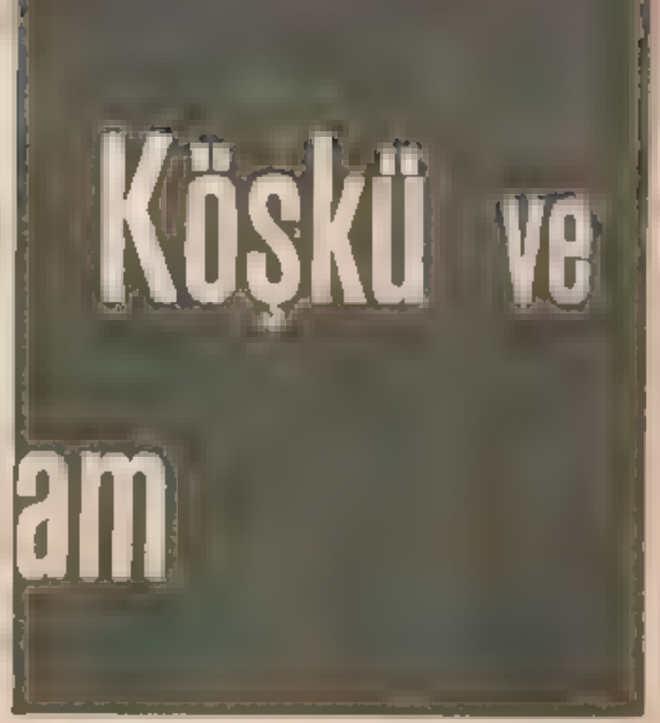

Yazan: Dr. Sedat Kumbaracılar

Bugün artık mevcud olmayan Balıkhane Köşküne, vaktiyle idama mahkûm devlet adamları kapatılır; burada idam edilecekleri zamanı beklerlerdi.

OSMANLI İmparatorluğu'nun mutlakıyetle idare edildiği devirlerde padişahın yanında bulunmanın tehlikeli olduğunu herkes bilirdi. Padişahlar, yurt içinde hâkim-i mutlaktı. Devletin idaresini elterinde tutar, en hurda teferruatına kadar hâdiselerle ilgilenirlerdi. Her olaydan haberdar edilmeleri lâzımdı. Bir şehremînının, bir ihtisap ağasının, bir yayabaşının görebileceği iş, huzur-ı hümâyûna arzedilir, padişahın fikri alınmadan hiçbir şey yapılamazdı. Bu kadar teferruat içinde işlerin idaresi ancak şiddete baş vurulmak suretiyle görülebilirdi

SADRÂZAMLAR

Sadrâzamların görevlerini yapabilmeleri pek kolay olmazdı. Onların da padişah kadar teferruatla ilgilenmeleri gerekirdi. Meselâ bir yangın vukuunda sadrâzamın padişahtan evvel yangın yerinde bulunması gerekir, bulunmadığı zaman çok defa vazifesinde affedilerek sadâret muhrü elinden alınırdı. Bazen de bununla yetinilmez, surgune gonderilirdi. Bu şiddetten, memleketin ileri gelenleri nasiblerini aldıkları gibi, ecnebî memleket sefirleri de ya Yedikule'de hapsedilirler veya derhal hudut dışı edilirlerdi

Cezaya çarptırılacakların ilk gonderildiği yerler ekseriya Balıkhane köşkü denilen Başçavuş yeri, bir de Kapıaltı denilen Ortakapı'nın sağ kanadında dar, kasvetli, dışarıya pencere yerine iki parmak genişliğinde delığı bulunan yerde mahpes olurdu.

BALIKHANE KÖŞKÜ

Tarihlerimizde balıkhâneye dair çok az bilgiye rastlanmaktadır. Surlarla çevrilmiş yeni sarayın Gülhane meydanında Sinanpaşa Köşkü'nun yakınlarında bulunan ahşap buyük bir köşktü burası. II. Sultan Abdülhamid devrinin son İçişleri Bakanı Mehmed Memduh Paşa son sadrâzamlardan bilgi veren kitabında, Sultan II. Mahmud zamanında iki defa sadrâzam olmuş, Rauf Paşa'dan bahsederken, bu balıkhâne

hakkında şu dikkate değer bilgiyi vermektedir: «Pederimden duyduğum vak'ayı anlatacağım. Paşa, birinci sadrâzamlıktan ayrıldığından, eski âdet üzere «balıkhâne» denilen yere gönderilmiştir. Bu yer Topkapı Sarayı'nın Gülhane meydanından ileriye doğru, deniz kenarında aşı boyalı ahşap büyük bir bina idi. Vazifelerinden uzaklaştırılan sadrâzamlar oraya gönderilirler, şayet şehid edileceklerse kendilerine kırmızı renkli kadehle, nefyedileceklerse beyaz kâse ile şerbet verirlerdi. Rauf Paşa korku içinde dakikalarını geçirirken affedildiği müjdesi gelerek beyaz kâse ile şerbet verilmesinden sonra Sakız'a sürülmüş, bir süre sonra da affedilmişti. Uzunca boylu, sevimli yüzlü olan Rauf Paşa'nın başına giydiği kallavi kavuk kendisine çok yaraştığından affedilmesine sebep olmuştur.

Memleket büyüklerinin soğuk ter döktükleri bu köşk, aynı zamanda sarayın mâbeyn dairesi idi. Velâdet Kandili'nde burada Mevlid okutulduğunu İlyas Efendi eserinde şu satırlarla belirtiyor: «Rebiulevvelin on ikinci perşembe gecesi Mevlid-i şerif kandili yandığından, silâhdâr ağa, hak-i pây-i humâyûn'dan bilistizan cümle hasodalılarla ezandan sonra Balıkhâne mâbeyn-i humâyûnuna giderek kaidesi üzere hepsi dahili huzûr-i dâver-i devrân olıcak. »

Vâsıf tarihi, çavuşbaşı dairesinde öldürülen Turkmen-zâde Hasan Paşa'dan bahsediyor: «Çavuşbaşı dairesinde katledilmek suretiyle mucib-i ibret oldu».

Yeni Saray'ın köşklerinden biri olan Alay Köşkü altında da idam hükmünün icra edildiğini yine Vâsıf tarihi şöyle kaydediyor: «Divân tercümanı Nikolaki'nin boynu, Alay Köşkü altında vuruldu.»

ÖLDÜRÜLEN SADRÂZAMLAR

Öldürülecek sadrâzamların ekserisi, muhtelif bahanelerle saraya davet edilir, «Kapıaltı»da hapsedilerek hesapları görülürdü. Bunların arasında devlet ve millete hizmetleri dokunanlar bulunduğu gibi, zulüm yaparak, mal mülk sahibi olmak için türlü dalaverelere başvurmuş olanlar veya görevlerini başaramıyarak birçok felâketlere sebep olan vezirler, defterdarlar da vardı.

DİVÂN-I HÜMÂYÛN ÖNÜNDE CEREYAN EDEN BİR HÂDİSE

Naîmâ, 1000 senesi vak'aları arasında vukubulmuş bir olaydan şu suretle bahsetmektedir: Yeniçeri ve Sipahi zorbaları, Defterdar Emin Paşa'nın başını istediklerinde, defterdar mücevvezesini yani kavuğunu çıkararak başına yeşil sarık sarmış bir halde, öldürüleceğini bile bile zorbaların önüne çıkmak istemişse de, çavuş ve dîvân ehli feryat ve figan ederek kendini bu kararından döndürmüşlerdi.

MUSTAFA PAŞA'NIN ÖLDÜRÜLMESİ

Mustafa Paşa, defterdarın mevacip teminindeki aczine kurban gitmiş, padişahın huzurunda cellât tarafından boynu vurulmak suretiyle katledilmişti. Cesedini bir hasıra sararak Ortakapı önündeki siyaset çeşmesi önüne bırakmışlardı.

SADRÂZAM DERVİŞ PAŞA

Paşa'nın su-i ahvâli muzakere konusu olmuş ve öldürülmesine karar verilerek saraya çağrılmıştı. Derviş Paşa'yı bostancılar padişahın huzurunda iple boğmuşlardı. (Kıydı Derviş'e Şah) diye ölümüne tarih düşürülmüş ve hayli üzülenler olmuştu.

Sadrâzam Nasuh Paşa, sarayda, baltacı ocağında yetişmiş bir vezirdi. Çok garıptır ki, üç yaşında bir sultanla evlendirilmiş ve padişahın dâmâdı olmuştu. Nasuh Paşa'nın da bir gün sonu gelmiş ve katledilmiş, kendisini sevenler: «O, şehâdet mertebesine erişti, Cennet'e girdi» diye üzüntülerini hafifletmeye çalışmışlardı.

GÜRCÜ MEHMED PAŞA

Sadrâzam Gurcü Mehmed Paşa'nın kellesi, dîvâna gelen sipahi ihtiyarları tarafından istenmiş, padişah evvelâ razı olmamış, fakat zorbaların ısrarı üzerine bu kararını değiştirmiş, çaresiz kalarak gözü önünde parçalanmasını önleyememişti.

BALIKHANEYE GÖNDERİLEN DÂRÜSSAÂDE AĞALARI

Kızlar ağalarından bazıları da balıkhaneye gönderilmiş ve haklarında verilecek hükme intizar etmişlerdi. Dârüssaâde ağası Mercan Ağa, bir selâmlık resminin icrasının sonunda azil ve bostancıbaşı marifetiyle balıkhaneye gönderilmiş, bir gün sonra da idam olunarak, kesilen başı, Ortakapı önündeki ibret tablasına konmuştu.

Kasım Ağa isimindeki diğer bir kızlar ağası da balıkhaneye gönderilmişse de sonradan affedilerek kendisine şeyhülharemlik verilmişti. Anber Ağa'nın azledildiği, saltanat kayıklarıyle Akıntıburnu'na çıkıldığı sırada, ata binileceği esnada kendisine bostancıbaşı Ali Ağa tarafından söylenmiş ve sandala bindirilerek balıkhaneye gönderilmişti.

Kitaplarımın arasında bulunan yazma bir

Balıkhâne Köşkü (solda) ve İncili Köşk.

eserde, İbşir Mustafa Paşa'nın evvelâ sadrâzamlığı kabûl etmek istemediğine ve sadrâzam olduktan sonra da katledildiğine dair ilgi çekici kısımlar bulunmaktadır. Bu eser, Paşa'nın muhtelif bahanelerle padişahın davetini kabûl etmediği, hattâ Kur'ân-ı Kerim gönderildiği halde bile tereddüt devresi geçirdikten bir hayli zaman sonra sadâret mührünü ve İstanbul'a gelmeyi kabûl ettiğini belirtiyor.

İstanbul'a tereddütle gelen İbşir Paşa çok geçmeden, aynı sene içinde öldürüldü.

Türkiye'deki kıtalar ne zamana kadar devam etmiştir. Bu husus Atâ tarihi tarafından aydınlatılmış bulunmaktadır. Atâ tarihinde: «Sultan Mahmud Efendimizin on beş sene mukaddem, yani 1240 hicri yılında bütâ mesâğ-ı şer'i katl-i nüfus ve müsadereyi men buyurmuş olduklarını, Tanzimat-ı Hayriye hatt-ı hümâyûnu tenvir ve te'kit etmişlerdir» denilmektedir. Maamafih, Sultan Mahmud'un hattına rağmen, hukumsüz adam öldürme yasağı pek kolay tatbik edilememiş, birçok ikazlara rağmen, yer yer hükümsüz kalmıştı. Kat'i olarak Gülhane Hatt-ı Hümâyûnu'nun kabûlünden sonradır ki, idam hükumleri mahkeme kararına bağlanmadan tatbik edilmemiştir.

Birçok katillere sahne olan Saraybumu'nun en şiddetli akıntı sahilinde kelelerin uçurulduğu ve aynı zamanda yüksek saray mensuplarının vakitlerini geçirdikleri mâbeyn dairesi ve Velâdet Kandili'nde büyük merasimlerle Mevlid merasiminin icra edildiği 'Balıkhane Köşkü' bugün mevcut değildir. Abdulaziz devrinde trenin Sirkeci'ye kadar işletilmesi sebebiyle birçok tarihî köşklerle beraber yıktırılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda

İlk ve Son Recm

BUGÜNKÜ Sultanahmet meydanı, eski ismi ile Hipodrom, Bizanslılar zamanında içerde gladyator dovuşlerinin, araba yarışlarının yapıldığı, ayaklanmalara, kanlı olaylara sahne olmuş bir yerdi. İstanbul'un fethinden sonra Atmeydanı ismini almış, Bizans'ın araba yarışlarına karşılık Türkler'in millî oyunu cirid bu meydanda oynanmıştı. Yüzyıllar boyunca İstanbul'un en hareketli yerlerinden biri olmuş, kanlı ihtilâller, ayaklanmalar burada kıvılcımlanmış, zengin törenler, eğlenceler de gene bu meydanda yapılmıştı. Nitekim meşhur Atmeydanı olayı, Vak'a-i Hayriye ve Sultanahmet mitingi buradaki önemli hadiselerdendir

Osmanlılar'ın en muhteşem yapıları da gene bu meydana karşı inşa edilmişti. Kanunî Sultan Süleyman zamanında İbrahim Paşa'nın o zamana kadar görülmemiş bir tantana içerisinde cereyan eden düğünü, Şehzâde Mustafa, Mehmed ve Selim'in sünnet düğünleri hep burada olmuştu. Bu düğünler sırasında günlerce devam eden kabul törenlerini, ziyafetleri, eğlenceleri, padişahın çadırını, davetlilere mahsus yerleri, İbrahim Paşa'nın sarayını ve muhtelif sanat erbabının resmigeçitlerini Derviş Abdi'nin Surnâme'si ile Hünernâme'deki minyatürlerde görmek mümkündür

Atmeydanı, divân şiirinde de yerini bulmuş, burası için çeşitli kasideler yazılmıştır. Bu şiirlerden öğrenildiğine göre meydan yüzyıllar boyunca İstanbul'un en zengin ve en hareketli yerlerinden biri idi.

İşte, bütün bunlardan ayrı olarak Atmeydanı'nda bir olay cereyan etmiştir ki, izleri uzun zaman hâfızalardan silinememiştir. Bu olay «recm», yani taşa tutarak öldürmedir ve tarihimizde ancak bir defa olmuştur. Silâhtar Mehmed Efendi, kendi ismini taşıyan tarihinde bundan uzun uzun bahsetmiştir. Vaktiyle cârî olan yasaya göre, bir Müslüman kadını şayet gayrimüslim biriyle zina yaparken yakalanacak olursa, taşlanmak suretiyle öldürülürdü. Bu idam şekline recm deniyordu. Fakat recmin yapılabilmesi için de zinanın kesin olarak tesbit edilmesi şarttı. Karine ile böyle bir şeye hükmedilemezdi. Olsa olsa başka bir ceza verilirdi

İslâm tarihinde böyle bir olayın Müslümanlığın ilk yıllarında yalnız bir defa olduğu nakledilmektedir. O olayda da suçlu, «ben zinâ ettim» diyerek itirafta bulunmuş, bununla da kalmıyarak dört bir yöne dönerek sözlerini tekrarlamıştı. Ve ancak ondan sonradır ki, recm yapılmıştı.

Vak'anüvis tarihleri bundan başka bir recm olayını kaydetmemiştir. Tâ ki, XVII. yüzyıla, IV. Sultan Mehmed devrine kadar. O zamanlar Aksaray'da oturan Abdullah Çelebî isminde bir adamın genç ve güzel karısının, civardaki bir Yahudi çırağı ile ilişkisi olduğu söylenir. Dedikodular alıp yürür ve nihayet zinâ yaptıkları sözü de ortaya çıkar; bazı şahitler bu söylentileri gerçeklerler. Vaziyet mahkemeye intikal eder. İstanbul'da olayın sanılandan daha büyük yankısı olur. Böylece o devirde hâdise yaratan bu davaya Beyazî-zâde Ahmed Efendi bakar. Önce suçluları, sonra da şahitleri dinler ve kararını verir. Verilen karar tüyler ürpertici'dir: recm!

Buna rağmen suçlular masum olduklarını, iftiraya uğradıklarını, verilen kararın haksız olduğunu ileri sürerler, son bir çare olarak IV. Sultan Mehmed'e, Sadrâzam Kara Mustafa Paşa'ya müracaat ederler. Fakat, bunların hiç birinden müsbet bir cevap alamazlar. Diğer taraftan halk da ikiye ayrılmış, kimi cezanın ağırlığından söz ediyor, kimi ise yerinde olduğunu söylüyordu. İşin ilgi çekici tarafı, bu hâdisenin devrin ulemâsı arasında da münakaşa konusu olmasıydı. Ulemânın bir kısmı recme hükmolunabilmesi için suçluların itirafta bulunmalarının şart olduğunu, eğer buna imkân yoksa, inkâr edilemiyecek derecede, kılıç kında iken tâbiri ile suç üzerinde yakalanmalarının gerekli olduğunu ileri sürüyorlardı. Onlara göre kanûne ile recme hükmolunamazdı

Bu münakaşalar hiç bir neticeye bağlanmadı, karar tatbik edilecekti. İnfaz, Silâhtar Mehmed Efendi'nin tâbiri ile Atmeydanı'nda tunç ejderler ismi verilen Burmalı Sütun'un önünde yapılacaktı. O sabah İstanbul hareketli günlerinden birini daha yaşıyordu. Herkes merak, hiddet ve heyecan ile meydanın yolunu tutmuştu. Gidenler hâlâ verilen kararı tartışıyor, kimi kararın yerinde olduğundan söz ediyor, kimi de recm için şartların tam olmadığından dem vuruyordu. Olayın yankısı öylesine büyük olmuştu ki, padişah bile meraklanmış, meydana, nâzır Fazlı Paşa'nın konağına gelerek recmi sevr hazırlanmıştı

Atmeydanı, o koca meydan tıklım tıklım dolmuştu. Nihayet suçlu kadın elleri bağlı olarak getirildi, önceden hazırlanmış çukura yarı beline kadar gömüldü. Bu sırada suçlunun başında da bizzat hükmü veren Beyazî-zâde Ahmed Efendi bulunuyordu. Diğer taraftan halkın çoğunluğu galeyan hâlinde idi. O devirde bir Müslüman'ın, bir gayrimüslim ile münasebette bulunması, inanılacak şey değildi. Birden münferid olarak alçak, hâin, namussuz kahbe sözleri duyulmaya başladı ve sonra bunlar hep bir ağızdan feryad hâlinde yükselmeye başladı. Bunların arasından, ince, dokunaklı bir ses, iftiraya uğradığını, suçsuz olduğunu söylüyordu ama, kim duyar, kim dinler...

Cellâd ve muhafızların suçlunun yanından ayrılmasıyle birden sesler kesildi. Anı bir sessizlik oldu, âdeta herkes taş kesilmişti. Kimsede çıt çıkmıyordu. Fırtınadan önceki bu durgunluk çok sürmedi, kalın tok bir ses işitildi

— Urun.., urun.., namussuz kahpeyi!

Kalabalıktan müthiş bir uğultu yükseldi ve erkek kardeşinin attığı taş anîden kadının vücuduna çarptı, bunu canhıraş bir feryad takip etti. Bir taş, bir taş derken, durum taş yağmuru şeklini aldı ve hüküm tatbik edildi

Diğer taraftan korkudan İslâm dinini kabûl eden ve böyle yaparak ölümden kurtulacağını sanan Yahudi de boynu vurularak idam edilmişti. İstanbul'da bu olayın yankıları uzun bir süre daha devam etti. Fakat işin ilgi çekici tarafı, devrin ulemâsının, kararı veren Beyazî-zâde Ahmed Efendi ile selâm sabahı kesip onu boykot etmesidir.

Filipinler

Asya'nın güney-doğusunda, adalar üzerinde kurulmuş bulunan Filipinler cumhuriyetinin yüzölçümü 297.370 km², nüfusu 38.000.000 kadardır. Filipin yerlileri Malay ırkları grubundan çeşitli kavimlerdir. Ülkenin ekonomisi, başlıca pirinç, muz, şekerkamışı tarımına dayanır.

Mindanao adasında bir yerli evi. Aile, derine çatma kulubede kahvaltı ederken, alt katta (!) da hayvanlar barınıyor

Kendilerine has kayıklarıyla, Filipinli balıkçılar iş başında.

İnci ticaretinin Filipinler'de büyük önemi vardır.

Yukarıda Filipinler'in en büyük ve önemli şehri Manila görünüyor. Aşağıda, küçük bir ada üzerine kurulmuş bir köy.

Sulu takımadalarından Jolo'da bir cadde. Burası, Filipin Müslümanları'nın merkezidir.

Sulu denizi adalarında yaşayan yerlilerden iki kız.

KARİKATÜR

60 yıl önceki espriler

— Tamam, resmi çektim, artık gülmeyi bırakın.

(1948)

Asil çiftçi:
— Nefis bir boğasın yavrum, bir eşin daha yok.
Boğa:
— Benimkileri seçtiğiniz gibi, kendi ana babanızı da seçebilseydiniz, siz de eşsiz olurdunuz.

(1880)

Heyecanlı koca:
— Hadi sevgilim barışalım artık. Bazen biraz kızarım ama, birsım çabucak geçer. (1847)

TARİHE AKAN BİR AY

Haziran 1970

1 HAZİRAN
Türk Hava Kuvvetlerimizin kuruluşunun 59. yıldönümü yurtta törenlerle kutlandı. Bu münasebetle Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Muhsin Batur ve kuvvete bağlı general ve subaylar Anıtkabir'e giderek saygı duruşunda bulundular.

2 HAZİRAN
Yılın en korkunç depremi Peru'de meydana geldi. İlk tahminlere göre ölenlerin sayısı 30 bini aşıyor.

● Orhan Kemal, Bulgaristan'da bir beyin kanaması geçirerek öldü.

5 HAZİRAN
Peru'daki depremde ölenlerin 50 bini aştığı, birçok köyün sular altında kaldığı anlaşıldı.

7 HAZİRAN
Denizcilik Bankası Şehir Hatları İşletmesi'nde çalışan yolcu ve araba vapuru ücretlerine yapılan zamlar, bu gece yarısından itibaren tatbike başlıyor.

8 HAZİRAN
Istanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ni basan bazı komünistler, fakültenin içini harp meydanına çevirdiler ve son sınıf öğrencilerinden Yusuf İmamoğlu'nu öldürdüler. Olay üzerine toplanan fakülte yönetim kurulunca, Edebiyat, Kimya ve Fen fakülteleri üç gün süreyle kapatıldı.

11 HAZİRAN
Brezilya'daki Batı Almanya Büyükelçisi, solcu tedhişçiler tarafından kaçırıldı.

12 HAZİRAN
Toplanan AP Ortak Grubu, yeni çıkacak vergilerle ilgili tasarıları kabûl etti.

13 HAZİRAN
Üç silâhlı gangster, Ziraat Bankası Unkapanı şubesini basarak bütün memurları hareketsiz hâle getirdikten sonra 10 bin lira kadar para alıp kaçtılar.

14 HAZİRAN
Hâdiseli başlayan CHP Istanbul il kongresinde kavga çıktı, delegeler sandalyelerle birbirlerine hücum ettiler.

● Kavgalı başlayan BP Kurultayı da çalışmalarını bitirdi, genel başkanlığa yine Mustafa Timisi seçildi.

15 HAZİRAN
Çıkacak Sendikalar Kanunu'nu protesto bahanesiyle aşırı solcu DİSK Konfederasyonu tarafından başlatılan direniş, Istanbul'da birçok iş yerinde tatbik edilmeye başlandı.

16 HAZİRAN
Yeni Sendikalar Kanunu bahanesiyle DİSK tarafından başlatılan direniş ve tertiplenen mitingler, komünistlerin malûm tahrikleriyle maksadını kaybetti ve içyüzünü açığa vurdu. Istanbul'da, kısa bir süre içinde meşrû miting hüviyetini kaybeden direniş, öğleden sonra gerçek bir ayaklanma havasına büründü. Komünistler ve onların tahriklerine kapılan bir kısım işçi Kadıköy'de büyük basara sebebiyet verdi, evler, iş yerleri taşlandı, fabrikalar tahrip edildi. Hükümet, Istanbul ve İzmit'te örfî idare ilân etti.

Ankara'da işçileri tahrik etmeye çalışan komünistler işçiler tarafından dövüldü.

17 HAZİRAN
Millet Meclisi örfî idareyi tasdik etti.

18 HAZİRAN
Hükümetin aldığı sıkıyönetim kararı, TBMM tarafından tasdik edildi. Sıkıyönetim Komutanlığına getirilen Birinci Ordu Komutanı Orgeneral Kemal Atalay, bir tebliğ ile gece 21.00 ile 05.00 arası sokağa çıkma yasağının konduğunu bildirdi.

● Istanbul'da dolmuş tarifelerine zam yapıldı ve zamlı tarifeler yürürlüğe girdi.

20 HAZİRAN
İngiliz genel seçimleri sonunda İşçi Partisi iktidarı kaybetti. Seçimi Muhafazakâr Parti kazandı.

21 HAZİRAN
Endonezya'nın 1949 - 67 yılları arasında cumhurbaşkanlığını yapmış olan Sukarno öldü.

25 HAZİRAN
AP Yüksek Haysiyet Divânı 3 saatlik toplantıdan sonra, 41'lerden 26'sını kesin olarak partiden ihraç etti.

Tarih Postası

OKUYUCULARIMIZIN TARİHLE İLGİLİ SORULARI, BU SAYFALARDA CEVAPLANDIRILMAKTADIR.

Av. Zekeriya Yurdoğlu (Manisa)

Gördes'in tarihi hakkında bazı tereddütlerim var.

Acaba Ramsay'in 1960'ta Millî Eğitim Bakanlığı'nca tercümesi yayınlanan «Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası» adlı eserini gördünüz mü? Burada bazı kayıtlar vardır. Şehir isimleri, tabiatiyle çağdan çağa ve dilden dile değişiklikler geçirmiştir. Evliyâ Çelebî'nin antik devirler hakkında verdiği bilgilerin tabiatiyle hiçbir tarihî değeri yoktur. Saruhanoğulları bu bölgeyi Bizans'tan fethetmişler, onlardan Osmanlılar'a geçmiştir. Türk fethi sırasında bu bölgede Bizans İmparatorluğu dışında bir krallık veya herhangi bir devlet yoktu.

Ahmet Gündoğdu (İstanbul)

Hayat Tarih Mecmuası'nda Şevket Kadı'nın Lâmiî Çelebî'den alarak yayınladığı hikâye ile Evliyâ Çelebî'nin ilk cildindeki bir hikâye arasında büyük bir benzerlik var. Buna nasıl izah ediyorsunuz? — Atatürk'ün ailesi hakkında bir gazetede çıkan yazı doğru mu?

Klasik hikâyeler, zamandan zamana geçer ve az çok da değişir. Şüphesiz Lâmiî Çelebî de o hikâyeyi eski bir Doğu kaynağından almıştır. Evliyâ Çelebi ise Lâmiî Çelebî'den veya başka bir kaynaktan almış olacaktır. Böyle vak'aları baştan geçmiş veya bizzat dinlemiş gibi anlatmaktan hoşlandığı malûmdur. — Tarih merakınız tebrike değer. Fakat fantastik yazılara inanmayınız. Atatürk'ün ailesi hakkında o gazetede çıkan iddianın hiçbir aslı yoktur. Aşırı sol gibi aşırı sağ da ilmî gerçeklerle ilgisiz akımlardır. Onlar için maksat, kendi hedeflerine erişmek, zihinleri bulandırmaktan ibarettir.

Niyazi Erdoğan (Kızıltoprak - İstanbul)

I. Abdülhamid'in ölüm tarihi nedir? Karamanoğulları'nın Ermeni asıllı olduğu doğru mu?

I. Abdülhamid, 7 nisan 1789 günü sabahın ilk ışıkları görünürken öldü. — Karamanoğulları'nın Ermeni asıllı olduklarına dair bir rivayet vardır. Fakat bunun en küçük bir tarihî değeri yoktur. Karamanoğulları, Oğuzlar'ın Avşar boyundandır. İlk Karaman Beyi olan Nûre Sûfi Bey'in babası Ahmed Sâdeddin Bey'dir. Onun babasının adının İbrahim, onunkinin Alp-Arslan, onunkinin Kelhan, onunkinin de Şirvan-Han olduğuna dair bir rivayet vardır. Hanedana adını veren Kerimeddin (Şucâeddin) Karaman Bey, 1256 yıllarında öldürülen bu Nûre Sûfi Bey'in büyük oğludur ve 1261'de ölmüştür. III. Sultan Kılıç-Arslan'ın damadı idi. Daha 6 erkek kardeşi olmasına rağmen hanedan, bu Karaman Bey'den yürümüştür. Karaman Bey, Ermenek Beyi idi. Hanedanın yükselip gelişmesi, büyük oğlu I. Mehmed Bey'le başlar.

Sıtkı Karalıoğlu (Samsun)

Millî Mücadele sırasında İstanbul hükûmeti ne yapıyordu? Cezâbe kanununu Araplar'ın bulduğu doğru mu?

Millî Mücadele sırasında İstanbul Hükûmeti, işgal kuvvetlerinin tesirinde, bilhassa İngilizler'in nüfuz ve tehdidi altındaydı. Millî Mücadele'nin hazırlık safhasında Dâmâd Ferid Paşa, Anadolu'ya karşı sert bir tutum içindeydi. Ondan sonra münasebetler yumuşadı. — Cezâbe kanununu Ortaçağ'da Araplar'ın daha doğrusu Müslümanlar'ın bulduğu doğru değildir. Ortaçağ İslâm ilmi, XVI., belki XVII. asra kadar Batı ilminden geçilemiyecek dereceye yükselmekle beraber, böyle mübalâğalı yazılara inanmayınız.

Selâhattin (Kerkük - Irak)

Türkiye depremleri ve İstanbul yangınları üzerinde bilgi verir misiniz?

Bu ayrı bir yazı konusudur. Bu sütunlarda kısaca da olsa cevaplandırılamıyacağını takdir edersiniz.

Hikmet Göral (Saraycık Köyü - Çanakkale)

19 mayıs bayramını acaba 19 mayıs 1919 tarihine tam tekabül eden bir günde mi kutluyoruz?

Rûmî ve bugün kullandığımız milâdî tarihler arasındaki 13 günlük fark 1917'de kaldırıldığı için, 1335 rûmî yılı ile 1919 milâdî yılının bütün günleri birbirine eşit olmuştur. Onun için 19 mayısı doğru günde kutluyoruz.

Özcan Türel (Bağlarbaşı - İstanbul)

İstanbul, Fâtih tarafından zaptedilinceye kadar kaç defa kuşatıldı?

İstanbul fethedilinceye kadar 29 defa kuşatılmıştır. İlk kuşatma 477'de yapılmış, bunu takip eden bin yıla yakın bir süre içinde yani 1453'e kadar olan bütün kuşatmaların sayısı 29'dur. Bunlardan 7'sini Araplar, 5'ini Türkler yapmıştır. Fâtih Sultan Mehmed'in kuşatması 5. Türk kuşatması ve bütün kuşatmaların 29'uncusudur.

Fuad Hamdi Rıza (Kerkük - Irak)

Hammer'in mühürleri için verdiğiniz izahata teşekkür ederiz.

Memduh Karadoğan (Kurtuluş - İstanbul)

Mecmuamız hakkındaki tevecc0h ve iyi dileklerinize teşekkür ederiz. Yazarlarımız hakkında röportaj koymayı düşünmüyoruz. Osmanlı İmparatorluğu'nda unvanlar hakkındaki isteğinizi yerine getirmeye çalışacağız.

Samih Erkul (Siirt)

Haçlı seferlerinden birinde, Haçlı ordularının İstanbul'u yağma ettiği doğru mu?

Evet. Bahsettiğiniz olay IV. Haçlı Seferi sırasında oldu. Bizzat Almanya İmparatoru VI. Heinrich'in düzenlediği sefer sırasında İstanbul'a gelen Haçlılar maksatlarını şaşırdılar; şehri yağma ettikten başka burada bir de Latin İmparatorluğu kurdular. Bizans İmparatoru İznik'e çekildi. 1202-1204 yıllarında rastlayan haçlı seferi sırasında kurulan bu devlet 1261 yılına kadar yaşadı. Önce imparatorluk sarayını yağma ettikten sonra bütün şehri yağmaladılar, yakıp yıktılar.

Orhan Tepecik (Bandırma)

Türk sivil havacılığı ne zaman kuruldu?

Türkiye'de sivil havacılık, 1933'te kuruldu. Ancak 20 mayıs 1933 tarihli kanunla kurulan sivil havacılık yine de Millî Savunma Bakanlığı'na bağlıydı. Bu kuruluş önce «Havayolları Devlet İşletmesi» adıyle çalışmaya başladı, iki yıl sonra, 1935'te Bayındırlık Bakanlığı'na devredildi. Devlet Hava Yolları teşkilâtı da 1938'de kuruldu.

Ali Erasvaş (Kadırga - İstanbul)

Türkler ilk defa ne zaman bir imparatorluk halinde birleşti?

Türkler ilk defa Hun Türkleri zamanında imparatorluk halinde birleşti. Ortaasya Hun Devleti M.Ö. 220'den M.S. 216'ya kadar 436 yıl süreyle Türkler'i bir araya toplamış, bu zaman içinde 38 Türk imparatoru geçmiştir. Hanedanın ilk imparatoru Teoman (Tuman), ikincisi ise Melte (Maotun) yani Oğuz Han'dır.

Mehmet Pamukçu (Niğde)

İstanbul'da tütün hangi yıl kullanılmaya başlandı?

Tütünün İstanbul'da kullanılmaya başlaması XVII. yüzyılın ilk yıllarına rastlar. Batı kaynaklar bu tarihi 1601, bazıları da 1605 olarak göstermektedir. O sıralarda henüz sigara yapılması bilinmediğinden tütün, ucunda (pipo gibi) tütün koymaya mahsus lülesi bulunan çubuklarla içiliyordu.

Yalçın Cemal (Bal - Kıbrıs)

Orta Doğu'nun en kuvvetli devleti hangisidir? Atatürk ve Kıbrıs'la ilgili yazılar koyamaz mısınız?

Orta Doğu'nun en kuvvetli devleti Türkiye'dir — Atatürk'le ilgili sayılamıyacak kadar çok yazımız çıkmıştır. Kıbrıs'la ilgili olanlar da vardır. Daha da koyacağız.

Hakan Sergüzeştçi (Kırıkkale)

Tarihimizde «Köprülüler Devri» sözüyle ne anlaşılır?

Bazı tarihçilerin Köprülüler Devri dediği süre 1656-1683 arasındaki devredir. Bu 27 yıl içinde Osmanlı tarihinin en ünlü vezir ailesi olan Köprülüler'den üç sadrâzam iktidara geldi.

Bektaş Süvari (Maltepe - Ankara)

«Atatürk» soyadını kim buldu? Bu soyadı Atatürk'e nasıl verildi?

Soyadı kanunu çıktığı sıralarda Türk Dil Kurumu başkanı olan Saffet Arıkan, radyoda bir konuşma yapmış ve Gazi Mustafa Kemal'den Ata Türk diye bahsetmişti. Mustafa Kemal'den Ata Türk diye bahsedilmesi 26 eylül 1934 tarihindeki o radyo konuşmasında olmuştur. Mustafa Kemal'e Atatürk soyadını veren de Büyük Millet Meclisi'dir. Meclis 24 kasım 1934'te çıkardığı özel bir kanunla Mustafa Kemal'e Atatürk soyadını vermiştir.

Nefis
Tifdruk
Tekniğiyle
Basılmış,
Resimlerle
Dolu bir
Eser.

Resimlerle

Türkiye Tarihi

YILMAZ ÖZTUNA

Fiyatı: 10 liradır - Dağıtım: Bateş - İstanbul